

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

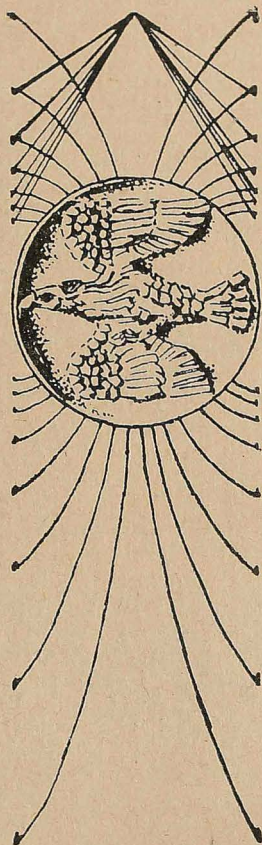
ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ

1961

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ :

Δ. Λιπέρης, δρ Κ. Σπυριδάκης, Στ. Βότσης, Φρ. Βράχας, Κλ. Γεωργιάδης, Δημ. Γιάκος, Δημ. Εύθυβουλου, Ειρήνη Ίωαννίδου, Θ. Κάνθος, Ν. Κληρίδης, Δ. Κούλας, Ά. Κομμουλής, Μαρία Κωνσταντίνου, Ρ. Λοϊζίδης, Στ. Μαρτούδης, Ό. Ουάλντ, Ά. Παναρέτου, Π. Πετρόπουλος, Λουλού Συμεωνίδου, Τ. Φυλακτού, Δ. Χαμπουλίδης, Κ. Χατζηστεφάνου, Ά. Χριστοφίδης, Κ. Χρυσάνθης.

ΑΡ. 4

ΧΡΟΝΙΑ Α΄

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Πνευματική ομάδα: Φρ. Βράχας, Κ. Μόντης, Τ. Φυλακτού,
Α. Χριστοφίδης, Κ. Χρυσάνθης.

Γραμματέας: Κύπρος Χρυσάνθης, Λήδρας 114, Λευκωσία.

Ταμίας: Τάκης Φυλακτού, Γενικά Ίσφάλεια Κύπρου, Λευκωσία.

Έτησία συνδρομή € 1,000 μίλς

Έτησία συνδρομή εξωτερικού € 3,000 μίλς

Τιμή τεύχους € 0,100 μίλς

Τα χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες επιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ. ΧΡΤΣΑΝΘΗ: 'Η μπαλλάντα τοῦ Χαράλαμπου Μούσκου (ποίημα)	σ. 155
Δ. ΓΙΑΚΟΤ: 'Ο ἄγγελος ἦταν ὁ Γουόλτ... (διήγημα)	159
D. LIPERTIS (μετ. Δ. ΕΤΘΤΒΟΤΛΟΤ): The black eyes (ποίημα)	167
Δ. ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗ: Ψώνισμα — Έκλογή κρύπτης — 'Αβάστακτη ὄραιοπάθεια (ποιήματα)	168
Θ. ΚΑΝΘΟΤ: Παιδική Τέχνη (μελέτημα)	169
ΣΤ. ΒΟΤΣΗ: Σχέδιο 1958 (σχέδιο)	171
Τ. Γ. ΦΥΛΑΚΤΟΤ: Νοσταλγίες — Ταξειδεύοντας σ' αεροπλάνο — Γιατί (ποιήματα)	172
OSCAR WILDE (μετ. Α. ΚΟΥΜΟΥΛΗ): 'Ο καλλιτέχνης — 'Ο μαθητής — 'Ο Κύριος — Τὸ παλάτι τῆς Κρίσης (πεζοτρᾶγουδα)	174
ΜΑΡΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΤ: Κορίτσι (λάδι)	175
ΕΙΡ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΤ: 'Η Σταματούλα (μικρὸ ἀφήγημα)	176
Δ. ΚΟΥΛΑ: Σκέψεις γιὰ τὸν Καβάφη (μελέτημα)	177
Σ. Τ. ΜΑΡΤΟΥΔΗ: 'Αλήθεια (ποίημα)	180
Κ. ΧΡΤΣΑΝΘΗ: 'Ετσι ἄρχισε ἡ Κυριακή... (νουβέλλα)	181
Κ. ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΤ: Μία εἰδησις περὶ τοῦ ἐν Λεμεσῷ 'Αναγνωστηρίου «'Ισότης» (σημείωμα)	185
Π. Ν. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΤ: Τί λυπάστε! (ποίημα)	186
ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ: Φρ. Βράχα: 'Ανάγκη πνευματικῆς ἐνότητος. — Ν. Κληρίδης: 'Ο Ἑλληνικὸς ἀθλητισμὸς καὶ ἡ Κύπρος. — Ἀνθ. Πανάρετος τῆς Πρωτοχρονιάς. — Κ. Σπυριδάκης: Εἰς Κυριᾶνον Μάτσην. — Κ. Χρυσάνθης: Mary O'Connor. — Κ. Χρυσάνθης: 1961. — Κ. Χρυσάνθης: Χριστοῦ γεννα καὶ ποίηση. — Κ. Χρυσάνθης: Γιὰ τὸ ζωγράφο Α. Διαμαντή. — Α. Χρυστοφίδης: 'Ο Παπαδιαμάντης. — Κ. Χρυσάνθης: Μιλῶ στοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴ ραδιενέργεια. — Εὐχές. — Λουλοῦς Συμεωνίδου: Κωνσταντῖνος Πα λαιολόγος. — Στ. Βότση: 'Η 30ῆ Ἐκθεση «Μπιεννάλε στὸ Ζιαστίν τῆς Βενετίας» — ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ — Κ. Χρυσάνθης: Ἄση Δικταίου «Ἀνθολογία Παγκοσμίου Ποιή σεως». — ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ — Κλεάνθη Γεωργιάδης: Κ. Χρυσάνθη «Κρησφύ γετο» — ΤΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ — Κ. Χρυσάνθης: Τὸ ραδιοχρονικὸ καὶ οἱ δυνατότη τές του, ὁ «Τοιμακῆς» τοῦ Φώτου Πολίτη, ὁ «Ἐγκμοντ» τοῦ Γκαίτε. — ΡΕΣΙΤΑΛ — Ρ. Λοιζίδης: Τὸ ρεσιτάλ τοῦ πανίστα Μάριου Λάσκαρι στὴ Λευκωσία. — ΕΙΔΗΣΕΙΣ — ΚΤΗΡΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ — ΚΤΗΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ — ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ.	

Πνευματική Κύπρος

Πνευματική Όμάδα : ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Ταμία : ΤΑΚΗΣ Γ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΧΡΟΝΙΑ Α΄.

ΓΕΝΑΡΗΣ 1961

ΑΡ. 4

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΕΠΟΣ

Η ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΤΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΜΟΥΣΚΟΥ

I

Είχε μιὰ νιότη σὰν ἀνθὸ στ' αὐτιά του,
μιὰ ρωμαλέα, λιτὴ κορμοστασιά,
πάθος χρυσῶν καιρῶν μὲς τὴ ματιά του
καὶ στὸ μειδίαμα παιδικὴ καρδιά,
μὴ ἀγροτικὴ γραμμὴ στὴν ὁμορφιά του,
στὰ στήθη του πανέρι γιασεμιά.

Μιὰ αὐγὴ τὸ πρόσταγμα στὴν ἀκοή του
ἀπὸ χρυσὴ πατρίδα ἀντιχτυπᾷ.
ΠΑίρνει στὰ χέρια τὴ λιτὴ ζωὴ του
καὶ στὰ βουνα τὴν κρύβει χαρωπά.
Τὸν πόλεμο διαλέγει γιὰ στρατὶ του
κι' ἢ ἀνταρσία βελόνι τὸν τρυπᾷ.

Πόσοι περάσαν μῆνες μὲς τὰ δάση;
Ποιὲς τὸν δεχτήσανε βαθειὲς σπηλιές;
Τὰ χιονισμένα πλάγια ἔχει περάσει
κι' ἤπε βαθειά του τὶς ξεροβοριές.
Ἔχει σὲ ἀπάτητες κορφὲς κουρνιασει
κι' ἔχει συρτὰ σταυρώσει λαγκαδιές.

Δὲν ξέρει ἐνέδρες πόσες εἶχε στήσει.
Μὲ βόλια κέντησε πολλὲς φορές.
Εἶχε συχνὰ ἀρμυρὸ τὸ δάκρυ χύσει
ὅταν μὲ ἀντρεία ξερίζωνε ζωές.
Μὰ ἦταν τῆς λευτεριάς τὸ πάθος βρῦση
ποὺ ξάνθαινε τὶς νεανικὲς ὀρμές.

Είχε μιὰ νιότη σὰν ἀνθὸ στ' αὐτιά του,
 μιὰ ρομαλέα, λιτὴ κορμοστασιά,
 πάθος χρυσῶν καιρῶν μὲς τὴ ματιά του
 καὶ στὸ μειδίαμα παιδικῆ καρδιά,
 μ' ἀγροτικὴ γραμμὴ στὴν ὀμορφιά του,
 στὰ στήθη του πανέρι γιασεμιά.

II

Εἶναι τραχὺ τ' ἀντάρτικο, μιὰ πλάση
 μὲ νεῦρο δυνατὸ σὰν τὸ κρασί.
 Ἔπνος δὲν εἶναι γιὰ νὰ τὸν χορτάση,
 ἐνάρετη θωπεία νὰ τὴ χαρῆ.
 Τὸν κόπο ποιά πηγὴ θὰ ξεδιψάση
 καὶ ποιὸ πιοτὶ τὴ μαύρη προσμονή;

Σ' ἓνα χωριὸ ἐτοιμάζουνε τὸ στάρι.
 Σ' ἄλλο ζεστὸ μαλλὶ γιὰ ρουχικά.
 Σὲ τοῦτο κουβαλᾶνε τὸ γομάρι
 μὲ τὰ κρυμμένα φλόγινα ὕλικά.
 Κι' ὅπου τὸ ριψοκίνδυνο κλωνάρι
 καὶ μιὰ φρουρὰ φυλάει πεισματικά.

Μὰ αὐτὸ τὸ λεύτερο ψηλὰ παιγνίδι
 τί μέταλλο σοῦ δείχνει εἶν' ἡ τιμὴ.
 Δὲν εἶναι ἡ λευτεριά χρυσὸ στολίδι
 σὲ τραχὺ ἀνοιχτό, μιὰ καλλονή.
 Μήτε νὰ ζῆς σὰν κάμπια στὸ γρασίδι:
 τὸ μέγα ἀξίζει νόημα στὴ ζωὴ.

Κατάματα τὸ θάνατο κοιτάζουν
 καὶ γίνεται κι' αὐτὸς ὁ νοῦς σπαθί.
 Σὰν τὸν ἀσθέστη ὡς ἀπραχτοῦν χοχλάζουν,
 τὴν ἀπαγοίτεψη ἔχουνε στυφή.
 Κι' ὅταν νικοῦν σὰ φοβισμένοι μοιάζουν
 γιὰτ' εἶν' ἡ ὑπεροψία καταστροφὴ.

Κάποτε μέρες γιορτινὲς ἀνθίζουν
 τὶς ποῦβρε ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ξεχνᾷ.
 Τὸν ἄνεμο ὡς λαγωνικὰ μυρίζουν,
 μὰ τὸ καθήκον δίπλα ξαγρυπνᾷ.
 Στὴ σιγουριά τῆς στέρησης γυρίζουν
 πού τὸ μεγάλο πάθος τοὺς κινᾷ.

Εἶναι τραχὺ τ' ἀντάρτικο, μιὰ πλάση
 μὲ νεῦρο δυνατὸ σὰν τὸ κρασί.
 Ἔπνος δὲν εἶναι γιὰ νὰ τὸν χορτάση,
 ἐνάρετη θωπεία νὰ τὴ χαρῆ.

Τὸν κόπο ποιά πηγὴ θὰ ξεδιψάσῃ
Καὶ ποῖο πιστὸ τὴ μαύρη προσμονή;

III

Στῆς Γαλιηῆς τ' ἀνήφορα ἀγρουπνάει
μ' ἓνα τριαντάφυλλο φαιδρὸ στ' αὐτί,
στῆς Γαλιηῆς τ' ἀνήφορα ἀγρουπνάει
τοῦ Μούσκου ἢ συντροφιά κι' ἡ ἄσπρη ὀρμή,
στῆς Γαλιηῆς τ' ἀνήφορα ἀγρουπνάει
ἢ λευτεριά ξανθὴ μὲ τὸ σπαθί.

Στῆς Γαλιηῆς τὰ βράχια σκαρφαλώνει
ὁ ξένος μ' ἓνα βόλι βλοσυρό,
στῆς Γαλιηῆς τὰ βράχια σκαρφαλώνει
τὸ μάτι μὲς τὸ πάθος του ἀρμυρό,
στῆς Γαλιηῆς τὰ βράχια σκαρφαλώνει
τὸ βόλι μας, καρφώνει τὸν ἐχθρό.

Στῆς Γαλιηῆς τοὺς τόπους ξαστοχάει
στὴ μέθη τ' αὐγινό του τὸ μυαλό,
στῆς Γαλιηῆς τοὺς τόπους ξαστοχάει
καὶ ξέγνοιαστα κοντεύει τὸν ἐχθρό,
στῆς Γαλιηῆς τοὺς τόπους ξαστοχάει
καὶ μιὰ ριπὴ τὸν ξάπλωσε νεκρό.

Στῆς Γαλιηῆς τ' ἀνήφορα γυρνάει
τοῦ Μούσκου ἢ σκιὰ σὰν πόθος νεανικός,
στῆς Γαλιηῆς τ' ἀνήφορα γυρνάει
ὁ νοῦς γιὰ τέτοιο θάνατο πικρός,
στῆς Γαλιηῆς τ' ἀνήφορα γυρνάει
τὸ πρῶτο λάθος μὰ κι' ὁ πρῶτος Θεός.

IV

*Ἦταν παλάμη ἢ δάφνη εὐχαριστίας
—τὸ πάθος τῆς τὸ ξέρον οἱ καρδιές.
Λαμπαδιαστὸ μερσίνι τῆς θωπείας
εἶχε τὸ φῶς σὰν πρόωρες μυγδαλιές.
Κι' ὁ χῶρος οὐρανόσ τῆς ἐκκλησίας
σὰν τὶς ἀδάμαστες ἀητοφαλιές.

Στὸ μαῦρο του σεντούκι ἀναπολοῦσε
γαρύφαλλα ἢ μελανωπὴ θωριά.
Τὸ πλῆθος ποὺ ἐκπληχτο στὸ πλαῖ περνοῦσε
τ' ἀσῆμι θαυμασμοῦ μὲς τὴ ματιὰ
κι' ἕμνο φλογάτου κρίνου πῶς κρατοῦσε
σὰν εὐλογίαν ἀπὸ μὲ ἀρχαία χρονιά!

Είναι μιὰ ξέχωρη ἡδονὴ ἢ θυσία.
Μονάχα τούτη πείθει τὴν καρδιά.
Ἡ πείρα στὴ στεγνὴ τῆς ἱστορίας
ξεκάθαρη μὲ στάρια πανερινὰ
δὲν πλάθει τοὺς Θεοὺς στὴ φαντασία,
μῆτε κινεῖ γιὰ πράξη ἀρχοντικιά.

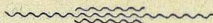
Κρατήσαμε στὴ μνήμη τὴ γενναία
σὺν τοκετὸς πολύζωη σου ζωή.
Χαρὰ μεγάλη ποῦχε μὲς τὰ ὠραία
γιὰ σὲ μιὰ θέση τόσο θαλλερή.
Ἐπόγραψες στὸ χρόνο νᾶναι νέα
πάντα ἢ γενιά σου καὶ παντοτεινή.

Μοῦσκο, τοὺς ἥρωες θέλει τὸ τοπίο
γιὰ ν' ἀσφάλιση μιὰ χρονιά λιτή.
Οἱ πείρες στὸ βαρύνθιμο βιβλίο
τὴν εὐκόλη μᾶς πλάθουνε ζωή.
Μὰ ἔμεῖς διαμάντι θέλουμε στὸ βίο
τὴ δύσκολη, λιτή ὡς παιδί, ἀρετή.

Σὲ προβοδοῦμε μὲ τὸν ὕμνο ἀγώνα
ὅταν κοντάρει εἰρηνικὸ πετᾶ
κι' ὁ δίσκος λάμπη ὡς ἥλιος τὸν χειμῶνα
καὶ τὸ λιθάρι πέφτη καὶ γλυστρᾶ
κι' ἡ χαρωπὴ ὡς στοργὴ σκυτάλη ἀπ' τῶνα
στ' ἄλλο τὸ χέρι γιὰ ἄμλλα περνᾶ.

Υ

Εἶχε μιὰ νιότη σὺν ἀνθὸ στ' αὐτιά του,
μιὰ ρωμαλέα, λιτὴ κορμοστασιά,
πάθος χρυσῶν καιρῶν μὲς τὴ ματιά του
καὶ στὸ μειδίαμα παιδικὴ καρδιά,
μὲ ἀγροτικὴ γραμμὴ στὴν ὁμοφία του,
στά στήθη του πανέρι γιασεμιά.

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΓΟΥΩΛΤ...

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Στὴν Κολούμπα σουρούπωνε τώρα κι ὁ καρὸς ἦταν ἀψύς, χειμωνιάτικος — κι ἂς ἦταν ἀκόμα χινόπωρο, ἀρχὲς τοῦ Ὀκτώβρη. Ἔβρεχε ὀλοένα καὶ φύσαε βοριάδακι.

Ὁ στρατοκόπος ὥστόσο δὲν ἔλεγε νὰ παρατήσει τὸ δρόμο του. Ἦταν ἓνας ἀντρακλας ἴσαμ' ἀπάνου, ἓνας γίγαντας τῆς ἀμερικάνικης γῆς. Δὲν ἔμοιαζε δέντρο ἀπὸ τοῦτα τὰ μέρη. Τὰ ρούχα του ἦτανε ρούχα ξωμάχου, κάποιοι ξένος θὰ ἦταν, χωριάτης ἴσως, πού δὲ στέκει στὴ θέση του, μὰ ὀδοιορεῖ μέσα στὸ σούρουπο, ξεκομμένους θαρρεῖς ἀπ' τὰ πατριῶτα τὸ χόματα καὶ κατὰκοπος.

Ἦταν στὸ πόδι ἀπ' τὸ πρῶι κι ὁ καθένας θὰ βρεῖ πόσο δρόμο μπορεῖ νὰ 'χε κάμει, ἂν σκεφτεῖ πὼς ξεκίνησε χαράματα ἀπ' τὸ Μπάλτιμορ καὶ τὸν βρῆκε τὸ σούρουπο στὴν Οὐάσιγκτον.

Οἱ στάλες τῆς βροχῆς κι ὁ ἰδρώτας ἀλλάκωναν τὸ ρόδινο πρόσωπό του, τὸ πανύψηλο, μεστωμένο κορμί του εἶχε λίγο ἀρχίσει νὰ γέρνει, τὰ γκοῖζα του μάτια κοίταζαν ἄτονα, μὲς ἀπ' τὴν καταχνιά, τὸν τροῦλλο τοῦ Καπιτώλιου, πού ἔσπρωχνε περὶφανος πρὸς τὸν οὐρανὸ τὸ μπροντίνιο ἄγαλμα τῆς Ἑλευθερίας. Τὰ πόδια του τὰ 'σερνε τώρα λίγο βαριά κι οἱ ἀρθύλες του σὰ νὰ 'θελαν τώρα νὰ κολλήσουν στοὺς λασπεροὺς δρόμους τῆς Κολούμπα. Μὰ ἐκεῖνος δὲν ἔλεγε νὰ σταματήσει, δὲν τὸ 'θαζε κάτου, δὲν κίωτενε. Περπάταε, περπάταε συνέχεια, σὰν ἔμπυχη μηχανὴ πού ἀργά, ἀλλά, σίγουρα θὰ κέρδιζε τὸ σκοπὸ τῆς.

«Λίγο ἀκόμα καὶ φτάνω!» μουρμουρίζει σὲ λίγο ὁ στρατοκόπος.

Ἀπλωσε τὴ χερσούκλα του στὴν πελώρια τσέπη, ἔβγαλε ἀποκεῖ ἕνα μαντίλι καὶ τ' ἄπλωσε, νὰ σκουπίσει τὸ μέτωπο. Κράτησε μὲ τὸ δεξὶ χέρι τὸ πλατύγυρο μαῦρο καπέλο του καὶ μὲ τ' ἄλλο πέρασε γρήγορα ἕνα γύρο καὶ τὸ κεφάλι του, ὡς ἐδῶ πίσω, στὸ σβέσχο, ἐκεῖ ἴσα ἴσα πού τὸ γλιφὸ νερὸ τῆς βροχῆς εἶχε σμίξει μὲ τὴν ἀμύρα τοῦ ἴδρωτα.

Τὰ μαλλιά του φάνηκαν μαῦρα, γυαλιστερά πὲς καὶ φρέσκα, νεανικά. Ὁ ἴδιος δὲν ἔδειχνε πάνου ἀπὸ σαρανταπέντε χρονῶν. Κι ἦταν χινόπωρο τοῦ 1863, ἐκατὸ κοντὰ χρόνια μείναν γιὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τότε.

Ὁ στρατοκόπος ξαναφόρεσε τὸ καπέλο, κοντοστάθηκε λίγο κι ὕστερα ξαναπῆρε τὸ δρόμο σκαρφαλώνοντας τὸν ἀνήφορο. Τώρα πὰ εἶχε σουρουπώσει γιὰ τὰ καλά κι ἐκεῖνος ἦταν στὸ πόδι ἀπ' τὰ χαράματα. Δὲν ἤθελε νὰ μπεῖ στὴν πρωτεύουσα ποδαράτος, πού ὅμως ἀμάξια, πού ἄλογα; Ὅλα τὰ 'χει ἐπιτάξει τὸ Κράτος, νὰ βγάλει πέρα τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Νότιους. Ὅσο θυμᾶται πὼς βρέθηκε μονομερῶς — καὶ μὲ τέτοιον κίολας καιρὸ — ἀπ' τὸ Μπάλτιμορ στὴν Οὐάσιγκτον, τόσο πιὸ πολὺ παίρνει κουράγιο.

«Μπράβο, Γουώλτ, λέει στὸν ἑαυτὸ του. Περπατᾶς μονορούφι ἀπ' τὸ πρῶι κι ἀκόμα δὲν εἶπες νὰ σταματήσεις, τὸ λέει ἀκόμα ἡ περιδικούλα σου! Ἀποδῶ καὶ πέρα θὰ σοῦ ἔχω πιὸ μεγάλην ἐμπιστοσύνη!»

Καὶ χαμογέλασε εὐχαριστήτως.

«Ἔ, ὅσο καὶ νὰ πεῖς, σκέφτηκε, δὲν εἶναι δὰ καὶ μικρὸ πράμα νὰ καταπιεῖς τόσα χιλιόμετρα σὲ μὰ μέρα — καὶ ν' ἀντέχεις ἀκόμα. Σάμπως εἶσαι τάχα παιδί; Μέσασε τώρα τῆς ζωῆς σου τὰ χρόνια, πᾶνε πὰ ἐκεῖνα πού ἤξερες...»

Ἔλα ὅμως πού τὸ ταξίδι αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνει;

Αὐτὸ μουρμούριζε περπατώντας ὁ στρατοκόπος. Ἰερὸ χρέος τοῦ ἦταν. Ὁ ἀδερφός του ὁ Τζῶρτζι θὰ δόγγαε τώρα σὲ κάποιο κρεβάτι, στὸ Στρατιωτικὸ Νοσοκομεῖο τῆς πρωτεύουσας. Ἦταν νεώτερος ἀπ' τὸ Γουώλτ, πολὺ νεώτερος, στὴν ἀνθησὴ πᾶνου τῆς ἡλικίας του, καὶ γι' αὐτὸ πῆρε φωτιά μόλις ξέσπασε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Χωρὶς ν' ἀκούσει τὰ παρακάλα τῆς μάνας, χωρὶς νὰ λογαριάσει τὰ κλαψουρισματα τῶν ἄλλων τὸ ἀδερφῶν, τῶν μικρότερων, ὁ Τζῶρτζι ἔτρεξε ἀπ' τοὺς πρώτους, ἄφησε σὺξυλα τὰ πάντα καὶ γράφτηκε μὲ τοὺς ἄλλους συμπατριῶτες του στὸ Πεντηκοστὸ Πρῶτο Σύνταγμα τῶν Ἐθελοντῶν τῆς Νέας Ὑόρκης. Θὰ κατέβαινε νὰ πολεμήσει γιὰ τίς ἰδέες τοῦ Λίνκολν, γιὰ τὸ ξεσκάθωμα τῶν Μαύρων καὶ γιὰ τὴν ἐνιαία Κυβέρνηση τῆς Πατρίδας. Ὁ Γουώλτ ἔλειπε τότε — μὰ καὶ κεῖ νὰ 'ταν ὄχι μόνο δὲ θὰ τὸν μάλωνε, παρὰ καὶ θὰ τὸν ἀγαποῦσε κίολας περισσότερο, θὰ τὸν ἀγκάλιαζε καὶ θὰ τὸν

φιλοῦσε, ὅπως τότε, τὰ παλιὰ χρόνια, πού ὁ Τζώρτζ ἦταν μικρός καὶ χρειάστηκε κάποτε νὰ χωρίσουν.

Ἀργότερα μόνο, πολλὰ ἀργότερα ἔμαθε πὼς ὁ ἀδελφός του εἶχε πολεμήσει παλικάρῃσιν καὶ πὼς εἶχε πληγωθεὶ κίολας στὴ μάχη τοῦ Φρέντερικσπεργκ. Τωραδὰ, καθὼς περπατοῦσε ὀλοένα κι ἔτρεχε νὰ τὸν ἀνταμώσει, τὸν φανταζότανε νὰ βογγάει πάνω στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου του. «Τζώρτζ, θὰ τοῦ ἔλεγε μὲ μόλις θὰ ἴφτανε. Κοίταξε νὰ δεῖς τί σοῦ ἔφερα: Πορτοκάλια τῆς Φλώριντας, ροδάκινα ἀπ' τὴ Γεωργία, τσιγάρα ἀπ' τὴ Βιρτζίνια, μῆλα τῆς Φιλαδέλφειας... Καὶ γλυκὰ... Καὶ χαρτὶ γιὰ ἐπιστολές, γραμματόσημα... Ἀκόμα καὶ λίγα δολλάρια θὰ σ' ἀφήσω, ὅσα μοῦ ἀπομείνανε ἀπ' τὰ φῶνια κι ἀπ' τὸ ταξίδι...» Ἔτσι, θὰ γλύκαινε λίγο τὸν πόνου του, θὰ τὸν ἀνακούφιζε...

Καὶ σκεφτότανε ἴσα ἴσα, πόσο πρόσχαρο, πόσο ξένοιαστο παιδί ἦταν κάποτε ἐτοῦτος ὁ Τζώρτζ. Θυμᾶται πὺ ἐκεῖ ψηλὰ στὴν πατοῖδα τους, στὸ πατρικό τους ξυλόσπιτο, στὸ Λόνγκ Ἰλλαιντ, αὐτὸς ἔστρεκε τότε ὁ ἀχώριστός φίλος του — καὶ τόσο μικρότερός του, πὺ τὸν εἶχε θαρρεῖς σὰν παιδί του, ὄχι σὰν ἀδελφός. Ὁ Γουόλτ τοῦ παραστήκε πάντα, μαζί τριγωνοῦσαν στοὺς ταραναδες, μαζί πάνω κουνέντα μὲ τὸς φαρᾶδες καὶ μὲ τὸς μαργακούς, κι αὐτὸς τὸν συνήθισε νὰ διαβαίνει τρέχοντας τὰ ποτάμια καὶ τὰ λιβάδια, πότε περὸς καὶ πότε καβάλα στὸν Πόνου, τὸ ἀλογάκι του, μαζί τοῦ ξανοίχτηκε πέρα στὸ δάσος κι ἐκεῖ κρύβονταν κι ἔπαιζαν, αὐτὸς τὸν δασκάλεψε ψάρεμα καὶ κολύμπι καὶ μαζί του παρᾶβγαινε ὕστερα, στὴν πολύβουη θάλασσα πὺ ἔζωνε τὸ νησί τους.

—Μὴ φοβάσαι, Τζώρτζ, τοῦ ἔλεγε. Ἡ θάλασσα εἶναι σὰν τὸ θεριό: Ὅσο ἐσὺ τὸ φοβάσαι, τόσο ἐκεῖνο σὲ κινηγάει...

Κι ὅταν ἦθε καρὸς νὰ στείλουν τὸ Τζώρτζ στὸ σχολεῖο, τὸν ξεμονάχισκε πέρα στὸ δάσος καὶ τοῦ ἔπε:

—Ἄκου, Τζώρτζ, κάτι. Ἐσὺ τώρα δὲν εἶσαι μικρός, ἀφοῦ αὔριο θὰ πᾶς καὶ σχολεῖο. Θὰ σοῦ μιλήσω σὰν ἄντρας — καὶ σὰν ἄντρας θέλω νὰ μ' ἀποκριθεῖς καὶ σὺ. Σύμφωνοι;

—Σύμφωνοι, φώναξε τὸ παιδί, παραξενεμένο.

—Ἐγὼ, Τζώρτζ, στὴν ἡλικία σου δὲν ἔμαθα πολλὰ γράμματα, ἐσὺ πρέπει νὰ μάθεις! Κατάλαβες;

—Εἶναι καλὰ τὰ γράμματα, Γουόλτ; ρώτησε τὸ παιδί, καθὼς περπατοῦσανε μὲσα στὸ δάσος, πιασμένοι χέρι μὲ χέρι.

—Εἶναι καὶ παρᾶειναι, Τζώρτζ. Ἐμένα ρῶτα τί εἶναι...

—Ἀφοῦ τὸ λὲς ἐσὺ, ἔτσι θὰ ἴναι, Γουόλτ: καὶ νὰ μείνεις ἡσυχὸς πὼς θὰ πάω χαρούμενος στὸ σχολεῖο καὶ θὰ κάνω ὅ,τι μπορῶ γιὰ νὰ μάθω περισσότερα γράμματα...

—Μπράβο, Τζώρτζ. Εἶσαι πὺ καλὸς ἀπ' ὅ,τι περιμένα...

Σαφνικά, τὸ παιδάκι σταμάτησε. Γύρισε καὶ τὸν εἶδε μὲ ἀγωνία — κι ὕστερα ρώτησε:

—Ὅμως, πὼς μπορῶ, Γουόλτ, δὲ μοῦ τὸ ἔπες αὐτό, πὼς μπορῶ νὰ μάθω περισσότερα κι ἀπὸ σένα;

—Μπορεῖς! Ὁ ἄνθρωπος, μόνο αὐτὸ πὺ δὲ θέλει δὲν κάνει...

Προχώρησαν λίγα βήματα. Βγῆκαν στὸ ξάγναντο.

—Ἐπειτα, μὴ νομῖσεις, τοῦ εἶπε σὲ λίγο ὁ Γουόλτ, δὲ θέλω νὰ νομῖσεις πὼς κι ἐγώ...

Ἡ ἀντίδραση τοῦ μικροῦ ἦταν ἄμεση, ἀπῶα σὰν τὰ καταγάλαζα μάτια του: Μὰ ἐσὺ, Γουόλτ, εἶπε, ἐσὺ ὅλα τὰ ξέρεις, γιὰτὶ ὅλα τὰ εἶδες καὶ τ' ἀκουσε... Πὺ θὰ βρῶ ἐγὼ περισσότερα γιὰ νὰ μάθω;

—Θὰ βρεῖς, Τζώρτζ, θὰ βρεῖς! Ἄρκει νὰ θελήσεις!

Σάπασαν καὶ προχώρησαν πὺ βαθιὰ μέσα στὸ δάσος.

—Τὸ βλέπεις καὶ μόνος σου τώρα, τοῦ ξανάπε σὲ λίγο ὁ Γουόλτ, δὲν τὸ βλέπεις; Γιὰ σκέψου μόνο: Πόσες φορὲς ἤρθαμε δῶ;

—Χίλιες... Ἴσως καὶ περισσότερες!

—Σωστά. Γιὰ θυμῆσου, ὥστόσο: πρόλαβα τάχα νὰ στὰ πῶ ὅλα, τὰ δέντρα πὺ προσπερνᾶμε, τὰ ζωντανὰ πὺ φοβοῦνται τὸ διάβα μας καὶ τὰ ζωντανὰ πὺ φοβούμεστε μεις τὸ δικὸ τους, τὰ πουλιὰ πὺ γλυκόλαλα κελᾶδοῦνε στὰ κλώνια, τὸν ὄρανο πὺ ξανοίγεται ἀτέραντος πάνω μας, τὸν ἥλιο τῆς μέρας, τὸ φεγγάρι καὶ τ' ἀστέρια τῆς νύχτας;

—Ὁχι, ἀποκρίθηκε τὸ παιδί καταπικραμένο. Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲ μοῦ εἶπες. Πότε εἶναι νὰ μοῦ τὰ μάθεις; Πότε εἶναι νὰ μοῦ τὰ πεις;

—Δὲ θὰ προλάβω ποτέ, Τζώρτζ, ὅσα χρόνια κι ἂν μείνω κοντά σου — πὺ κι αὐτὸ μήτε τὸ ξέρω, μήτε καὶ μπορῶ νὰ στὸ βεβαιώσω. Μοῦ τ' ὀρκίζεσαι, λοιπόν, πὼς θὰ τὰ μάθεις ὅλα μονάχος σου;

—Αὐτὸ δὲ θὰ τὸ 'θελα Γουόλτ, ὅμως στ' ὀρκίζουμαι! Γιὰ νὰ τὸ λὲς ἐσύ, θὰ πῆ πὼς ἔτσι πρέπει νὰ γίνῃ. Στ' ὀρκίζουμαι!

—Στ' εὐχαριστῶ, Τζώρτζ, ἀξίζει ὅλη μου τὴν ἀγάπη.

—Κι ἐσύ, Γουόλτ... Εἶσ' ἕνας ἄ...

—Σὼπα, Τζώρτζ, σὼπα! Τίποτ' ἀπ' ὅσα σκέφτεσαι δὲν εἶμαι, σὲ βεβαιώνω! Εἶμαι μονάχα ἕνας ἄνθρωπος... Εἶμαι ὁ ἀδερφός σου, εἶμαι ὁ ἀδερφός ὅλων ἐκείνων πὺ ὀδοιποροῦν κουρασμένοι πάνω στὴ γῆ...

* * *

Στὴν ἀρχή, μόλις τοῦ εἶπανε πὺς ὁ Τζώρτζ εἶχε γίνῃ καλὰ καὶ πὺς ξαναπῆγε κάτω νὰ πολεμήσῃ, ὁ στρατοκόπος πικράθηκε. Ὅχι πὺς δὲν τοῦ ἄρεσε ἡ παλικάριά τ' ἀδερφοῦ του, μὰ νὰ, πὺς νὰ τὸ πῆ; Νόμιζε πὺς τὸν γέλασαν, ὁ νοῦς του πῆγε παρενθὺς στὸ κακὸ.

«Δὲ θὲς νὰ...» εἶπε μόνος του.

Μὰ δὲ μπόρεσε ν' ἀποτελειώσῃ τὴ σκέψη του. Τοῦ φάνηκε τόσο ἀπαίσιος, τόσο ἀπίστευτος... Μὰ ἦταν ποτέ δυνατό; Πὺς μπορούσε ὁ Τζώρτζ, ὁ ἀγαπημένος του Τζώρτζ... ὁ γεμάτος νιάτα καὶ σφρίγος, πὺς μπορούσε πὰ νὰ μὴν ξαναγύριζε στὴν πατρίδα καὶ νὰ μὴν τὸν ξανάβλεπαν οἱ ταρσανάδες καὶ τὰ λιβάδια τῆς, οἱ προκουμίες καὶ τὰ ποτάμια τῆς, οἱ μαραγκοὶ κι οἱ ζευγάδες καὶ οἱ ψαράδες τῆς;

Ὅμως, πόλεμος γίνεταί, εἶπε. Καὶ τί πὺ ἀσχημο, τί πὺ ἀδικο ἀπ' αὐτόν; Λοιπόν, πὺς θὰ μάθαινε, πὺς θὰ ἡσυχάζε;

Μία καὶ δυὸ, ξεκινάει νὰ παρουσιαστῇ στὸ Διοικητὴ, τὸ Διευθυντὴ τοῦ Νοσοκομείου. Ἦτανε μισοτραυματίας κι ἐκεῖνος, μὲ τὸ ξεθὶ χέρι κολλημένο στὸ στῆθος, τυλιγμένο σὲ γάζες καὶ κρεμασμένο παράλυτο ἀπὸ τὸ λαμπό.

—Τὴν ἀλήθεια θέλω νὰ μοῦ πῆτε, κύριε συνταγματάρχα! τὸν παρακάλεσε. Σὰς τ' ὀρκίζουμαι πὺς δὲν τὴ φοβάμαι, θὰ τὴν ἀντέξω, σὰς βεβαιώνω, ὅποια κι ἂν εἶναι!

—Τὴν ἀλήθεια σὰς εἶπαμε, κύριε, ἀποκρίθηκε γελαστός ὁ συνταγματάρχα. Ἔχετε τὴ γνώμη πὺς μπορούμε νὰ παίζουμε δῶ μὲ τὸν πόνο τοῦ ἄλλου;

—Σχωρεῖστε με... Σὰς εὐχαριστῶ!

Αὐτὰ μόνο πρόλαβε νὰ πῆ ὁ κατάκοπος στρατοκόπος. Καὶ κοινοστάθηκε.

—Θέλετε τίποτ' ἄλλο; ρώτησε τότε ὁ Διοικητής.

—Ναί, θὰ 'θελα καὶ μὰ δεύτερη χάρη...

—Ν' ἀκούσω...

Δὲ ζήτησε καὶ πολλὰ πράματα. Ἦθελε, τοῦ εἶπε, νὰ τὸν ἄφηναν νὰ 'θλεπε τοὺς τραυματισμένους.

—Θέλω νὰ τοὺς δῶ, εἶπε, θέλω νὰ τοὺς μιλήσω... Βλέπετε; Ἔχω φέρεῖ μαζί μου μερικὰ φρούτα, λίγα τσιγάρα, μικροπράματα, οὔτε λόγος — ὅ,τι χωράει τὸ σακούλι ἐνὸς στρατοκόπου...

Ψευτογέλασε.

—Γιὰ τὸ Τζώρτζ βέβαια τὰ κουβάλησα ὅλα, εἶπε σὲ λίγο, μὰ τί σημαίνει πὰ τώρα; Μπορῶ, μὲ τὴν ἀδεία σας, νὰ τ' ἀφήσω στοὺς ἄλλους, τὸ ἴδιο εἶναι γιὰ μένα. Εἶναι σὰ νὰ τὰ 'χω φέρεῖ γιὰ κείνους... Ἀδέρφια μου εἶναι κι αὐτοί, ὅπως ὁ Τζώρτζ...

Καὶ σὲ λίγο, ἔβγαλε μέσα καὶ τοὺς τὰ χάριζε.

Ἦ μισὴ κάμαρα, σχεδὸν γέμισε ἀπὸ τὴν πελώρια παρουσία του. Τὰ κρεβάτια ἦταν ἀραδιασμένα σὲ τρεῖς κοντινὲς σειρές. Στὸ καθένα τοὺς βολόδερνε κι ἀπὸ ἕνας πληγωμένος. Ζύγωνε μεσημέρι.

—Γειά σας, παιδιά! φώναξε ὁ Γουόλτ μὲ τὴ δυνατὴ του φωνή. Καὶ σήκωσε ψηλὰ καὶ τὰ δυὸ του τὰ χέρια, νὰ τοὺς χαϊρετῆσει.

—Ποῖος εἶν' αὐτὸς ὁ ἐλέφαντας; ἀναρωτήθηκαν οἱ τραχιὲς φυσιογνωμίες τῶν πληγωμένων. Κι ἔδειξαν σὰ νὰ φοβήθηκαν.

—Μὴ ρωτᾶτε ποῖος εἶμαι, ἀποκρίθηκε κείνος, προλαβαίνοντας. Ἔνας χριστιανὸς εἶμαι, τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καὶ ψάχνω νὰ 'βρω τὸν ἀδερφό μου...

—Καὶ πὺς τόνε λένε τὸν ἀδερφό σου;

—Τζώρτζ...

—Τί Τζώρτζ; Δὲν ἔχει παρόνομα;

— Έχει και παραέχει. Μὰ τί σημαίνει πὰ τώρα; Ἀδέρφια μου εἶστε ὅλοι, θές Τζώρτζ σὰς λένε, θές Τζών...

— Νόστιμος εἶναι καὶ τοῦτος, ἔκανε τότε μὲ σημασία ἕνας νεαρὸς τραυματίας. Καὶ πατώντας μὰτι στοὺς ἄλλους: Γιά σταθήτε, τοὺς εἶπε, νὰ ζυγώσω καὶ νὰ τὸν δῶ. Θὰ ἔχει γούστο ἐτοῦτος!

Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι — αὐτὸς μοροῦσε νὰ περπατάει, γιὰ τὸ χέρι του μόνο ἦταν πληγωμένο — ζύγωσε τὸν ἐπισκέπτη καὶ τοῦ ἔπε φωναχτά, γιὰ ν' ἀκούσουν κι οἱ ἄλλοι:

— Δηλαδή, ναί, φίλε, τὸ καταλαβαῖνο: Ἀδέρφια εἶμαστε ὅλοι — μὰ ὅλοι μας ἔχουμε κι ἀπὸ ἕναν ξεχωριστό, ἕναν ὀλότελα δικὸ μας ἀδερφό, ποὺ ἔχει τὸ παρανόμι μας. Ἐγώ, νὰ ποῦμε, ἔχω ἀδερφό τὸ Μπίλ Ντράϊζον. Τοῦ λόγου σου, ποιὸν ἔχεις;

— Τὸν Τζώρτζ Γουίτμαν, ἔκαμε ὁ Γουόλτ. Τὸν ξέρεις;

— Τὸν Τζώρτζ Γουίτμαν; ἀπόμεινε τότε ὁ ἄλλος. Τὸ χρυσὸ ἐκεῖνο παιδί;... Ὁ φίλος μου ὁ Τζώρτζ; — ποὺ τὰ κρεβάτια μας, νὰ, ἐδῶ δίπλα δίπλα μᾶς τὰ ἔχαν — ἦταν ἀδερφός σου;

— Γιατὶ λές ἦταν;

— Γιατὶ τώρα πὰ ἔχει φύγει. Ἐγινε καλὰ κι ἔφυγε!

— Καταποῦ τράθηξε;

— Κατακεῖ ποὺ θὰ τραβήξουμε ὅλοι, σὰ γιατρευτοῦμε: Στὸν πόλεμο!

Ἐγινε ἡσυχία. Ἡ λέξη ἀπλώθηκε μὲς τὸ δωμάτιο καὶ γέμισε τίς καρδιές μ' ἀγωνία.

— Καὶ σὺ 'σαι ὁ Γουόλτ; πετάχτηκε στὸ τέλος καὶ ρώτησε ὁ Ντράϊζον, γιὰ νὰ σπάσει τὴ σιωπὴ.

Ὁ στρατοκόπος γύρισε καὶ τὸν εἶδε. Ἦταν ἐκεῖνος ὁ νεαρὸς, ποὺ πρὶν λίγο τοῦ εἶχε πει γιὰ τὸν ἀδερφό του τὸ Μπίλ.

— Ναί, ἀποκρίθηκε τότε χαρούμενα. Καὶ τὰ μάτια του ἔλαμψαν ἀπὸ κρυφὴ περηφάνια.

— Μὰ τότε, Γουόλτ, σὲ γνωρίζω καὶ σένα! εἶπε κατασπυγνημένος ὁ Ντράϊζον. Κι ἔτρεξε νὰ τὸν ἀγκαλιάσει. Εἶμαστε καὶ μαζὶ φίλοι, τοῦ εἶπε, ἀφοῦ τὸν φίλησε, μὰ κι ἤμασταν φίλοι καὶ μὲ τὸν Τζώρτζ... Ἐγώ ὅμως ἔχω κι ἄλλο λόγο νὰ σὲ θεωρῶ φίλο μου...

— Καὶ δὲν τότε λές;

— Κάθησε πρῶτα ἐδῶ δίπλα μου, ἔτσι μπράβο, ξεκουράσου κομμάτι καὶ θὰ στὰ πῶ. — Παιδιά! φώναξε σὲ λίγο τοὺς ἄλλους. Ἐρετε τί ἄνθρωπος ἔφτασε στὸ νοσοκομεῖο μας; Ἐνα κομμάτι μάλαμα, σὰς τ' ὀρκίζομαι! Καλύτερος κι ἀπ' τὸν Τζώρτζ, μὰ τὸ Θεὸ σὰς λέω, καλύτερος κι ἀπ' τὸν Τζώρτζ!

— Καὶ ποῦ τὸν ξέρεις ἐσύ; τὸν ἔκοψε τότε ἕνας δεύτερος πληγωμένος, μὲ μιὰ γάζα στὸ μὰτι, σὰν ὀλάσπη λουρίδα κολλημένη πάνω ψηλά, στὸ μάγουλο.

— Ἀπ' τὸ μικρὸ μου τὸν ἀδερφό τὸν ἐγνώρισα, εἶπε μ' ἀφέλεια ὁ Ντράϊζον: Ἄπ' τὸ Μπίλ...

— Καὶ πόσω χρονῶν εἶναι τοῦτος ὁ Μπίλ;

— Εἶναι δὲν εἶναι, σήμερα, δέκα... Γιατί;

— Γιατὶ δὲν εἶσαι καλὰ, φίλε. Αὐτὸ τὸ ποντίκι, ὁ ἀδερφός σου... αὐτὸς εἶναι ποὺ σοῦ σύστησε ἐτοῦτον τὸ γίγαντα;

— Ὅχι, μὰ...

— Τί ὄχι καὶ ξόχι, Ντράϊζον; Πῶς τὸν γνώρισες τότε τὸν Γουόλτ;

— Εἶναι μιὰ ὀλάκερη ἱστορία, ἔκαμε κείνος ἀμήχανα. Καὶ τὰ μάτια του στηλωθήκανε στὸ τζάμι τῆς κάμαρας, ποὺ τὸ φώτιζε τώρα ὁ μεσημεριάτικος ἥλιος. Εἶναι κι ἡ μάνα μου μέσα — ζούσε τότε... Εἶναι κι ὁ Γουόλτ... Εἶναι τόσο παράξενη... Κάθε ποὺ θάν τὴ θυμηθῶ, ἡ καρδιά μου γεμίζει μ' ἕναν πόνο γλυκὸ. Καὶ βαρὺ νιώθω ν' ἀδειάζει μέσα μου, σὰ ν' ἀλαφρώνω... Μὰ τὴν ἴδια στιγμὴ, καὶ κάτι σὰν ἄδειο ὀρμαίει καὶ γλύφει τὰ σπλάχνα μου... Τί νὰ 'ναί τάχα;

— Εἶναι τῆς μάνας σου ὁ καημός, τ' ἀποκρίνεται σιγανὰ κάποιος τραυματίας. Ζωντανεῖαι καὶ περπατάει μέσα σου... Καὶ σὺ δὲν τὸ ξέρεις... Θαρρεῖς πῶς ἔχει συχωρεθεῖ — κι ὑποφέρεις... μὰ κείνη δὲ συχωρέθηκε! Ζεῖ ὀλόσωμη μέσα σου κι ἔρχεται νὰ σὲ συντροφέει στὶς πὸ δύσκολες ὥρες σου... Αὐτὸ εἶναι!

— Αὐτὸ θὰ 'ναί, μουρμούρισε κι ὁ Ντράϊζον. Καὶ τὰ μάτια του δὲν ἔλεγαν νὰ ξεκαρφοθοῦν ἀπὸ τ' ὀλοφώτεινο τζάμι.

— Δὲ μοῦ λέτε, ὅμως παιδιά, γύρισε καὶ τοὺς εἶπε κάποιος βιαστικός, ποὺ ἀναση-

κάθηκε λίγο ἀπὸ τὸ κρεβάτι του, δὲ μοῦ λέτε, σὰς παρακαλῶ, στὴ φιλοσοφία θὰ τὸ ρίξουμε τώρα; Ντράιζον, τί θὰ γίνεи; Θὰ τὴν πεις τὴν ἱστορία σου, ναί ἢ ὄχι;

— Ἐχεις δίκιο, φίλε, συμπάθα με, ἀποκρίθηκε κείνος ντροπαλά, ἀφαιρέθηκα...

Κι ἄρχισε νὰ λέει τὴν ἱστορία του...

* * *

...Καλοκαιράκι ἦτανε, ἔλεγε, καὶ βρισκόντουσαν καληώρα τους ἐδῶ, στὴν Οὐάσιγκτον, λόφος Καπιτωλίου. Εἶχαν στρωμοχθεῖ σ' ἐν' ἀμάξι, λεωφορεῖο ὡς ποῖμε, πού τὸ σέφτανε τέσσερα ἄλογα. Τὸ ἀμάξι ἀνέβαινε τὸν πλακοστρωμένο δρόμο τρίζοντας. Σουρούπωνε· κι ὅμως, ἡ ζέστη ἦτανε ἀνυπόφερτη. Ὅλοι οἱ ἐπιβάτες κολυμπούσανε στὸν ἰδρώτα.

Κοτὰ στὴν πόρτα τοῦ πρωτόγονου ἀμαξιοῦ, μιὰ νεαρὴ Ἀμερικὰνα φούσκωνε καὶ ξεφούσκωνε, προσπαθώντας νὰ βολέψει τοὺς δυὸ μικροὺς συνοδοὺς της — ἓνα ἀγοράκι ὀχτῶ ἢ δέκα χρονῶν, πού μόλις στεκόταν στὰ ποδαράκια του, κι ἓνα δευτέρου, νήπιου, πού δὲν εἶχε ἀκόμα χρονιάσει καὶ θωροῦσε ἀθῶα τὸν κόσμον μὲς ἀπ' τὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του.

— Ἡ νεαρὴ Ἀμερικὰνα ἦταν ἡ μάνα μου, εἶπε ὁ νέος, τὸ δεκάχρονο ἀγοράκι ἐγὼ — καὶ τὸ νήπιον ἦταν ὁ Μπίλ, τ' ἀδερφάκι μου...

Τὸ δευτέρου τοῦτο μωρὸ ζεσταίνονταν φαίνεται πάρα πολὺ κι εἶχε ἀρχίσει νὰ τοιρῆζει. Οἱ ἄλλοι ἐπιβάτες ἦταν κατάκοποι ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς ἡμέρας, εἶχαν σκολάσει οἱ ἄνθρωποι καὶ γυρνοῦσαν στὰ σπῖτια τους γιὰ νὰ ἴσυχάσουν. Δὲ χρωστούσανε τίποτα ν' ἀκούνη τ' ἀδιόλοπον κι ἐκνευριστικὸ κλάμα τοῦ Μπίλ. Αὐτὰ σκεφτόταν κι ἡ μάνα του — μύρο τὸ χῶμα πού τὴ σκεπάζει! — κι ἔδειχνε ἡ γυναῖκα πολὺ στενοχωρημένη. Πάσκιζε νὰ καθησυχάσει τὸ Μπίλ, μὰ πού ἐκεῖνος νὰ σταματήσει. Σὰ νὰ τὸ ἔχε βάλει στοίχημα ὁ εὐλόγημένος, κι ἐγὼ δὲν ξέρω μὲ ποῖον, κι ὀλοένα καὶ πῖότερο φώναζε. Φώναζε εἶπα; Δὲ φώναζε, χαλοῦσε τὸν κόσμον! Καὶ τρώπος νὰ πάψει δὲ βρισκονταν...

Δεκάχρονο ἀγοράκι ἦτανε τότε ὁ Ντράιζον, καληώρα του ὅσο κι ὁ Μπίλ σήμερα, ὅμως τὴν θυμάμαι ὅλα τόσο καλά, λέει. Τοῦ ἔχουνε σφηνωθεί στὸ νοῦ, γραφτήριαν ἐκειμέσα μ' ἄσθητα γράμματα... Στὴν καινούρια στάση, τὸ λεωφορεῖο σταμάτησε, πῆγε νέους ἐπιβάτες. Ἀνάμεσά τους ξεχώριζες ἓναν ὄμοιον ἄντρα, καπιτὶ παραπάνου ἀπ' τὰ τριάντα του. Μὲ τὴν εὐλόγη φαντασία του, τὸ παιδί τὸν εἶδε σὰ γίγαντα, σὰ θεοῖο τῆς Ἀποκάλυψης. Ἦταν πανύψηλος, ὡς ἐκείπῃνου, μὲ πλάτες φαριδιές, δροσερό, ρόδινο πρόσωπον καὶ μὲ πλοῦσια, ὄχι μαύρη πολὺ, γενειάδα. Ὁ μικρὸς τὸν κοιτοῦσε καλά, σὺν ἀποχαυνομένους. Πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του ἔβλεπε τόσο γερόν ἄντρα...

Δὲ φαίνονταν πλοῦσιος, οὔτε τοῦ σαλονιοῦ ἄνθρωπος. Ἰσα ἴσα μάλιστα, ἔδειχνε νὰ 'ναι ἀπλός, πολὺ τοῦ λαοῦ, σὺν κάποιος, νὰ ποῖμε, ἀπ' τοὺς ἐργατικoὺς τοῦ λεωφορείου. Φοροῦσε ἀνοιχτὸ, πεντακάθαρον ποικύμισσιν κι ἓνα μαῦρον, πλατύγυρον καπέλο. Ὁ μικρὸς Ντράιζον τὸν εἶχε σταμπάρει πού πῆδησε σβέλτα, ἀδέξια ὅμως, πάνω στὸ λεωφορεῖο, καὶ τώρα τὸν παρακολουθοῦσε πού πάσκιζε νὰ βουλευτεῖ στὸν κατὰμεστον ἐξώστη τῆς ἀμαξας.

Περίεργος τύπος. Τὴ στιγμή πού ὅλοι αἱ ἐπιβάτες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, πνίγονταν ἀπὸ τὴν ἀμνηγῃα κι ἀπὸ τὴ ζέστη, αὐτὸς ἦταν ἠρεμος καὶ γλυκός, γεμάτος καλοσύνη καὶ ἀγαθότητα — κι ὡς ἔμοιαζε μὲ παράξενο γίγαντα, πού, ἂν ἦταν ἀλλιῶς, θὰ σὲ τρώμαζε...

Καθὸς τὸ λεωφορεῖο ξεκίνησε, ὁ πελώριος ἄνθρωπος γύρισε καὶ πρόσεξε τὸ μωρὸ: Ἐκλαιγε συνέχεια καὶ μῆτε πού τὸ 'νοιαζε γιὰ τ' ἀγαναχισμένα βλέμματα τῶν ἐπιβατῶν, ἢ γιὰ τὴ δυστυχισμένη τὴ μάνα του, πού — φιλότιμη καθὼς ἦταν — ἐτοιμαζόταν θαρρεῖς νὰ βάλει κι ἐκεῖνη τὰ κλάματα, ἀπὸ τὸ κακὸ της. Ὁσπου, Θέ μου, τ' ἦταν ἐκεῖνο; Ὁ ἀγαθὸς γίγαντας δὲν ἔχασε μῆτε στιγμή:

— Πῶς τὸ λένε, κυρία μου, τὸ παιδί; ρώτησε τὴ μητέρα.

— Μπίλ, μουρμούρισε κείνη κοκκινίζοντας.

— Ἐλα δῶ, Μπίλ, φωνάζει τότε πρόσχαρος ἐκεῖνος.

Καὶ δίχως ἄλλη κουβέντα, ἀπλώνει ἐτσιδὰ τίς χερσοῦκλες του, ἀρπάζει σχεδὸν τὸ μωρὸ μὲς ἀπ' τὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του καὶ μῆτε π' ἀκούει πιά τίς φωνές της — ποῖος ξέρει τί κακὸ νὰ ἔχε βάλει στὸ νοῦ της ἡ ἀθῶα γυναῖκα...

Ὁ γίγαντας τράβηξε μονομαρῆς τὸ μωρὸ ἔξω ἔξω, στὸν ἐξώστη. Ὁ Μπίλ, θὲς ἀπὸ φόβον, θὲς ἀπὸ ἔκπληξη, σταματᾷ τὸ κλάμα. Καὶ παρενθύς, γυρίζει καὶ βλέπει τὸν ξένο κατὰματα. Δὲ φαίνεται νὰ χάλασε ἡ καρδοῦλα του ἀπὸ τὴν ἐξέταση τούτη,

γιατί άμέσως άνοίγει και κείνο τὰ μωρουδίστικα τὰ χεράκια του, άγκαλιάζει μ' έμπιστοσύνη τόν παραμυθιένω σωτήρα του, άκουμπάει τὸ μαγουλάκι του πάνω στὸν ώμο του και σὲ λίγα δευτερόλεπτα άποκοιμείται σάν άγγελος πάνω στὸ πλατύ, στὸ άντρίκι του στῆθος...

—Παράξενος άνθρῶπος! άκούστηχε τότε νὰ λέει κάποιος έπιβάτης στὸ διπλανὸ του. Πῶς τόνε λένε;

—Γουΐτμαν, άπανταί έκεινος. Γουόλτ Γουΐτμαν...

—Τὸν ξέρεις;

—Τὸν ξέρω... Είναι άπ' τὸ δυτικὸ Χίλς, άπ' τὸ Λόνγκ "Αίλαν, τὸ νησί πού...

—Τὶ δουλειά κάνει;

—Τίποτα, σχεδὸν τίποτα... Μόνον πὸν γράφει... σ' έφημερίδες... σὲ περιοδικά...

Τύπως κίολας κ' ένα βιβλίο... Στάσου νὰ δεῖς πῶς τὸ λένε, έχει ένα παράξενο ὄνομα...

—"Α, ναι! Φύλλα χλόης...

—Φύλλα χλόης; Παράξενο ὄνομα...

—"Ω, ναι, πολὺ παράξενο... Τὸ εἶδα τις προάλλες στὰ χέρια ενός φίλου μου — και τὸ χάζεφα. Δὲ λέει άπάνου ποῖός τὸ 'θάγαλε, παρὰ μὲς άπό τὸ έξάφυλλο τύπως φαριδιὰ πλατιά τῆ φωτογραφία του, νά, καθὼς τωραδὰ τόνε βλέπεις... μὲ τὸ πλατύ, μαύρο καπέλο, τὰ γένια και τὰ μουστάκια, τὸ πουκάμισό του — και τὸ ζεροβὶ χέρι στὴν τσέπη τοῦ παντελονιού... Αὐτὴ 'ναι ὅλη κι ὅλη του ἡ ὑπογραφή... Αὐτὴ κι ὁ τίτλος του... Τίποτ' ἄλλο!

'Ὅστος, τὸ πὸ νόστιμο έγινε, ὅταν ὁ Γουόλτ πρωτοπῆγε τοῦτο τὸ βιβλίο του γιὰ νὰ τὸ τυπώσουν.

—Τ' είναι τοῦτα πὸν μοῦ 'φερεις; τόνε ρώτησε ὁ τυπογράφος.

—Στίχοι, τοῦ εἶπε ὁ Γουόλτ, σύγχρονοι στίχοι, πὸν ψέλνουν τὸ γερο κορμὶ τοῦ ανθρωπού, τὸ μόχθο τὸν άγιο τοῦ ροζιασμένου χεριού, τὸ μεγαλειο τῆς Πατριδας και τῆς πανανθρώπινης 'Ενωσης...

—Κι εἶν' ἔτσι κουτσὸ, δίχως μέτρο και δίχως ρυθμὸ, άλλου μακρουλοῖ, σά ράγες, κι άλλου κοντοῖ, σάν τσουρούτικοι; Πόσες τελοσπάντων συλλαβὲς έχει ὁ καθέννας;

—Τὰ αἰσθημάτα μου κι οἱ σκέψεις μου δὲ μετριούνται μὲ συλλαβὲς, άποκριθηχε κείνος. Μετριέται ὁ Νιαγάρας μὲ κυβικὰ μέτρα;

—Ναι, θεὸ παιδί μου, δίστασε τότε ὁ τυπογράφος, μὰ ἔτσι καταπὼς τοὺς ἀράδιασες στὸ χαρτί, μοιάζεις σὰ νὰ τοὺς σκάλισες μὲ τσαπιὲς βαρβάρου!

—Αὐτὴ 'ταν ἡ πρόθεσή μου, λέει ὁ Γουόλτ. 'Εγὼ, βλέπεις, δὲν ἤρθα ἐδῶ νὰ κεντήσω, ἤρθα νὰ κάνω Ποίηση... Κι αν δὲν κάνω Ποίηση, θὰ πεθάνω! Τὸ νιώθεις;

—Τὸ νιώθω, μὰ δὲ στὰ τυπῶνω! Αὐτὰ δὲ σοῦ εἶπε, Γουόλτ; γύρισε ξαφνικὰ και τὸν ρώτησε ὁ Ντραίζον.

—Αὐτὰ, τοῦ άποκριθηχε γελώντας ὁ γίγαντας. Τὰ τύπασα μόνος μου, και μόνος μου τ' άκούμπησα στὸ Νιού Γκρόκ, στὰ βιβλιοπωλεῖα — νὰ τὰ πουλήσουν... Σάν πῆγα σὲ λίγο νὰ δῶ τὴν κίνηση, μοῦ εἶπαν πῶς μὲς τὰ έξατομμύρια τῶν 'Αμερικανῶν, ένας μονάχα βρέθηχε νὰ τ' άγοράσει. Τὰ μάζεφα λοιπὸν κι ἐγὼ κι άρχισα νὰ τὰ μοιράζω άβέρτα στοὺς φίλους, δίχως νὰ ζητῶ τσεντέσιμο... Κανέννας δὲ μίλαε. «Εὐχαριστῶ» μοῦ 'λεγαν ὅλοι και σόπαιναν... Οἱ μόνου πὸν μίλησαν ἦταν οἱ κριτικοῖ. Καὶ οἰχτήκαν σὰ λυσσασμένοι άπάνω μου. Τ' εἶν' αὐτὰ πὸν γράφει αὐτὸς ὁ ξετσιπωτός; εἶπαν. Αὐτὰ είναι ἐπικίνδυνα πράματα, μήτε λέγονται, μήτε γράφονται! «Αὐτὸν τὸν κύριο πρέπει νὰ τὸν πιάσουν — και νὰ τὸν αφήσουν νὰ ρέφει στὴ φυλακή! «Αὐτὸ μόνου;» φώναζαν οἱ αὔστηρότεροι. «Αὐτὸν τὸν κύριο πρέπει και νὰ τὸν λυντσάουμε — μπροστὰ σ' ὄλακερο τὸ άμερικάνικο ἔθνος, γιὰ παραδειγματισμό»... 'Ακόμα κι ὁ "Εμερσον, ὁ σοφὸς "Εμερσον, ἦτανε στὴν άρχὴ μουδιασμένος, κ' αἱς άγαποῦσε, καθὼς ἔλεγε, τὴν ποιήσή μου. 'Επιασε κι ἔστειλε κέρα στὴν 'Αγγλία, στὸν ξακουσμένο Καρλάιλ, ένα βιβλίο μου' και τοῦ ἔγραφε κει, καταπὼς ἔμαθα, ὅτι:

«Σὰς στέλνω ένα τέρας μὲ δύναμη βούδαλου και μὲ τρομερὰ μάτια. "Αν βρεῖτε πῶς δὲν είναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μιὰ άποθήκη γεμάτη άταίριαστα πράματα, τσοῦξτε φωτιά και κάψτε τὴν, άνάψτε μ' αὐτὴν τὸ τσιμπούκι σας!»

—Και τ' άναψε; ρώτησε, χωρὶς νὰ σκεφτεῖ, ὁ Ντραίζον.

—'Ο Γουόλτ γέλασε. Γέλασαν και οἱ ἄλλου.

—"Οχι, δὲν τ' άναψε, εἶπε στὸ τέλος ὁ Γουόλτ. Τὰ «Φύλλα Χλόης» ἦταν πολὺ νοτισμένα και δὲ θὰ παίρναν φωτιά εἰκόλα... 'Ετσι, σῶθηκαν...

Ξαναγέλασαν ὅλοι.

* * *

Τώρα πὰ εἶχε βραδιάσει. 'Ο Γουόλτ τοὺς χαιρέτησε κι ἔφυγε.

Οί στερνές αχτίδες του ήλιου ρόδιζαν τὰ τζαμωτά παράθυρα του Νοσοκομείου κι ἡ τριανταφυλλένα ἀνταύγεια χάιδευε καὶ τὰ πρόσωπα τῶν τραυματιῶν. Ὅλοι τους ἔδειχναν εὐχарιστημένοι. Ὁ καθένας τὸ καταλάβαινε πὼς χάρονταν ὄλοι, γιατί' εἴχαν περάσει ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ δημοφά ἀπογέματα τῆς ζωῆς τους.

Ἀπὸ κείνη τῆ μέρα καὶ γιὰ πολὺν ἀκόμα καιρό, ποτὲ δὲν ἔλειψε ὁ Γουὼλτ Γουίτμαν ἀπὸ κοντά τους. Σὰ γέμιζε μὲ τὸ πελώριο τὸ κομὶ του τὴν πόρτα δάκρυου τοῦ Νοσοκομείου, στὰ ὡρὰ πρόσωπα τῶν τραυματισμένων ζωγραφίζονταν πάντα ἡ ἴδια τριανταφυλλένα ἀνταύγεια κι ἕνα πλατὺ χαμόγελο ἄνοιγε στὰ κλειστά χεῖλη τους.

Ὁ Γουὼλτ περνοῦσε πανύψηλος ἀπὸ δίπλα τους, ἀγκάλιαζε τὸν καθένα σὰν ἀδερφός, τοῦ ἔπιανε τὰ χεῖρια καὶ τὰ ζέστανε μὲς τὶς χερσοῦλες του, τὸν κοιτοῦσε κατὰματα, γιὰ νὰ καταλάβει ἀπὸ μοναχός του τί σκεφτόντανε ὄλοι τους καὶ τί ζητοῦσαν. Κι ἔκεινοι τοῦ ἔλεγον ὁ καθένας τὸν πόνο του καὶ τὰ μυστικά του, τὸν παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς γράφει τὸ γράμμα πού θὰ ἴστέλναν σπῖτι τους, νὰ κολλήσει ἀπάνου τὸ γραμματόσημο κι ἂν ἤθελε, σὰ θὰ ἔβγαυε ἔξω σὲ λίγο, ἄς τὸ ῥιχνε κιάλας στὸ Ταχυδρομεῖο, μὰ κι αὐτοὶ δὲ μοροῦσαν νὰ φύγουνε ἀποδῶ, δὲν τοὺς ἄφηναν...

— Στὴ μητέρα μου θέλω νὰ γράψεις, τοῦ ἔλεγον. Νὰ τῆς πῆς χαρεῖσματα... Νὰ τῆς πῆς πὼς αὐτὴ σέφτομαι πάντα, ἐδῶ στὴν ἀκροῦλα πού μ' ἔχουν κολλήσει... Μὰ νὰ μὴν τῆς γράψεις πὼς μπορεῖ καὶ νὰ μὴν τὴν ξαναδῶ — κι ἄς μὴν τὸ ξέρω ἂν θὰ τὴν ξαναῖδῶ, ἔτσι πού ἔγινα... Τ' ἀκοῦς, Γουὼλτ; Μὴν τῆς τὸ γράφεις αὐτό, σὲ παρακαλῶ... Δὲ θέλω τίποτ' ἀπὸ μένα νὰ πάει σπῖτι μας καὶ νὰ τὴν πικράνει...

— Τὸ ξέρω, Τζῶν, τί θὰ τῆς γράφω, καὶ νὰ μὴν ἀνησυχεῖς, τ' ἀκουσες; Σὲ πᾶω στοίχημα πὼς ὅτι τῆς γράφω θὰ στρέξει...

— Καὶ τί θὰ τῆς γράψεις;

— Πὼς θὰ γίνεις καλά... καὶ πὼς γρήγορα θὰ σὲ ξαναδεῖ... Εἶμαι τόσο σίγουρος γι' αὐτό, Τζῶν, πού σου τὸ λέω ξεκάθαρα: Σὲ πᾶω στοίχημα γιὰ πεντακάσια δολλάρια. Θέλεις;

— Θέλω...

— Μὰ θὰ τὸ χάσεις τὸ στοίχημα, Τζῶν. Σου τ' ὀρκίζομαι, θὰ τὸ χάσεις, γιατί θὰ γίνεις γρήγορα καλά... Τὸ βλέπω ἐγὼ — καὶ τὸ ξέρω: Θὰ τὸ χάσεις τὸ στοίχημα!

— Ἄς τὸ χάσω, Γουὼλτ, τοῦ φάναξε τότε ὁ τραυματίας. Ἄς χάσω καὶ χίλια ἀκόμα δολλάρια, φτάνει νὰ ξαναδῶ τὴ μητέρα μου!

— Θὰ τὴν ξαναδεῖς, νὰ ἴσαι σίγουρος! Φτάνει νὰ τὸ θέλεις! Νὰ τὸ θέλεις πολὺ... Καὶ νὰ τὸ πιστεύεις... Ἐσὺ, τὸ πιστεύεις, Τζῶν;

— Τὸ πιστεύω!

— Νά το, λοιπόν, Τζῶν! Ἔγινες κιάλας καλά... κι ἔχασες καὶ τὸ στοίχημα! Κατέβανε τώρα τὰ χίλια δολλάρια...

Ὅλοι γελοῦσαν κι ὄλοι τους γίνονταν καλά — ἄλλος γρηγορώτερα κι ἄλλος ἀργότερα. Οἱ γιατροὶ ἔλεγον πὼς ὁ Γουὼλτ κάνει θάματα. Κι οἱ πληγωμένοι τώρα τὸ πιστεύαν, γιατί τὸ ἔβλεπαν. Ἄρρωστοι, καταδικασμένοι ἀπ' τοὺς γιατροὺς, γίνονταν σὲ λίγο καλά μὲ τὴν «κούρα» τοῦ Γουὼλτ: Ἄνοιχτὴ καρδιά, λόγια ἐλπίδας καὶ παρηγοριάς, πειθαρχία σὺς κανονισμοὺς τοῦ Νοσοκομείου. Μὰ πᾶνου ἀπ' ὅλα: ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτὸ τους!

Γιὰ ὅλα τούτα, δὲν ἔπαιρνε βέβαια ἀμοιβὴ ὁ Γουὼλτ, μόνο πού δέχτηκε μὰ κἀποια θέσι σὲ εἰδικὸ «Γραφεῖο» τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐσωτερικῶν. Μιὰ μέρα, ἤρθε στὸ Νοσοκομείο κι ὁ ἴδιος ὁ Ἰνστιτούτου Τζέιμς Χάρλαν. Ἦταν ἕνας μεσόκοπος ἄνθρωπος, μὲ γεμάτο τὸ στήθος καδένας, κοιλιαρὰς κι ἀρροκίνητος.

Χαιρέτησε τοὺς πληγωμένους μὲ κλίση τοῦ κεφαλοῦ καὶ βλέποντας ἕνα δεκάχρονο ἀγοράκι δίπλα στὸ Ντράξον, ρώτησε:

— Τί θέλει αὐτὸς ὁ μικρός ἐδῶ; Τίνος εἶναι;

Ὁ τραυματίας σηκώθηκε μὲ σεβασμὸ ἀπὸ τὸ κρεβάτι του κι ἀποκρίθηκε:

— Ὁ ἀδερφός μου ὁ Μπίλ εἶναι, ἐξοχώτατε κύριε Ἰνστιτούτου! Ἔμαθε πὼς εἶναι δῶ, μαζί μας, ὁ κύριος Γουὼλτ, ὁ κύριος Γουίτμαν θέλω νὰ πῶ, κι ἤρθε νὰ τὸν δεῖ, νὰ τὸν εὐχαριστήσει κιάλας, ξέρετε, γιατί κάποτε...

— Καλά, καλά, τὸν σταμάτησε ὁ κύριος Ἰνστιτούτου. Ἄς πάει τώρα ἔξω, γιατί ἔχω νὰ σᾶς ἀνακοινῶσῶ κἀτὶ σημαντικὸ...

Ὁ Μπίλ βγήκε μὲ σκυμμένο κεφάλι, σὰν ἔνοχος. Κι ὁ κύριος Χάρλαν, ἀφοῦ ἔφυγε τὸ παιδί, τοὺς ἀνάγγειλε τοῦτο:

Ὁ Πρόεδρος Ἀνκόλν, τοὺς εἶπε, μόλις πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες εἶχε ὑπογράψει τὴν

ἐπίσημη Διακήρυξή του γιὰ τὴν ὀριστικὴ κατάργησις τῆς δουλείας στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖς...

—Χοῦ - ρά! Χοῦ - ρά! φώναξαν τότε ὅλοι μαζί οἱ τραυματισμένοι.

—Καλά, καλά, ξανάπε ὁ κύριος Χάρλαν, κι ἔκαν' ἔτσι μὲ τὸ χέρι του γιὰ νὰ σταματήσει τὸ θόρυβο. Δὲ χρειάζονται φωνές, μήτε καὶ φασαρίες... Ὁ καθένας σας, ἂς σκεφτεῖ μόνο τὴ πρόσφερε γιὰ τούτη τὴ Διακήρυξη καὶ τί ἀκόμα μπορεῖ νὰ προσφέρει... Μὲ νιώθετε;

—Ἄς εἶναι καλὰ ὁ Γουόλτ, εἶπε κάποιος. Σὰ γίνουμε καὶ μεις καλὰ, θὰ δεῖτε καὶ τί ἄλλα ἔχουμε νὰ προσφέρουμε...

—Ποιὸς εἶναι, πάλι, ὁ Γουόλτ; ρώτησε ξερὰ ὁ κύριος Ἐπουργός.

—Ἐγώ, ἐξοχώτατε! πετάχτηκε κι εἶπε ὁ Γουόλτ Γουίτμαν.

—Καὶ τί ζητᾶτε ἐσεῖς ἐδῶ;

—Ἄς τὸ πῶνε οἱ φίλοι μου, ἐξοχώτατε! Ἐγώ, τί νὰ σᾶς πῶ;

Ἐγὼν τότε πολλὴ φασαρία. Ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς πληγωμένους σηκωνότανε ἀπὸ τὸ κρεβάτι του κι ἔλεγε... ἔλεγε τί χρωστᾶτε στὸ Γουόλτ.

—Ἀρκετὰ, ἀρκετὰ, τὸ κατάλαβα! ἀκούστηκε μέσα στὸ θόρυβο ἡ φωνὴ τοῦ κυρίου Χάρλαν. Καὶ τούτο δῶ τὸ βιβλίον, τί εἶναι;

—Τὰ «Φύλλα τῆς Χλόης», τοῦ εἶπανε. Τὸ μοναδικὸ βιβλίον τοῦ κυρίου Γουίτμαν... ποῦ μᾶς δροσίζει καὶ μᾶς παρηγορεῖ...

—Ἄ, ναί, ξέρω, ξέρω! Ἐγὼ ἀκουστὰ, ξανάπε ὁ κύριος Ἐπουργός. Καὶ κατσίφιασε.

Ἄστερα, τὸ πήρε λίγο στὰ χέρια του, ἄνοιξε στὴ μέση τὰ φύλλα του, ἔριξε μερικὲς ματιὰς καὶ τ' ἀπίθωσε πάλι στὴ θέση του.

Σὲ λίγο ἔφυγε, δίχως νὰ πεῖ λέξη, ἐξὸν ἀπὸ μὰ κάποια χειρονομία, ποῦ πρέπει νὰ 'τανε ὁ χαριετισμὸς του.

Τὴν ἄλλη μέρα πρωί, καθὼς ζύγωσε στὴν δεξώπορτα τοῦ Νοσοκομείου ὁ Ποιητής, ὁ πορτιέρος γύρισε καὶ τὸν εἶδε καταπιεσμένος. Κάτι ἤθελε νὰ τοῦ πεῖ, κάτι ἤθελε νὰ τοῦ δώσει, μὰ δίσταζε.

—Κύριε Γουόλτ, τοῦ εἶπε στὸ τέλος. Πολὺ σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρέσετε, μὰ πῆρα ἐντολὴ νὰ σᾶς δώσω ἐτούτο, στὰ χέρια σας...

—Εὐχαριστῶ! εἶπε μόνο ὁ Γουόλτ καὶ τὸ πήρε.

Καὶ νὰ τί διάβασε στὸ σημείωμα:

«Ὁ κύριος Γουίτμαν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ σήμερον τῶν καθηκόντων του καὶ παρακαλεῖται νὰ μὴν...»

Ἡ ματιὰ του δὲν προχώρησε παρακάτου. Πρόλαβε μόνο κι εἶδε τὴν ὑπογραφή:

«Τζέμης Χάρλαν».

—Τὸ πρόσμενα, εἶπε καὶ χαμογέλασε.

Κεῖνὴ τὴν ὥρα, ἔβγαψε ἀπ' τὸ Νοσοκομεῖο, γιατρομένοσ πιά τώρα, ὁ Ντρούιζον, μὲ τὸν ἀδερφοῦ του τὸ Μπίλ.

—Φεύγεις, Ντρούιζον, τότε ρώτησε σκεπτικὸς ὁ Γουίτμαν.

—Ναί, δόξα τῷ Θεῷ, Γουόλτ, φεύγω! ἀποκρίθηκε κείνος. Καὶ σὺ, Γουόλτ, δὲ σὲ βλέπω καλὰ... Μὰ τί ἔχεις;

—Τίποτα, τίποτα, φίλε μου! Φεύγω κι ἐγώ... καὶ λυπᾶμαι...

—Ἔτσι ξαφνικά; Γιατὶ φεύγεις; Κουράστηκες Γουόλτ, τόσο γρήγορα;

—Ναί, κουράστηκα, Ντρούιζον... Ἀλήθεια στὸ λέω, κουράστηκα...

—Ἡμασταν τόσο καλὰ μαζί σου, Γουόλτ. Σ' ἀγαπούσαμε καὶ μᾶς ἀγαποῦσες σὰν ἀδερφοὺς... Πῶς τὸ πήρες ἀπόφαση; Ἐγὼ βέβαια φεύγω... μὰ σκέφτομαι κείνους ποῦ μένουν... Πῶς τάχα θὰ τοὺς φανεῖ, τώρα ποῦ φεύγεις;

—Θὰ συνηθίσουνε, Ντρούιζον. Ὁ ἄνθρωπος ὅλα τὰ συνηθίζει... Ἀρκεῖ μόνο νὰ μὴν τὰ χάνει... ἀρκεῖ μόνο νὰ μὴν ἀπελπίζεται...

Καὶ σὲ λίγο:

—Τὸ ξέρω πῶς ζήσαμε σὰν ἀδέρφια, Ντρούιζον. Μὰ τώρα πιά, εἶναι καιρὸς νὰ πάω νὰ βρῶ καὶ τὸν ἄλλο τὸν ἀδερφοῦ μου, τὸν Τζώρτζ, ποῦ εἶναι κάτου, στὸ μέτωπο... Καὶ νὰ 'σαι σίγουρος, ἀδερφοῦ μου, πῶς κι ἐκεῖνος κάπως θὰ μὲ χρειάζεται, μὰ κι ἐγὼ θὰ 'θελα πάρα πολὺ νὰ τὸν ξαναδῶ...

Ὁ Ντρούιζον ὀδοιποροῦσε βαρῦντος. Θυμότανε ὅλες τὶς χάρες τοῦ Γουόλτ, πῶς πρωτοῆθε στὸ Νοσοκομεῖο, τί τοὺς πρωτοεῖπε, τί ἔκαμε... Κι ἀκόμα, πῶς εἶχε σηκώσει, ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια, στὴν ἀγκαλιά του τὸ Μπίλ... τὸν καιρὸ ποῦ ἡ μάνα τους ζοῦσε... καὶ ταξίδευαν μὲ λεωφορεῖο...

—Έναν ἄγγελο χάνουν οἱ φίλοι μου, εἶπε σὲ λίγο, καθὼς περπατοῦσαν. Ποῦ θὰ τὸν ξαναβροῦνε πᾶ τώρα, Γουόλτ;

—Θὰ τὸν βροῦνε, Ντράιζον, μὴ φοβάσαι! Ἄρκει νὰ θελήσουν, ἀρκει νὰ ψάξουνε μέσα τους... Καὶ τώρα, γαὶά σου!

—Στὸ καλὸ, Γουόλτ, στὸ καλὸ... κι ὁ Θεὸς μαζί σου! εἶπε ὁ Ντράιζον· καὶ στὰ μάτια του ἦταν πολλὴ σκοτεινιά...

—Στὸ καλὸ, εἶπε τότε κι ὁ Μπίλ, μὲ τὴν ἄδολη, τρυφερὴ του φωνή.

—Στὸ καλὸ, Μπίλ, μουρμούρισε καὶ ὁ Γουόλτ.

Καὶ τοῦ χαμογέλασε. Ὑστερα, τὸν σήκωσε μονομῶς στὴν ἀγκαλιά του καὶ τὸν φίλησε τρυφερὰ στὸ μέτωπο.

—Ὅπως τότε... στὸ λεωφορεῖο! ἔκανε γελαστὸς ὁ μικρὸς, καθὼς ἀνάδενε στὴν ἀγκαλιά ἀπάνου τοῦ Γίγαντα.

—Ὅπως τότε, ξανάπανε κι οἱ μεγάλοι· καὶ φιληθῆκαν ἀδερφικά.

—Έναν ἄγγελο... μουρμούρισε πάλι ὁ Ντράιζον, καθὼς ξεμαρσαίνανε.

—Π' ἄγγέλους ξαναμιλοῦσατε; ρώτησε ὕστερ' ἀπὸ λίγο τὸν ἀδερφό του ὁ Μπίλ.

—Ὅχι γι' ἄγγελο, Μπίλ, γιὰ ἄγγελο λέγαμε, εἶπε. Γιὰ ἓναν ἄγγελο, ποῦ εἶναι νὰ χάσουν οἱ φίλοι μας, χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν...

—Καὶ ποῖος ἦταν ἐτοῦτος ὁ ἄγγελος;

—Ὁ ἄγγελος ἦταν ὁ Γουόλτ, Μπίλ, ἀποτελείωσε τὴν κουβέντα του ὁ Ντράιζον. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ σὰν πνοὴ αἴρας χάιδεψε τὰ φύλλα τῆς χλόης καὶ δὲν τὰ ἴσπασε, μῆτε τὰ μάρανε μὲ τὴ φλόγα του ἢ μὲ τὸ βάρος του...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

D. LIPERTIS

THE BLACK EYES

Come little girl let's look into your eyes,
That flash such tongues of licking flame
And should they craze my joyless heart,
Do not dismay, darling, let it smoulder on.

But should I ignite and burn to embers
Bury my cinder in your yard, plant me on some verge
For in your vision day in day out
I may even sprout roots, seeking solace.

And once well rooted, rising erect, in bloom,
With budding branches, come stand below,
That I may strew you with my blossoms' charms
For certain delights in your two black eyes.

μετ. ΔΗΜΑΣ Μ. ΕΥΘΥΒΟΥΛΟΥ

ΨΩΝΙΣΜΑ

(Στὴν κόρη μου)

Ξέρω
 πῶς καὶ ποῦ φωνίζεις τὰ φορέματά σου.
 Σταματᾷς σ' ἓνα κατάστημα
 τῶν μυρωμένων κάμπων.
 Προβάλλει ἀμέσως μιὰ πεταλούδα πωλήτρια·
 καὶ σὲ ρωτᾷ τί «ἐμπρομὲ» θέλεις.
 Ἐσὺ τὸ διαλέγεις.
 Τότ' ἐκείνη σπάζει μιὰ ἠλιαχτίδα
 στὸ μέγεθος τοῦ πῆχου,
 καὶ μετροῦ.
 Κι' ἐσὺ σὰν καλὴ νοικοκυρούλα,
 πὺν ξέρει τὸ συμφέρο της,
 πὺν ξέρει νὰ παζαρεύει,
 δὲν παραλείπεις νὰ τῆς πῆς
 νὰ χαρίσει καὶ λίγο στὸ μέτρομα...

Ὅμως ξέχασες νὰ πληρώσεις.
 Ἄφήνεις τότε ἓνα ἀργυρόηχο γέλιο
 γι' ἀντίτιμο,
 καὶ φεύγεις εὐχαριστημένη...

ΕΚΛΟΓΗ ΚΡΥΠΤΗΣ

Τὸν ἅγιο πόνο τῆς καρδιᾶς μου
 τὸν ἔκρυψα.
 Ξέρετε ποῦ;
 Κάτω ἀπὸ τὸν ἄγνωρο πολιτισμὸ τῶν Ἑτρούσκων.
 Γιὰ νὰ μένει ἔτσι ἀνεύρετος
 ἀπ' τὶς ἀνασκαφὲς τῶν βέβηλων ματιῶν.

ΑΒΑΣΤΑΚΤΗ ΩΡΑΙΟΠΑΘΕΙΑ

Παντοῦ μᾶς κυνηγáει.
 Παντοῦ μᾶς περιζῶνει.
 Δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ πάrouμ' ἀνάσα.
 Πάσχουμε ἀπὸ μανίαν καταδιώξεως
 ὁμορφιάς.
 Σὰ νὰ τὴν ἔχουμε κάποτε ἀδικήσει
 καὶ μᾶς διώκει.
 Δὲν ὑπάρχει τρόπος
 νὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὰ χέρια της;...

ΠΑΙΔΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Τὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον ποὺ μέσα σ' αὐτὸ γεννιέται ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μέγιστο καὶ ἀποφασιστικὸ παράγοντα γιὰ τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξέλιξή του.

Ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ ἀνθρώπου τὰ αἰσθητήρια βρίσκονται σὲ ἐπιφυλακὴ ὡς ἀδύνατοι στὴν ἀρχὴ καὶ ἰσχυρότατοι ἀργότερα δέκτες, ἔτοιμοι νὰ συλλέξουν πᾶν ὄτι συμβαίνει στὸ ἄμεσον περιβάλλον καὶ νὰ τὸ ἀποθηκεύσουν στὴ μυστηριώδη ἀποθήκη τοῦ ἐγκέφαλου ὡς τὴν ἱερώτερη παρακαταθήκην τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Αἰσθάνεται τὸ παιδί μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῶν αἰσθήσεών του, κάθε τι ποὺ συμβαίνει γύρω του: τὸ τοπίο, τὸ βουνό, τὸν λόφο, τὴν πεδιάδα, τὰ δάση, τὴν θάλασσα, τὸ ρυάκι, τὴν βλάστηση, τὰ ζῶα, τὰ πουλιά. Κάθε τι ἀπὸ τὴν ἀέραντη ποικιλία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος χαράσσεται ἀνεξίτηλα στὴν ψυχὴ του μὲ τὴν ποικιλία τῶν συναισθημάτων ποὺ δημιουργοῦν οἱ μεγάλες στιγμὲς τῆς ζωῆς. Γιατὶ ὅλα καὶ τὰ ἄβυχα ἀκόμη ζοῦν γύρω του. Ζῆ καὶ τὸ τοπίο καὶ τὸ δάσος, ζῆ ἡ φύση ὀλόκληρη μὲ τὶς ἀλλαγές, τὶς μύριες ἀλλαγές ποὺ φέρει ὁ ἥλιος στὶς ὥρες τῆς ἡμέρας καὶ ποὺ φέρουν τὰ φαινόμενα τῆς φύσης οἱ βροχές, οἱ ἀστραπές, οἱ καταιγίδες, τὰ χιόνια καὶ ἰδιαίτερος οἱ Ἐποχές τοῦ χρόνου. Τὸ κάθε τι ζῆ γάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο. Οἱ δέκτες οἱ παιδικοὶ συλλέγουν τὴν ἀπεραντωσύνῃ αὐτῆ τῆς ζωῆς τοῦ περιβάλλοντος καὶ μὲ τὰ συναισθήματα ποὺ συνοδεύουν τὴν συλλογὴ, τὰ ἀποθηκεύουν στὴν μεγάλη ἀποθήκη τοῦ ἐγκέφαλου καὶ μαζεύουν οἱ δέκτες ὄραση, ἀφή, ἀκοή, γέυση, ὄσφρηση, μὲ μὴ μεγάλη ἔνταση τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς καὶ δυναμωμένες μὲ τὴ μαγεία τῆς φαντασίας ἀποθηκεύονται κ' αὐτὲς στὴν ψυχὴ: ἀναμνήσεις τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ, τὰ παραμύθια, οἱ θρύλοι, οἱ παραδόσεις, ὁ ἔσπερινός τῆ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, τὰ βαφτίσια, ὁ γάμος, οἱ χοροί, ὁ τρύγος, ὁ θερισμός... Κι' ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν αἴσθησή τοῦ χρόνου, τοῦ ὄγκου τοῦ χώρου παίρνουν καινούργια ζωὴ στὴν ἀποθήκη τῆς φαντασίας, τῆς ἀτομικῆς φαντασίας τοῦ παιδιοῦ. Καὶ τὰ πλάθει καὶ τὰ παίζει καὶ τὰ ὀρμάζει καὶ γίνεται ἐκλεκτικὴ ἐπιλογὴ καὶ γίνεται τὸ δημιούργημα.

Ἡ συλλογὴ αὐτὴ τῶν παιδικῶν παραστάσεων καὶ ἐμπειριῶν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀντικειμενικὴ. Οἱ ἴδιες παραστάσεις καὶ ἐμπειρίες δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἔνταση, ποιότητα καὶ ἀξία γιὰ ὅλους τοὺς δέκτες. Τοῦναντίον κάθε ἐμπειρία ἢ παράσταση εἶναι ἰσχυρῶς ὑποκειμενικὴ: «βλέπομεν, ἀκούομεν, αἰσθανόμαστε μέσον τοῦ δικιοῦ μας τεμπεραμέντου» κατὰ τὸν Σοπενάουερ. Ἡ ὑποκειμενικότητά τῶν ἐμπειριῶν καὶ παραστάσεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἶδος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν συναισθημάτων τὰ ὁποῖα συνοδεύουν αὐτὲς τὶς ἐμπειρίες καὶ παραστάσεις. Τὰ συναισθήματα ποὺ συνοδεύουν τὶς ὀπτικὰς καὶ ἀκουστικὰς ἐμπειρίες τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του εἶναι τόσο ἰσχυρὰ ὥστε νὰ νικῶν τὸν χρόνο καὶ νὰ διατηροῦν ἀποφασιστικὴν ἐπίδραση στὴν μετέπειτα ζωὴ. Ὁ τεράστιος ἐμπειρικὸς, ὀπτικὸς καὶ συναισθηματικὸς πλοῦτος τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀποτελεῖ τὸ κεφάλαιο πρὸς τὸ ὅποιον τὸ ἄτομο ἀσυναίσθητως προσφεύγει κατὰ τὶς μεγάλες στιγμὲς τῆς δημιουργίας. Ἀπὸ τὸν πλοῦτο αὐτό, τῆς ἀτομικότητος καὶ τῶν εὐκαιριῶν τὶς ὁποῖες προσφέρει ἡ ἀγωγή στὸν μαθητὴ, ἐξαρτᾶται ἡ μορφή καὶ ἡ δύναμη τῆς παιδικῆς δημιουργίας. Χρειάζεται ἀπαραίτητως ἡ ἀγωγή γιὰ νὰ βοηθήσῃ στὸ νὰ δοθῆ ὀρθὴ διέξοδος στὸ παιδικὸ ὀρμέφυτο πρὸς δημιουργία. Ἡ διέξοδος αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλιστικὴν διγυλεῖδα τῆς παιδικῆς ἐξελίξεως καὶ τὴν ἀσφαλῆ πορεία πρὸς ὀρίμανση τοῦ ἀτόμου σὲ ὕγιη προσωπικότητα. Ἡ ἀγωγή ἔχει καθήκον νὰ δημιουργήσῃ τὶς συνθήκες ἐκείνες ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν θέρμανση τῶν δημιουργικῶν ὀρμεφυτῶν καὶ ἐνθάρρυνση τοῦτου γιὰ νὰ δώσῃ διέξοδο στὸ δημιούργημα. Οἱ ἀπαραίτητες αὐτὲς συνθήκες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν ἄλλοῦ, παρὰ σὲ μὲν ὕγιη σχολικὴν ἀτμόσφαιρα, ὅπου κυριαρχεῖ μεταξὺ μαθητῶν καὶ διδασκάλων ἀμοιβαία κατανοήση καὶ ἐμπιστοσύνη. Σὲ μὴ τέτοια ἀτμόσφαιρα ἡ ἀτομικότητα βρῶσκει τὴν θέση τῆς καὶ δίδει διέξοδο σὲ γνήσιο δημιούργημα. Τὸ δημιούργημα δίνει ἱκανοποίησιν στὸν δημιουργό, ἀλλ' ἡ ἱκανοποίησις αὐτὴ δὲν διαρκεῖ πάντοτε γιὰ πολὺ. Χρειάζεται μὴ νέα ἱκανοποίησις ἢ προκύπτουσα ἀπὸ τὴν ἐπιδοκιμασία τοῦ δημιουργήματος ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ δημιουργήματος ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ὁ ἀπαραίτητος παράγοντας γιὰ τὴν ἀπόκτησιν αὐτοπεποιθήσεως καὶ τὴν ἀπὸ τὸν δημιουργὸ ἐπιδίωξιν νέας ἐπιτεύξεως. Μιὰ ἄλλη δημιουργικῶν ἐπιτεύξεων ἀποτελεῖ τὴν πηρὴν τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ τῆς δομῆς τῆς προσωπικότητος.

Γιὰ τὴν ἐπίτευξιν δημιουργήματος χρειάζεται κίνητρο κ' αὐτὸ δύναται νὰ ἔχη

ἐσωτερικὴν ἢ ἐξωτερικὴν προέλευση. Τὸ κίνητρο πρὸς δημιουργίαν δὲν ἔχει πάντοτε τὴν ἴδια προέλευση. Τοῦτο διαφέρει ἀναλόγως τῆς ἡλικίας. Ἡ μορφή τῆς δημιουργίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἡλικίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ στῆς διαθέσεως τοῦ μαθητῆ ἰλικίου. Σὲ ἡλικίαν κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ γλωσσικὴ ἰκανότης τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἀδύνατη, ἡ δημιουργικότητα ἐκδηλοῦται ὑπὸ μορφῆν κατασκευῶν, ζωγραφικῆς, σχεδίου, πλαστικῆς, κλπ. Στὴν ἡλικίαν αὐτὴν τῶν 3—8 ἐτῶν τὸ παιδί ἐκφράζεται εἰκόνα μὲσον ἐνὸς ἰσχυροῦ συμβολισμοῦ ὑπὸ μορφῆν σχεδίου, ζωγραφικῆς, πλαστικῆς, εἰκονογραφῆσεως καὶ χειροτεχνημάτων. Τέτοιαις φύσεως εἶναι ἡ ὁρμή τοῦ παιδιοῦ πρὸς δημιουργίαν καὶ οἱ ἐπιτευξεις τούτου ὥστε νὰ κάμνη τὸν ψυχολόγῳ νὰ στέκη μὲ θαυμασμό καὶ σχετικισμό συγχρόνως μπροστὰ στὰ παιδικὰ δημιουργήματα τῆς συμβολικῆς περιόδου. "Ἐνα εἶναι γεγονός! "Οτι: τὸ παιδί φέρει τόσο ἰσχυρὰν προδιάθεσιν πρὸς δημιουργίαν, ὥστε νὰ παρουσιάζεται πολλὰς φορὰς ὡς δημιουργὸς μὲ ἀξιώσεις. Ἡ παιδικὴ ζωγραφικὴ ὡς γεννηθῆ μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα ἐνδοικῆ παρουσιάζει μᾶλλον λυρικὴ ἔξαρση ἀληθινὰ μεγαλειώδη. Σὰν ἐλευθερωθῆ ὁ καλλιτέχνης στὸ παιδί τὰ δημιουργήματα του εἶναι πηγαία καὶ γιομάτα συναίσθηματισμοῦ. Ζωγραφίζει ἐκ τῶν ἔσω, ὅτι ὄριμασε, ὅτι ξέρει. Ἡ ζωγραφικὴ του εἶναι πᾶν γλώσσα...

Τὴν συμβολικὴν περίοδον διαδέχεται ἡ ψευδορεαλιστικὴ (8—11) κατὰ τὴν ὅποιαν ἀρχίζει συνειδητὰ ἡ ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ζωγραφικὴ του γίνεται περισσότερο περιγραφικὴ καὶ διηγηματικὴ παρὰ ἐξ ὁλοκλήρου λυρικὴ. Περιγράφει τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίως μεγάλας ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, γιορτὲς, πανηγύρια, λιτανεῖες, λειτουργίαι, γάμους, θερισμοὺς κλπ.

Μετὰ τὴν ψευδορεαλιστικὴν περίοδον ὁ μαθητὴς ἀνοίγει πᾶν τὴ συνείδησιν πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὴ φύσιν, τὸ περιβάλλον. Δέχεται ἀντικειμενικὰ πᾶν συναίσθηματικὰ μόνον. Δὲν ἐμποστεῖται τόσο στὴ φαντασίαν ὅσο τὴν παρατήρησιν, τὴν ἔξω παρατήρησιν. Ἀρχίζει νὰ μελετᾶ τὴν ζωὴν στὴς λεπτομέρειαις τῆς — δὲν παίρνει τὸ ἰσχυρὸ συναίσθημα τῆς στιγμῆς.

Εἶναι ἡ περίοδος πού θὰ χρειασθῆ περισσότερο παρὰ ποτὲ ὁ ὁλόγος τοῦ σοφοῦ δασκάλου νὰ κρατῆ τὸν μαθητὴν μέσα στὰ δημιουργικὰ πλαίσια. «Εἶναι ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὅποιαν γιὰ κανένα λόγο πρέπει νὰ ἐπαινεῖται ἡ δεξιότης εἰς βάρος τῆς δημιουργικότητος».

Ἡ παιδικὴ ζωγραφικὴ ὡς γίνῃ γλώσσα τέχνης ἀποκαλύπτει στὸν μαθητὴ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸ του μὲ ἄλλες τὶς ἀρετὰς τῆς γενιάς του. Ἐκφράζει τὸν ἑαυτὸ του, ἐκεῖνο τὸν ἑαυτὸ του πού δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀποτινάξῃ ἀπὸ τὴν ῥάχην του. Ἀνακαλύπτει στὸν ἑαυτὸ του δυνάμεις καὶ ἰκανότητες — σὲ λανθάνουσα κατάστασις — τόσο ποικίλης φύσεως. Ἀνακαλύπτει νὰ ἔχη δεσμοὺς μὲ τὴν ζωγραφικὴν. Ἀνακαλύπτει οὐκ ἴσως καὶ ὁ δάσκαλος στὸν μαθητὴν τὴν ὑπαρξὴν μᾶλλον μεγαλειώδους λυρικῆς καὶ γαλήνιας ἐκφράσεως, ἡ ὅποιαν παρουσιάζεται ποτὲ μὲ μορφὴ ἀρχαϊκὴν, ποτὲ Μινωικὴν, ποτὲ Βυζαντινὴν, πάντοτε ὅμως μὲ τὴν σφραγίδα τῆς παιδικότητος. Δὲν εἶναι τυχαία πού συναντᾶ ἕνας ἀνάμεσα στὰ παιδικὰ ἔργα ἀρχαϊκὰ, Αἰγυπτιακὰ, Μινωικὰ, Βυζαντινὰ ἢ κάποτε Γκωκέν, Βὰν Γκόγκ, Ματίς καὶ Πικασσό. Στὴν πραγματικότητα ὅλοι ὁρμῶνται ἀπὸ τὸ ἐνστικτὸν, τὴν ἀστείρευτη πηγὴν δημιουργίας καὶ ὅλοι εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἐκφράσουν τὸν ψυχικὸν τῶν κόσμον μὲ εἰλικρίνεια καὶ ἀπλότητα. Αὐτὴ ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἀπλὴ ἐκφραση ὀδηγεῖ ἀπὸ ἔκρηξιν σὲ ἔκρηξιν, ἀπὸ ἐπιτευξὴν σὲ ἐπιτευξὴ. Ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ μαθητοῦ ἀποτελεῖ τὴν πᾶν ἱερὴ ἀνθρώπινον ἐνέργειαν. Ἡ ἐνθάρονση πρὸς ἐξωτερικὴν μέσον ποικίλων μορφῶν τέχνης καὶ χειροτεχνίας ἀποτελεῖ τὸ μέγα μέλημα τῆς σύγχρονης ἐκπαιδεύσεως. Μέσον μᾶλλον τέτοιαις ἐξωτερικεύσεως ἀποκαλύπτεται τὸ μέγεθος τῆς κληρονομικότητος, τὸ μέγεθος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως στὸ μαθητὴ, ἰδιαίτερος ὅμως τὸ θάυμα τῆς δημιουργικότητος του.

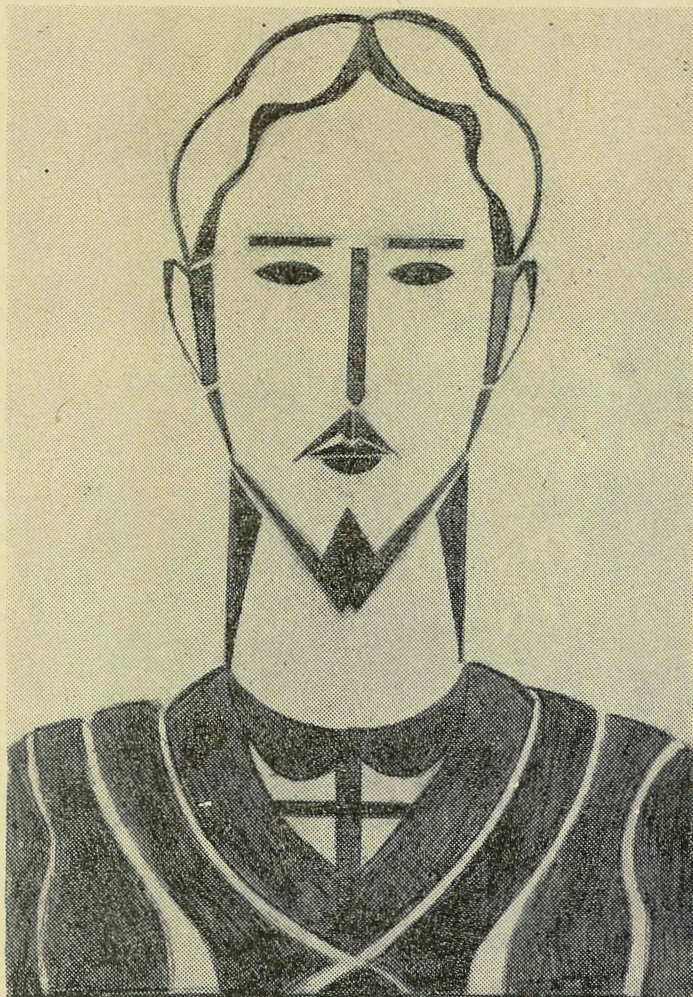
Ἡ ἀγαθὴ σκοπὸν ἔχει νὰ δημιουργήσῃ τὴν συνθήκην ἐκείνης ἀνάμεσα στὴς ὁποῖαι θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ μετουσίωση τοῦ ποτόντος τῆς ἱερῆς ἐνώσεως τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ παιδιοῦ σὲ δημιουργίαν. Τέτοια ἀτμόσφαιρα εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐπέλθῃ ἡ πρὸς τὰ ἔξω διοχέτευσις τοῦ δημιουργήματος. Χωρὶς εὐκαιρίας πρὸς ἐξωτερικὴν, ὁ δημιουργικὸς παλμὸς στερεοῦται.

Ὁ δημιουργικὸς παλμὸς ὁποῖαι διεξοδὸν μέσον μᾶλλον μεγάλῃ ποικιλίας ὑλικῶν καὶ ἐργασιῶν. Τὰ ποικίλα ὑλικά (χρῶματα, πηλός, πέτρα, μαλλιά, νήματα, διάφορα εἶδη ξύλου, κλπ.) ἀποτελοῦν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ κίνητρο πρὸς ποικίλας μορφὰς δημιουργίας (ζωγραφικὴ, πλαστικὴ, γλυπτικὴ, ὑφαντικὴ, βιβλιοδετικὴ, χαρρακτικὴ).

Εἶναι μέσον τῆς ποικιλίας ὑλικῶν καὶ τῆς δεθῆς χρήσεως αὐτῶν πού συντελεῖται σήμερον σὲ πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα τὸ θαῦμα τῆς δημιουργίας. Μέσον αὐτῶν ὁ καλ-

λιτέγνης σέ κάθε μαθητή έλευθερώνεται και δίνει διέξοδο στά άριστουγεννηματικά έργα που βλέπομε στο τέλος κάθε σχολικού έτους στις Σχολικές Έκθέσεις. Και δέν είναι καθόλου ύπερβολή νά πώ τή μεγάλη άλήθεια: τό Κυριόπουλο είναι παιδι θαύμα. Ένσαρκώνει όλο τό μεγαλειό του περασμένου πολιτισμού μας. Εύκολα ό πολιτισμός αυτός, που βρίσκεται σέ λανθάνουσα κατάσταση στο αίμα του, παίρνει σάρκα και όστά και δίνεται με όλη τή δύναμη τής ψυχής του στά δημιουργήματά του... Κοιτάζοντας τά έργα του βλέπομε Άρχαϊκά, Έλληνιστικά, Βυζαντινά, κάποτε Γκότσο...

ΘΕΟΔΟΤΟΣ ΚΑΘΟΣ

Στ. Βότση: Σχέδιο 1958.

ΝΟΣΤΑΛΓΙΕΣ

ᾠ μακρυνές κι' ἀλλόκοτες χῶρες στὰ πλάτη τῶν γιαλῶν
 Πρὸς τᾶγνωστό σας τὸ βαθὺ μιὰ νοσταλγία μὲ σέρνει
 Ἔτσι ὡς σᾶς συλλογίζομαι μέσ' τὸνειρό μου τὸ θολὸ
 Καὶ μέσ' τ' ἀπείρου τῆ σιωπῆ βουβῆ ἢ ψυχὴ μου γέρονει.

ᾠ Ἀφρικὴ μαύρ' Ἡπειρο, Σαχάρα λαγγεμένη,
 Φυλὲς χαμένες ξωτικές, δάση παρθένα τροπικά,
 Νειρεύομαι τῆ νύχτα σας νὰ σιγοκατεβαίνει,
 Ἄστρο, πετράδια ὑπέροχα καὶ ξωτικὴ ὁμορφιά.

ᾠ νύχτες τῆς Ἀνατολῆς, ἔρωτες λάγνοι, μουσικές,
 Πέπλα καὶ μάτια φλογερά, μὲ κράζει ἢ νοσταλγία
 Νὰ πλανηθῶ τραγουδιστῆς στίς χῶρες μὲ τίς χουρμαδιές,
 Στὴν Ἀραβία τὴν φλογερῆ, στὴν μακρυνὴν Ἰνδία.

Μύρια πετράδια ἀτίμητα, ἔσεῖς νησιά τῶν ὠκεανῶ,
 Σὰν ξεχασμένοι ναυαγοὶ στὰ γαλαζένια πλάτη,
 Τὸ εἶναι μου ὄλο σέρνετε σ' ἓνα ταξίδι ἀλαργινό.
 Μεγάλη καὶ νοσταλγικὴ γιὰ σᾶς μοῦ εἶν' ἡ ἀγάπη!

ᾠ μακρυνές, καὶ ἀλλόκοτες χῶρες στὰ πλάτη τῶν γιαλῶν,
 ᾠ χῶρες τ' Ἀνεκπλήρωτου, νοσταλγικὲς ἀγάπες,
 Πίκρα βαθειὰ μὲ ξύπνησεν ἀπ' τὸνειρό μου τὸ θολὸ
 Κι' εἶστε ὀπτασίες γαλαζωπὲς καὶ χιμαιρὲς φευγάτες.

ΤΑΞΕΙΛΕΥΟΝΤΑΣ
 Σ' ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ

Ἄνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς
 Μὲ σέρνει ὁ πόθος τῆς φυγῆς.

Εἶν' ἢ ψυχὴ μου ἓνα πουλί
 Μέσα σὲ καταχνιὰ θολή.

Μέσ' τῶν ὀνείρων τὰ φτερά
 Ζητῶ μιὰν ἄπιαστη χαρά.

Ἄνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς
 Μὲ σέρνει ὁ πόθος τῆς φυγῆς.

Πολύβουες πόλεις μακρυνές
 Ἀγάπες μου παντοτινές.

Τρελλὸς ἀλήτης καὶ ποιητῆς
 Τοῦ Ἰδανικοῦ κυνηγητῆς.

Ἐνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς
 μὲ σέρνει ὁ πόθος τῆς φυγῆς.

Σκληρὸς καὶ ἀνήλεος μαχητῆς
 Μιάς χίμαιρας προσκυνητῆς.

Σ' ἀπάνεμες ἀκρογιαλιές
 Ἀγάπες γνώριμες παλιές.

Στίς ἥσυχες γωνιές μιᾶς γῆς
 Μὲ σέρνει ὁ πόθος τῆς φυγῆς.

Γ Ι Α Τ Ι

Γιατὶ νὰ γράφης στίχους, ὦ ποιητή,
 Τραγουδῆσέ τους στὰ πουλιά, στὴ βρύση
 Στίς τριανταφυλιές πῶχουν ἀνθίσει
 Καὶ μὴ τοὺς γράφεις στὸ πεζὸ χαρτί.

Γράφοντας στίχους μὴ θαρρεῖς, ἄλλοι
 Πῶς θᾶβρης ὅσα ἡ ψυχὴ ἔχει νοσταλγήσει
 —Τὴ χαρὰ τῆς ἀγάπης, τὸ μεθύσι,
 Καὶ τὴ γαλήνη πού λαχτάρησες πολὺ.

Κι' ὦ μὴν πιστέψης μάταιες ἀναμνήσεις
 Κι' ἀπατηλές εἰκόνες μακρονές.
 Ὅσα περάσαν δὲν θάρθουν ποτές:
 Στὴν πλάνα τους γοητεία μὴν ἐλπίσης.

...Κάνε τοὺς στίχους σου τραγούδι σιγαλὸ
 Καὶ τῆς καρδιάς σου κάνε τὴν πικρία
 Νοσταλγικὴν ἐξαισία μελωδία
 Μέσ' τὰ φυλλώματα, στὰ μῦρα, στὸ γιालό.

Ἐκεῖ πέρα ἀνθίζει ἡ ἀγάπη, ὦ ποιητή,
 καὶ τῆς χαρᾶς ἡ μυστικὴ γοητεία.
 Κάνε τὸν πόνο σου ἐξαισία μελωδία
 Καὶ μὴν τὸν γράφεις στὸ πεζὸ χαρτί!

OSCAR WILDE

1. Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ

Ένα βράδυ ήθελε στην ψυχή του ή επιθυμία να φτιάξει μιὰ εικόνα τῆς Ἡδονῆς ποὺ ζῆ γιὰ μιὰ στιγμή. Καὶ βγήκε ἔξω στὸν κόσμο γερούοντας προὐντζο, γιατί μόνο μὲ προὐντζο μπορούσε νὰ σκεφτῆ.

Ἄλλὰ ὁ προὐντζος ὅλου τοῦ κόσμου ἔχει ἔξαφανιστῆ καὶ δὲν μπορούσε πουθενὰ νὰ βρῆ προὐντζο, ἔκτος ἀπὸ τὸν προὐντζο τῆς εἰκόνας τῆς Λύπης ποὺ κρατᾶ γιὰ πάντα.

Αὐτὴν τὴν εἰκόνα τὴν εἶχε ὁ ἴδιος. Τὴν εἶχε φτιάξει μὲ τὰ δικὰ του χέρια καὶ τὴν ἔβαλε πάνω ἀπ' τὸν τάφο τοῦ μόνου πράγματος ποὺ εἶχε ἀγαπήσει στὴ ζωὴ. Πάνω ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ πεθαμένου, ποὺ τόσο εἶχε ἀγαπήσει στὴ ζωὴ, ἔβαλε τὴν εἰκόνα ποὺ ἔφτιαξε ὁ ἴδιος γιὰ νὰ δείχνῃ τὴν ἀγάπῃ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν πεθαίνει καὶ νὰ συμβολίσῃ τὴν λύπη τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κρατᾶ γιὰ πάντα. Καὶ στὸν κόσμο ὅλο δὲν ὑπῆρχε ἄλλος προὐντζος.

Καὶ πῆρε τὴν εἰκόνα ποὺ ἔφτιαξε, τὴν ἔβαλε στὸν φούενο καὶ τὴν ἔλυσε.

Κι' ἀπ' τὸν προὐντζο τῆς εἰκόνας τῆς Λύπης ποὺ κρατᾶ γιὰ πάντα ἔφτιαξε τὴν εἰκόνα τῆς Ἡδονῆς ποὺ ζῆ γιὰ μιὰ στιγμή.

2. Ο ΜΑΘΗΤΗΣ

Σὰν ὁ Νάρκισσος πέθανε ἡ λίμνη τῆς εὐτυχίας του ἄλλαξε καὶ τὸ γλυκὸ νερὸ τῆς ἔγινε ἀλμυρὰ δάκρυα, καὶ οἱ Ὅρειάδες ἦσαν μὲ κλάματα ἀπ' τὸ δάσος γιὰ νὰ δώσουν στὴ λίμνη τὸ τραγοῦδι καὶ τὴν παρηγοριά τους.

Κι' ὅταν εἶδαν πὸς ἡ λίμνη ἄλλαξε καὶ τὸ γλυκὸ νερὸ τῆς ἔγινε ἀλμυρὰ δάκρυα, ἔλυσαν τὶς πράσινες πλεξίδες τῶν μαλλιών τους καὶ φώναξαν στὴ λίμνη:

—Καθόλου δὲν ξαφνιαζόμαστε πὸς κλαῖς τόσο πολὺ. Ὁ Νάρκισσος ἦταν τόσο ὠραῖος!

—Ἦταν ἀλήθεια ὠραῖος ὁ Νάρκισσος, ρώτησε ἡ λίμνη.

—Ποιὸς μπορεῖ νὰ ξερῆ καλύτερα ἀπὸ σένα; Ἐμᾶς περνοῦσε μόνο ἀπὸ κοντὰ μας. Ἐσένα πάντα σὲ ζητοῦσε καὶ συχνὰ στὶς ὄχθες σου ξαπλωνόταν καὶ σὲ κοίταζε. Καὶ στὰ νερά σου ἔβλεπε τὴν δική του ὁμορφιά.

—Μὰ ἐγὼ ἀγαποῦσα τὸν Νάρκισσο. Καθὼς ξαπλωνόταν στὶς ὄχθες μου καὶ μὲ κοίταζε στὰ μάτια του πάντοτε ἔβλεπα τὴ δική μου ὁμορφιά.

3. Ο ΚΥΡΙΟΣ

Ὅταν τὸ σκοτάδι σκέπασε τὴ γῆ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τὴν Ἀριμαθία ἄναψε ἕνα δαδί ἀπὸ πεῦνο καὶ κατέβηκε ἀπὸ τὸν λόφο στὴν κοιλάδα. Εἶχε δουλειὰ στὸ σπίτι του.

Καὶ γονατώντας πάνω στὶς σκληρὲς πέτρες τῆς κοιλάδας τῆς Λύπης εἶδε ἕνα γυμνὸ νέο νὰ κλαίῃ. Τὸ χρῶμα τῶν μαλλιών του ἦταν σὰν τὸ μέλι καὶ τὸ κορμὶ του σὰν τὸ ἄσπρο λουλούδι. Εἶχε πληγώσει τὸ κορμὶ του μὲ ἀγκάθια καὶ στὰ μαλλιά του εἶχε βάλεϊ στάχτη σὰν στεφάνι.

Κι' αὐτὸς, ὁ πλούσιος, λέει στὸν γυμνὸ νέο ποὺ ἔκλαιε: «Δὲν ξαφνιαζόμαι ποὺ εἶσαι τόσο λυπημένος, γιατί Ἐκεῖνος ἦταν δίκαιος ἄνθρωπος».

Κι' ὁ νέος ἀπαντᾷ: «Δὲν εἶναι γιὰ Ἐκεῖνον ποὺ κλαίω ἀλλὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου. Κι' ἐγὼ ἔκανα τὸ νερὸ κρασί, κι' ἐγὼ θεράπευσα λεπρούς καὶ φώτισα τυφλοὺς. Περπάτησα πάνω στὸ νερὸ, κι' ἀπ' τοὺς κατοίκους τῶν τάφων ἔδωξα τὰ κακὰ πνεύματα. Ἐδῶσα τροφή στοὺς πεινασμένους στὴν ἔρημο ποὺ δὲν ὑπῆρχε τροφή, ἀνέστησα νεκρούς, καὶ ἔστρωσα μιὰ ἀγορὴ σκιά μπροστὰ στὰ πλήθη. Ὅσα ἔκανε Ἐκεῖνος, ἔκανα κι' ἐγὼ. Ἀλλὰ ἐμένα δὲν μ' ἐσταύρωσαν».

4. ΤΟ ΠΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Καὶ ὑπῆρχε βαριά σιωπὴ στὸ Παλάτι τῆς Κρίσης. Κι' ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὰ

θηκε μπροστά στο Θεό. Ὁ Θεός ἄνοιξε τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου κι' εἶπε:

—Χωρὶς ἀμφιβολία ἦσουν πολὺ κακός. Ἀφοῦ ἔκανες ὅλ' αὐτὰ θὰ σὲ στείλω στὴν Κόλασι.

—Δὲν μπορεῖς νὰ μὲ στείλῃς στὴν Κόλασι, φώναξε ὁ ἄνθρωπος.

—Καὶ γιατί δὲν μπορῶ νὰ σὲ στείλω στὴν Κόλασι;

—Ἐπειδὴ πάντοτε ἤμουν στὴν Κόλασι.

Καὶ ὑπῆρχε βαριὰ σιωπὴ στὸ Παλάτι τῆς Κρίσης. —

—Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν μπορῶ νὰ σὲ στείλω στὴν Κόλασι θὰ σὲ στείλω στὸν Παράδεισο, εἶπε ὁ Θεός.

—Δὲν μπορεῖς νὰ μὲ στείλῃς στὸν Παράδεισο.

—Γιατί δὲν μπορῶ νὰ σὲ στείλω στὸν Παράδεισο;

—Ἐπειδὴ ποτὲ δὲν μπόρεσα νὰ τὸν φανταστώ.

Καὶ ὑπῆρχε βαριὰ σιωπὴ στὸ Παλάτι τῆς Κρίσης.

Μετ. Α. ΚΟΥΜΟΥΛΗΣ

Μαρίας Κωνσταντίνου: Κορίτσι (λάδι).

Η ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΑ

(Ένα μικρό ζήγγημα)

Ένα ξανθό άγγελούδι με μαύρα μάτια που γοργολαίφουσε στην κάθε του άπορία, κι ένα στοματάκι γλυκό-γλυκό που δλοένα πιτίδιζε. Ή Σταματούλα. Γεννήθηκε στον κάμπο, κάτου από μιá χαρουπιά, σά ζωάκι. Άληθινά σά ζωάκι. Ή μάνα της δούλευε ως την τελευταία ώρα, ούτε κι ἔξευρε στα σίγουρα πότε θα τῆς έρχονταν τὸ παιδί. Γιατροί, κλινικές, παρακολυθήσεις, είναι πράματα περιττά στον έργατόκοσμο τῆς υπαίθρου. Μονάχη της τὰ ξέμπλεξε, τὸ λοιπόν, ἡ γυναίκα, βοήθησε κι ἡ φύση, δείχτηκε βολικά, κι έτσι πλάστηκε ἡ Σταματούλα.

Άπο κείνη τῆ μέρα γέλασε τὸ φτωχογονικό της. Ὁ πατέρας, έργάτης κι αὐτός, σά γύρνας τὸ σούρουπο μετὸ καρβέλι τὸ φομι στην άμασάλη και τὰ χορταρικά, μύριζε απ' άλάφρα τῆ ξαπόσταση αναθιθάνοντας τὸ γλυκό πλασματάκι πὸν τότε πρόσμενε για νὰ τοῦ κελადίση και νὰ προσφέρει μετὰ τὰ χεράκια του κείνα τ' άνείπαστα χάδια, πὸν μήτε μάνας μήτ' έρωμένης μοιάζουνε. Ή μάνα δὲ δούλευε πιά στα χωράφια. Μονάχα σάν ἦτανε θέρος, δουλειά πολλή, και χρειάζονταν κι άλλα χέρια. Έμενε νὰ φροντίζη τῆ Σταματούλα. Δὲν ἦτανε δὰ και λίγο. Έπρεπε νὰ μεγαλώση καλά, νὰ γίνη ὁμορφη και γερή, έτσι πὸυχ' έρθει άπόρσμενη εὐτυχία, κεί πὸν οἱ γονιοί της είχανε χάσει κάθ' έλπίδα πὸς θ' άποχτούσανε παιδί, ύστερ' από πέντε χρόνια παντρειά.

Και μεγάλωνε ἡ Σταματούλα, και γίνονταν γερή κι ώραία. Κάποτε, ὡστόσο, αρρώστησε. Τρελλαθήκαν οἱ άνθρῶποι. Έτρεξε ὁ πατέρας στὸ χωριὸ και κουβάλησε τὸ γιατρό. Χρώσταγε, φαίνεται, έτούτος, νὰ τῆν άνταμίωση μιá μέρα. Δὲν τότε χρειάστηκε για νάρθη στη ζωή, τότε χρειάζονταν τώρα για νὰ κρατηθῆ άπάνου της. Και τῆν έσωσε. Κοκκίνισαν ξανά τὰ μάγουλά της, γελάσανε πάλι και τὰ χείλια τῶν γονιῶν της. Ή Σταματούλα ἦτανε πάλι ὡπως και πρῶτα. Τριγύριζε μέσα στὸ σπίτι σάν τῆ χαρὰ τῆν ίδια και έπαιξε άνέμελη στὸ κοντινὸ τὸ δάσος. Συν-

τροφιά μοναδική στα παιχνίδια της ἡ πάνινη κούκλα πὸν τῆς είχε φτιάσ' ἡ μάνα. Μαζί της μοιράζονταν χαρές και στεναχώριες, μαζί της άποριές και μισρομυστικά, μαζί ταξιδεύανε και στις χῶρες τῶν παιδικῶν της ὀνειρών. Πάντα παρῆα.

Ή μάνα κι ὁ πατέρας αναγάλλιαξαν. Νοιώσανε, μέσα στη φτώχεια τους, άπέραντα εὐτυχισμένοι. Ήταν άπίστευτο, κι ὡμως τόσο άληθινὸ, πόσο μεγάλο τόπο εἶτανε κεί μέσα ἡ μικρῆ Σταματούλα. Γιόμριζε τὰ πάντα, τὸ σπίτι, τις ὄρες, τις καρδιές τους. Τοῦς τρέλλαινε μετὰ τὰ λογάκια της, τοῦς ξελίγωνε μετὰ τὰ χάδια και τ' άθῶα φιλιá της. Εἶχε καταντήσει ἡ ζωῆ τους ἡ ίδια. Ναί, κείνη ἡ μικρῆ ζωούλα λογαριάζονταν τώρα πότερο απ' τις δικές τους, τις πολύχρονης και πολύπειρες ζωές. Μὰ κάποτε έσθυσε. Πέθανε ἡ Σταματούλα, έτσι σύντομα κι απλά, ὡπως είχε γεννηθῆ, σά ζωάκι. Τῆνε σκότωσε στὸ δάσος κάποιος άπόρσσεχτος κυνηγός.

Τῆνε θάψανε σ' ένα τόσο δὰ μικρὸ λάκκο, σάν και τῆ μικρῆ της ύπαρξη, παρῆα μετὰ τῆν κούκλα της και τῆ χαρὰ τοῦ φτωχόσπιτου. Δὲν κλάψαν οἱ γονιοί της, δὲ χύσανε ούτε δάκρυ. Πὸν νὰ τὸβρουν; Ή Σταματούλα τοῦς πῆρε μαζί της κάθε άνθρῶπινη εκδήλωση. Άπομείνανε τώρα ζωντανοί νεκροί, άδειες καρδιές πὸνχάμνε άκόμα νὰ χτυπάνε Θέληση Ψηλή, δίχως χαρὰ και δίχως σκοπὸ κανένα.

Κι άναρωπιέται ὁ ταπεινὸς νοῦς, πὸν θάτανε, τάχατες, καλύτερο, νὰ μὴν ξερεται διόλου ἡ εὐτυχία κι ὁ άνθρῶπος νὰ ζῆ άνεχτά, πάντα τὸ ίδιο, για νὰνχεται μιγάλη και νὰ φεύγη γρήγορα, άφήνοντάς τονε πίσω της συντροίμ; Δὲ ξεύρει τὸ μυαλὸ ν' άποκριθῆ στα σίγουρα, γιατί δὲν είναι ποτε στὸ χέρι τῶν άνθρῶπων νὰ διαλέξουνε τὸ ριζικό τους. Σ' άλλους λαχάινει τὸ ένα, σ' άλλους λαχάινει τὸ άλλο. Άν ἦτανε νὰ διάλεγαν... ἔ, τότε, βέβαια, κείνοι πὸν θάχαν δοκιμάσει τὸ ένα, θα διάλεγαν τὸ άλλο... και τ' άντίστροφο.

ΕΙΡΕΝΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΒΑΦΗ

«Η πιστή παρατήρησις τῆς ζωῆς, ἀποθησαυρισμένη μέσα σ' ἓνα μεγάλο ἔργο, ἴσως νὰ φαίνεται ἀσκοπη γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα, ἀλλὰ εἶναι θέσιο πὼς μετὸν καιρὸ θὰ φέρῃ καρπούς... Σὲ μερικά χρόνια ἢ σὲ πάρα πολλὰ χρόνια».

ΚΑΒΑΦΗΣ

Τὸ θέμα τῆς ομοιότητος τοῦ ἔργου τῶν δύο μεγάλων ποιητῶν Καβάφης καὶ Ἐλιοτ ἔχει, ὡς γνωστόν, συζητηθῆ ἄρκετὰ στὸ παρελθὸν ἀπὸ τοὺς ἐγκριτοὺς μελετητῆς Γιῶργο Σεφέρη καὶ Τίμο Μαλάνο.

Μολαταῦτα, χάρι στὶς πολὺτιμες ἔρευνες τοῦ Σ. Τσίρκα φαίνεται ὅτι εἶναι δυνατό νὰ δοθῇ μιὰ πειστικὴ, θετικὴ καὶ συγκεκριμένη ἀπάντησις στὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον οὔτε ἀνεδαφικὸ εἶναι οὔτε ἐπουσιῶδες γιὰ κάθε πνευματικῶς καλλιεργημένον ἄνθρωπο.

Ὁ πυρήνας τῆς ἀπαντήσεως βρίσκεται, καθὼς νομίζω, στὴ στενὴ σχέση τοῦ Καβάφης μετὰ Ἑλληνικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα τοῦ 19ου αἰῶνα, κυρίως τοῦ 2ου ἡμίσεως αὐτοῦ, ἔργα τὰ ὁποῖα κλείουν μέσα τους βασικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς, τὰ ἀγωνιώδη ἐρωτήματά της, τὶς βασανιστικὰς τῆς ἀμφιβολίας, τοὺς μοιραίους διχασμοὺς της, τὶς μεγάλας ἀπογοητεύσεις της — στοιχεῖα τὰ ὁποῖα διατρέχουν ὀλόκληρο τὴν Ἐλιοτικὴ ποιητικὴ δημιουργίαν.

Ὁ Μ. Πιερίδης στὸ ἔργο του «Ὁ Βίος καὶ τὸ Ἔργο τοῦ Κ. Καβάφης» λέγει κάπου τὰ ἐξῆς σημαντικὰ λόγια τὰ ὁποῖα ἀξίζει νὰ προσεκοιτῶν ἰδιαιτέρως: «Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἐχάρισε στὸν φίλο του κ. Περικλῆ Ἀναστασιάδη δύο χειρόγραφα σχολίων καὶ σκέψεων, ἀσπασμένα ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ ἀφοροῦσαν. Τὸ πρῶτο, γραμμμένο ἀγγλικά, ἀναφέρεται σὲ κριτικὴ μελέτη ποὺ ἀναλῆει γαλλικά καὶ ἀγγλικά μυθιστορήματα. Συναντῶνται ἐκεῖ πρόσωπα μυθιστορημάτων (Jude, Sue, Anabella) καὶ ὀνόματα συγγραφέων (Ζολᾶ, Τζωρτζ Ἐλιοτ)».

Ὅπως πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Τσίρκας τὸ χειρόγραφο τοῦ Καβάφης ἀναφέρεται σὲ μιὰ κριτικὴ ποὺ ἀναλῆει μόνον ἓνα μυθιστόρημα τὸ Jude the Obscure (Τζιούντ ὁ Ἀσχημὸς) τοῦ Ἁγγλοῦ μυθιστοριογράφου Thomas Hardy (1840—1928). Τὸ κριτικὸ αὐτὸ σχόλιο τοῦ Καβάφης μαρτυρεῖ τὴν κριτικὴν του δξύτητα καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν καταπληκτικὴν κατανόησιν μετὰ τὴν ὁποῖαν ἐμελετοῦσε τὰ Ἁγγλικά λογοτεχνικὰ δημιουργήματα. Τοῦτο ὅμως ἴσως νὰ φανερώνη κάτι περισσότερον. Ἡ ἀνάληψις ὑπὸ τοῦ Καβάφης τῆς ὑποχρεώσεως νὰ ξεσκεπάσῃ τὸν «ἀνίδεον» κριτικὸν — ὡς τὸν ἀποκαλεῖ — γιὰ τὴν δυσμενῆ κριτικὴν ποὺ φανερώνει τὴν ὑπαρξὴ κάποιας ψυχικῆς συγγένειας ἀνάμεσα τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ Hardy, τοῦ ἐνθέρμου αὐτοῦ θαυμαστοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τραγωδίας.

Ὁ κόσμος τοῦ Hardy μετὰ τὴν καταφανῆ ἔμφασιν ἐπὶ τῶν συγγραφέων — τὸσον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ὄσον καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ στὶς σχέσεις του μετὰ τοὺς περικύβαντον του καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν Μοῖρα του — μετὰ τὸν ὑπερβολικὸν φαταλισμὸν του καὶ τὴν τραγικὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου, δὲ μποροῦσε παρὰ τὴν συγκινήσιν τὸν Ἀλεξανδρινὸν ποιητῆ.

Γιὰ τὴν γνωριμίαν τοῦ Καβάφης μετὰ τὸ ἔργο τῆς George Eliot (1819—80) μόνον ὑποθέσεις μπορεῖ νὰ κάμωμεν. Εἶναι πιθανὸν ἢ διάσημη αὐτὴ μυθιστοριογράφος μετὰ τὸ ἀνδρικό της ψευδώνυμον πρὸς ἀποφυγὴν προσωπικῆς δημοσιότητος λόγω τοῦ ὑποπτοῦ οἰκογενειακοῦ της βίου, μετὰ τὸ ἀνήσυχο καὶ σπυθηροδόλο πνεῦμα καὶ τὴν τυφλὴν προσήλωσιν της στὴν τραγικὴν οὐσία τῆς ζωῆς θὰ ἐγοήτευε τὸν ποιητῆ τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς ψυχικῆς ἀγωνίας.

Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ τὶς σχέσεις τοῦ Καβάφης μετὰ τὸ Ἁγγλικὸν μυθιστόρημα. Ἄλλ' ὁ Καβάφης ἦτο ἐπίσης ἓνας βαθὺς γνώστης καὶ μελετητῆς τῆς Ἁγγλικῆς ποιήσεως καὶ τὸ ποιητικὸν ἔργον πολλῶν Ἁγγλων σημαντικῶν ποιητῶν ἦταν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς βιβλιοθήκης του. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ποιητῆς εἶναι οἱ James Thomson, Wordsworth, Scot, Byron, Tennyson καὶ William Morris. Σοβαρὴ παράληψις εἶναι τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου ποιητῆ, κριτικοῦ καὶ διανοουμένου Matthew Arnold (1822—83), ὁ ὁποῖος ἦτο ἓνας ἐξαιρετικὸς λάτρης τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Εἶναι πιθανὸν ὅμως ὅτι ὁ Καβάφης ἐγνωρίζεν ἔστω καὶ ἀμυδρῶς τὸ συγγενικὸν πρὸς τὴν Καβαφικὴν ποιήσιν ἔργο τοῦ Arnold, ὅπως συνέβαινε καὶ μετὰ ἄλλους Ἁγγλους κορυφαίους ποιητῆς ὅπως τοὺς Keats καὶ Shelley, τῶν ὁποῖων τὰ ἔργα ἀπουσίαζαν ἀπὸ τὴν Καβαφικὴν βιβλιοθήκην. Ἐν τούτοις ὅμως, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Πιερίδης, ὁ Καβάφης τὸσον

καλά ἐγνώριζεν αὐτοὺς τοὺς δύο ποιητὲς «ὥστε τοῦ πρώτου μετέφραξε στίχους καὶ τοῦ δευτέρου μορφοῦσε νὰ θυμηθῆ ποιητικὲς εἰκόνες».

Ὁ Arnold εἶναι ἴσως ὁ μόνος σημαντικὸς ποιητὴς ὁ ὁποῖος ἐκθέτει τὴν οἰκτρὰ κατὰστασιν ἐξαρθρώσεως καὶ διαλύσεως πάντων. Στὸ γνωστὸν του κριτικὸ δοκίμιο «Ἡ Μελέτη τῆς Ποιήσεως», ποῦ δημοσιεύθηκε τὸ 1880 σημειώνει κάπου: «δὲν ὑπάρχει καμμία πίστις ἢ ὅποια δὲν ἔχει κλονισθῆ, κανὲν καθιερωμένον δόγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀποδειχθῆ ἀμφίβολον, καμμία καθιερωμένη παράδοσις ἢ ὅποια δὲν ἀπειλεῖται νὰ διαλυθῆ».

Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτῆ τῆ διαπίστωση ὁ ποιητὴς ἐνσαρκώνει στὸ ποιητικὸ του ἔργο τὸν πόνο καὶ τὴν ἀγωνία τῆς ἐποχῆς του γιὰ τὴ διάσπαση τῆς παραδόσεως καὶ τὴν ἐπακολουθήσαν κατὰστασιν ἀβεβαιότητος καὶ ἀνασφάλειας. Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ χάνει πᾶς τὴν ἐνότητά καὶ τὴν ἁρμονία της καὶ «δὲν ἔχει οὔτε χαρὰ, οὔτε ἀγάπην, οὔτε φῶς, οὔτε βεβαιότητα, οὔτε γαλήνην, οὔτε φάρμακον κατὰ τοῦ πόνου. «Ὁ ἄνθρωπος κλείεται πᾶς στὸν ἑαυτὸ του, γιὰτὶ χάνει κάθε ὀργανικὸ ζωτικὸ δεσμὸ μὲ τοὺς συνανθρώπους του καὶ πῖπται θῦμα τῶν διηρημένων σκοπῶν του», τῆς «πνευματικῆς του διαμάχης». Σκοπὸς στὴν ζωὴ δὲν ὑπάρχει, αὐτὴ δὲ ἡ ζωὴ δὲν ἔχει πᾶ κανένα νόημα.

Αὐτὴ τῆ ζοφερῆ εἰκόνα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἔρχεται νὰ συμπληρωσῆ ὁ ποιητὴς James Thomson μὲ τὸ ὑποβλητικώτατο ποίημά του *The City of Dreadful Night* (1880) — «Ἡ Πόλις τῆς Φοβερῆς Νύκτας». Στὸ ποίημα αὐτὸ ὁ ποιητὴς μᾶς δίδει μὲ χαρακτηριστικὴ δύναμιν καὶ ζωτάνια τὴν εἰκόνα μᾶς πολιτείας γεμάτης ἀπελπισία, ἀγωνία καὶ ἄρνηση. Ἡ Πίστις, ἡ Ἀγάπη καὶ ἡ Ἐλπίδα εἶναι ὅλα νεκρὰ σ' αὐτὴ τὴν πόλιν. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως αὐτῆς δὲν εἶναι οὔτε ἄνθρωποι, οὔτε φαντάσματα. Εἶναι καὶ τὰ δύο. Φυγὴ δὲ ἀπὸ τὴν κόλασιν αὐτῆ εἶναι ἀδύνατος.

«Δὲ βλέπει ἐλπίδα γιὰ φυγὴ ἢ ἔρημιν καρδιὰ»

(Μετάφρ. Τσίρκας).

Οἱ ὁμοιότητες ποῦ ἀναφέρει ὁ Τσίρκας μεταξὺ τοῦ ποίηματος «Πόλις» τοῦ Καβάφη καὶ τῆς «Πόλεως τῆς Φοβερῆς Νύκτας» τοῦ James Thomson εἶναι τόσο πειστικὲς ὥστε νὰ τεινώμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅχι μόνον ὅτι τὸ ποίημα τοῦ Thomson ἔχει ἀποτελέσει τὴν πηγὴ ἐμπνεύσεως τῆς «Πόλεως» ἀλλ' ὅτι ὁ Ἀλεξανδρινὸς ποιητὴς ἔχει ἀκολουθήσει μὲ κάποια λεπτομέρεια τὸν εἰρημὸν τῶν ἰδεῶν τοῦ Ἀγγλικοῦ ποίηματος.

Ὅμως ἡ Πόλις ὡς σύμβολο πνευματικῆς στειρότητος καὶ ξηρασίας εἶναι κάτι ποῦ συναντᾶται ὅχι μόνον στὸν Thomson καὶ στὸν Καβάφη, ἀλλὰ καὶ στὸν T. S. Eliot. Καὶ τοῦτο ὅχι ἀπλῶς γιὰτὶ ὁ Eliot ἐγνώριζε πλήρως τοὺς ὁμοειθεῖς τοὺς ποιητὰς τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀλλὰ κυρίως γιὰτὶ τὰ ἴδια προβλήματα καὶ οἱ ἴδιες ἀνησυχίες ἀπασχολοῦσαν αὐτόν, ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς.

Ἔτσι συναντοῦμε στὴν «Ἐρημὴν Χώραν» τοῦ Eliot τοὺς ἐξῆς χαρακτηριστικὸς στίχους:

«Ἀνύπαρκτη Πολιτεία

Μέσα στὴν καστανὴ καταχνιὰ μιᾶς χειμωνιάτικης

αὔγης,

Χύνονταν στὸ Γιοφύρι τῆς Λόντρας ἕνας πλῆθος,

τόσοι πολλοί,

Δὲν τὸ ἔχα σκεφθεῖ πὼς ὁ θάνατος εἶχε ξεκάνει

τόσους πολλοὺς....»

(Μετάφραση Γ. Σεφέρη)

Προφανῶς ἐδῶ πρόκειται κατὰ πρῶτο λόγο γιὰ τὴν κοσμὸπολιν τὸ Λονδίνο, ποῦ κατὰ τὸν ποιητὴ εἶναι φαινομενικὰ καὶ οὐσιαστικὰ ἀνύπαρκτος — κέντρο ἀνθρώπων ποῦ ἔχουν χάσει αὐτὴν ταύτην τὴν ἀνθρώπινην ἐνότητά των καὶ οἱ ὁποῖοι σιγματίζονται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ὡς σκλάβοι τῆς ὕλης. Ἄν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ σχετικὴ σημείωσις τοῦ ποιητῆ στὸ τέλος τῆς «Ἐρημῆς Χώρας» ὅπου μᾶς παραπέμπει στὴν «Κόλασιν» τοῦ Δάντη (III 55—57), τότε δὲν θὰ δυσκολευτοῦμε νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ἀπὸ τὸν ποιητὴ σκόπημην κατάσιν τοῦ Λονδίνου — ὀλόκληρου τοῦ σημερινοῦ κόσμου — μὲ τὴν κόλασιν, ἢ ὅποια κατὰ τὸν Δάντην περιλαμβάνει ἀνάμεσα στὰ θέματά της καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποῦ δὲν ἐγνώρισαν στὴν ζωὴ τους οὔτε «ἐπαινον οὔτε ψόγον», οἱ ὁποῖοι «ἦσαν πιστοὶ μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν των» καὶ οἱ ὁποῖοι εἶπαν ἀπὸ δειλία τὸ μεγάλον ΟΧΙ. Οἱ

άνθρωποι αυτοί καταδικάζονται από τον Eliot ως ανάξιοι του θείου δώρου της ζωής, γιατί τους λείπει κάθε πνευματικόν και ψυχικό περιεχόμενο. (Είναι άξιον προσοχής τὸ ὅτι τὸ ἀνωτέρω Δανικὸν χωρίο ἔχει συγκινήσει καὶ τὸν Καβάφη. Αὐτὸς ἔχει γράψει τὸ ὄνομαστὸν ποίημα «Ché fece... il gran rifiuto»). Ἡ διαφορὰ ὅμως τῆς Καβαφικῆς καὶ Ἑλιοτικῆς στάσεως ἀπέναντι στὴν πράξη τοῦ Πάπα Σελεστίνου τοῦ νὰ παραιτηθῆ αὐτοβούλως τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του εἶναι τόσον καταφανῆς ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται σχετικὸ σχόλιο).

Εἶναι φανερόν ὅτι κοινὸν πνευματικὸν παρελθὸν — τοῦλάχιστον σὲ μερικὰ θεμελιώδη γνωρίσματα — ἔνουνε τοὺς ποιητὲς Καβάφη καὶ Ἑλιοτ. Αὐτὸ νομίζω ἐξηγεῖ, ὡς σ' ἓνα βαθμὸ, τὴν ὑπαρξὴ μᾶς σχετικῆς ταυτότητος αἰσθημάτων ἐνσωματωμένων στὴν ποιήσῃ των — ὅπως ὁ διάχυτος πεσομισμὸς, ἡ ἀπομόνωση, ἡ βαρυθυμία, ἡ ἀνία, ἡ κενότητα, ἡ ἀβεβαιότητα καὶ προπάντων τὸ αἶσθημα τοῦ φόβου μπροστὰ στὴν χαρὰ τῆς φωτός, τῆς λυτρώσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴ σήψη καὶ στειρότητα.

Στὸν Καβάφη τὸ τελευταῖον αἶσθημα βρῖσκει τὴν πληρέστερη ἔκφρασή του στὸ ποίημα «Τὰ Παράθυρα». Ἄν καὶ ὁ ποιητὴς, κλεισμένος εἰς «τὲς σκοτεινὲς κάμαρες», περῶν «μέρες βαρυνές» καὶ αἰσθάνεται ὅτι τὸ ἄνοιγμα τῶν κλειστῶν παραθύρων θὰ σημάνη τὴν εἰσοδὸ τοῦ ζωογόνου φωτός, πού μὲ τὴν εὐεργετικὴν του ἐπίδραση θὰ καταστήσῃ τὴ ζωὴ του εὐτυχέστερη, ἐν τούτοις ὅμως

«Μὰ τὰ παράθυρα δὲν βρίσκονται, ἢ δὲν μπορῶ
νὰ τάβρω. Καὶ καλλίτερα ἴσως νὰ μὴν τὰ βρῶ.
ἴσως τὸ φῶς θάναί μιὰ νέα τυραννία.
Ποῖος ξέρει τί καινούρια πράγματα θὰ δείξει».

Τὸ ἴδιον ἀκριβὲς αἶσθημα δειλίας καὶ φόβου ἐκφράζεται πιὸ ἔντονα καὶ ὑποβάλλεται στοὺς πρώτους στίχους τῆς «Ἔρημης Χώρας», πού ἔχουν παραμείνει κλαστικοί. Ἡ ἄνοιξη, ὅπως ἀναφέρει ὁ ποιητὴς, ἔρχεται καὶ ἐφέτος, ὅπως κάθε χρόνον. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι γεγονός ἐξωκριστῆς σημασίας στοὺς κατοίκους τῆς Ἔρημης Χώρας ὅπως ἦταν στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τῆς Βαβυλώνας, τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, οἱ ὅποιοι προέβαινον εἰς ἐκδηλώσεις ἀγαλλιάσεως μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν θεῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἔρημης Χώρας δὲν τρομάζουν καὶ δὲν δειλοῦν μπροστὰ στὴν ἀναγεννομένη καὶ ἀνανεομένη φύση, γιατί τοῦτο ἀποτελεῖ πραγματικὴ πρόκληση γ' αὐτοὺς γιὰ νέες πνευματικὲς κατακτήσεις, γιὰ τίς ὁποῖες δὲν διαθέτουν τὸ ἀπαραίτητο ψυχικὸ σθένος. Τείνουν ἐπομένως πρὸς «τὲς σκοτεινὲς κάμαρες» τοῦ Καβάφη, πρὸς τὸ γνωστὸ, τὸ σίγουρον παρελθὸν μὲ τὸ ὅποιον ἔχουν ἐξοικειωθῆ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ σημαίνει ἄγνοια, ἀπάθεια, θάνατο. Καὶ φυσικὰ αὐτὸ σημαίνει γιὰ τὸν Eliot. Τίποτε λιγώτερο. Ἡ ἀνάληψη εὐθυνῶν γιὰ τὸ βαρὺ ἀλλὰ ζωτικὸν ἔργο τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς ἐξυγιάνσεως τοῦ ἀνθρώπου τοῦ αἰῶνα μας εἶναι τόσο δύσκολη ὥστε νὰ ἐμπνέη ἀνησυχίας καὶ τὴν τελικὴν του ἀποτυχία ἂν τοῦτο τολμηθῆ. Ἄς δοῦμε τώρα τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα:

«Ὁ Ἀπρίλης εἶναι ὁ μήνας ὁ σκληρὸς, γεννώντας
Μὲς ἀπ' τὴν πεθαμένη γῆ τίς πεσχαλιές, σμίγοντας
Θύμηση κι' ἐπιθυμία, ταραζώντας
Μὲ τὴ βροχὴ τῆς ἄνοιξης ρίζες ὀκνές.
Ὁ χειμῶνας μᾶς ζέσταινε, σκεπάζοντας
Τὴ γῆ μὲ τὸ χιόνι τῆς λησμονιάς, θρέφοντας
Λίγη ζωὴ μὲ βολβοὺς ξεραμένους.
Τὸ καλοκαίρι μᾶς ξάφνισε καθὼς ἦρθε πάνω ἀπ' τὸ
Στάρνηπεργκέρζε,
Μὲ μιὰ μπόρα».

Τέλος μποροῦμε νὰ διακρίνουμε μιὰ μεγάλη ὁμοιότητα ἀντιλήψεων μεταξὺ Καβάφη καὶ Ἑλλιοτ σχετικῶς μὲ τὴ φύση τῆς ποιήσεως καὶ τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας γενικῶς. Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Καβάφης εἶναι ἓνας μεγάλος ρεαλιστῆς ποιητῆς. Ἡ σχέση πού ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ποιήσεώς του καὶ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ πραγματικότητος εἶναι πάντοτε πολὺ στενὴ. Καμμιά ἐξόγκωση πραγμάτων δὲν ὑπάρχει στὴν Καβαφικὴν ποίηση. Ἄν ἡ ποθητὴ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι δυνατὴ, τοῦτο ὀφείλεται

στις ἐκ φύσεως ἀτέλειες τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ τὸν Καβάφη ἡμεῖς εἴμαστε μόνο

«τὰ διαστικά κι ἄπειρα ὄντα τῆς στιγμῆς».

Σ' αὐτὸ ὀφείλεται ὅλη ἡ τραγωδία — ἡ αἰώνια τραγωδία τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸν ρεαλισμὸ τοῦ Καβάφη ὑπογραμμίζει ἐπίσης ἡ σοφὴ παρατήρησή του σχετικῶς μὲ τὸν Ἄγγλον συγγραφέα Thomas Hardy: «Τὰ βιβλία», λέγει ὁ Καβάφης, «δὲν πρέπει ἀναγκαστικά νὰ ἔχουν ἓνα σκοπὸ μπροστά τους... Ὡστόσο, ὅταν λέγω κανένα σκοπὸ, ἐννοῶ κανένα ἄμεσο σκοπὸ. Ἡ πιστὴ παρατήρηση τῆς ζωῆς, ἀποθσαυρισμένη μέσα σ' ἓνα μεγάλο ἔργο... εἶναι βέβαιο πὼς μὲ τὸν καιρὸ θὰ φέρη καρπὸς».

Σχετικῶς πρὸς τὴν Καβαφικὴν θέσιν περὶ ποιήσεως εἶναι καὶ ἡ Ἑλιοτικὴ ἀντίληψη. Ὁ Ἑλιοτ δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐπίσης καταδικάζει τὴν ρομαντικὴν ἀποψη πού ἔχει ἐκφράσει ὁ Wordsworth ὅτι δηλ. ἡ ποίηση εἶναι ἡ αὐθόρμητη ἐκφραση τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ τὸν Ἑλιοτ «ἡ πρόοδος ἐνὸς καλλιτέχνητος εἶναι μία διαρκὴς αὐτοθυσία, μία διαρκὴς ἀπόσβεση τῆς προσωπικότητος».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΟΥΛΑΣ

ΑΛΗΘΕΙΑ

Τὸ βάθος τῆς ψυχῆς ἐσάλεψε,
Σὰν ἀνοιξὲς τοῦ πόθου ἢ πόρτα,
'Ἀπ' τὴν ὁρμὴ τοῦ ἐνστικτοῦ.

Σπάσανε οἱ ρίζες τῆς αἰδοῦς,
Τρίξανε οἱ ἄρμοι τῆς ἠθικῆς,
Πέσανε οἱ πύργοι τῆς αἰσχύνης,
Ποὺ χτίσανε οἱ κανόνες.

Εἶδε ἡ ψυχὴ τὴ λευτεριά,
'Ανάλαφρα πρὸς τὰ ὕψη νὰ τὴ φέρῃ,
Τῆς φύσης τὴν ἀθάνατην ἀλήθεια,
Ποὺ μάταια ἀνθρώπινα φτιασίδια,
Προσπάθησαν νὰ δέσουν μὲ κανόνες.

Κι' ἡ φύση νίκησε τὸ φιάσκο,
Καὶ λεύτεροι ἐνωθήκανε πιά οἱ πόθοι
Στὸν ὕμνο τῆς διαιώνισης.
Καὶ σβύσανε μὲ μᾶς ὅλ' οἱ κανόνες.

Σ. Τ. ΜΑΡΤΟΥΔΗΣ

Η ΝΟΥΒΕΛΛΑ ΜΑΣ

ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΣΕ Η ΚΥΡΙΑΚΗ...

(συνέχεια)

Τὸ διάβασα στή γυναίκα μου.

—Τὴν καϊμένη...

—Καὶ στήν κωμωδία ἀκόμα ὑπάρχει τὸ δράμα τῶν τραγικῶν ἀτόμων.

—Κάθε ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ μιὰ ἀδυναμία στή ζωή. Τούτη τὴ βρῆκε στή σκυλλίτσα.

III

Ἡ λαίδη "Αἴλυ Σ. ἦταν ἓνα μονόπλακο πανύψηλο πλάσμα μὲ μιὰ βραχνή φωνή, πὺν ἐρχόταν ἀπὸ κάποιο σημαντικό βᾶθος. Ἀντιπροσώπευε τυπικά ὅ,τι ἄχαρο ὑπάρχει στὸν Ἀγγλικὸν ὄριζοντα περισσότερο κ' ἀπὸ τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ Σίτυ ἢ τ' ἀποικιακὰ σχέδια τοῦ Ἐμπορείου Ἀποικιῶν. Καὶ μύριζε σ' ὅλα γερασμένη αὐτοκρατορία.

Κι' ὅμως ὅλα τὰ πλάσματα ἔχουν τὸ δράμα τους, πὺν πάντοτε εἶναι σεβαστό.

Δὲν ἐνδιαφέρει γιατί ἔμεινε ἀνύπαντρη καὶ κατὰ μεγάλη πιθανότητα φρόνιμη. Ἡ προπολεμικὴ αὐστηρὴ ἀνατροφή της σ' ἐπαρχιακὸ περιβάλλον, ἢ φυσικὴ της ἀσχήμια, ἢ σύγκριση μὲ τὴ μικρότερη, τσαχπίνα κ' ὁμορφὴ ἀδερφή της, ἓνα φοβερὸ σκάνδαλο τῆς θείας της, πὺν δημιούργησε ἀναστάτωση σ' ὅλη τὴν οἰκογένεια, τὴν κάνανε ὑπερβολικὰ προσεχτικὴ καὶ κλειστὴ γυναίκα.

Ὅ,τι θᾶχε τὰ μικροεπεισόδιά της δὲ γεννιέται ἀμφιβολία. Καὶ νὰ μὴν ὑπῆρχαν σὲ τόση ἔχταση, ἢ φιλάρεσκη φαντασία μας τὰ πλάθει γιὰ νὰ δώσει λίγο νόημα σὲ κάποια χρόνια κ' ὕστερα σ' ὅλη τὴ ζωὴ μας.

Θυμόταν πάντα μὲ λαχτᾶρα μιὰ ἐκμυστήρευση ἐνὸς ξαδέρφου της πὺν τότε εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὶς Ἰνδίες. Φοροῦσε ἐκεῖνος τὴν ἐπίσημὴ του στρατιωτικὴ στολή. Τὰ μάγουλά του ἦταν κόκκινα ἔτοιμα νὰ σπᾶσουν ἀπὸ τὸ χυμὸ τους. Τὰ κόκκινα μαλλιά του ξεχύνονταν πλάι ἀπὸ τὸ πλῆκιο σὰν ἀφέλειες. Τὰ γαλανὰ του μάτια σὰν τὸ χρώμα τοῦ ζουμπουλιοῦ ὑγραίνανε τὸ βλέμμα του μὲ πολλὴ μεσογειακὴ θάλασσα.

Ἐκεῖνη ἦταν ἀπλὰ ντυμένη, λίγο ντεμοντέ, γιατί δὲν κατέβαινε συχνὰ στὸ Λονδίνο, πάντα ὅμως καλαισθητὰ ἐξαιτίας τῶν ὑποδείξεων τῆς μικρότερης ἀδερφῆς.

Περπατοῦσαν οἱ δυὸ σ' ἓνα κῆπο τοῦ Μπράιτον.

Ἡ ἐποχὴ ἦταν καλὴ μ' ἓνα ἑλαφρὸ χρυσαφένιο ἥλιο. Τὰ δέντρα φόρεσαν ἀπὸ καιρὸ τὸ πράσινο φουστάνι τους. Ὁ ἀγέρας εἶχε τὴν ψυχρίτσα του ἀλλ' ὄχι κεῖνο τὸ διαπεραστικὸ ρέμμα πὺν ἔρχεται ἀπὸ τὴ Βόρεια Θάλασσα.

—Πόσο θὰ ἦμουν εὐτυχῆς νὰ σᾶς εἶχα κοντά μου στὸ Μαντράς! τῆς λέει μὲ λίγο τρεμάμενη φωνή.

—Γιατί ὄχι στήν Ἀγγλία;

—Μά... Ἀγγλία εἶναι παντοῦ. «Κυβέρνα, κυβέρνα Βρεττανία» λέει τὸ τραγοῦδι, τῆς ἀπάντησε ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν ἀμχανία.

—Διαβάσετε πολλὴ ποίηση;

—Γιατί;

—Τὰ λόγια σας θυμίζουν ποίηση.

—Σὰς δυσαρεστεῖ αὐτό;

—Κάθε ἄλλο. Ἡ ποίηση εἶναι ὁ καθρέπτης τῶν εὐγενικῶν ψυχῶν. Ὁμολογῶ πὼς διαβάζω πολὺ.

—Καὶ εἴσαστε τόσο εὐγενικὴ ψυχὴ! Σήμερα δύσκολα βρῖσκει κανεὶς τὴν παλιὰ εὐγενικὴ πάστα στὴν Ἀγγλία. Ἡ μηχανοκρατία καὶ τὰ ρεύματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ζούγκλας θὰ ἀμαυρώσουν τὸ ὑψηλὸ πνεῦμα τῆς χώρας μας.

—Προβλέπετε πόλεμο; Ἀλήθεια τοῦτο τὸν τελευταῖο καιρὸ πολυγίνε-
ται λόγος γι' αὐτόν.

—Ὅπωςδῆποτε.

Εἶπανε κ' ἄλλα ἓνα σωρό. Πολλὲς φορὲς κοινοτυπίες πού τις πασά-
λειβε κανένα κοπλιμέντο τοῦ ξάδερφου.

Κι' ὅμως τοῦτο ὑπῆρξε ἓνας σταθμὸς στὴ ζωὴ της.

«Ἄν δὲ σκοτωνόταν στὸν πόλεμο σίγουρα θὰ ἦμουν σύζυγός του.
Ἐπῆρξα ὅμως ἄτυχη», σκεφτόταν συχνά.

Καὶ βρῆκε γιὰ χρόνια τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ζωῆς στοὺς σκύλλους. Τῆς ἄρξαν οἱ κοντόσωμες κουκλίστικες ράτσες. Σ' αὐτοὺς ἔδινε ὅλη της τὴν ἀφοσίωση. Τὸ πὺδ πολὺ μένος τῆς μέρας θυσιάζεταν γι' αὐτοὺς. Τὸ μπάνιο τους, τὸ φαί τους, ὁ περιπάτος τους, τὰ ἐμβόλια κ' ἡ ταχτικὴ παρακολού-
θησι ἀπὸ τὸ χτηνίατρο κλπ.

Ἡ Κίττυ ἦταν ἡ τελευταία της σκυλίτσα, ἓνα σοὶ ἄσκημου συλλιοῦ,
κοντοῦ, ὀλόμαυρου μὲ πολὺ στραβά τὰ πίσω πόδια.

Ἡ λαίδη μὲ συμπάθησε ἀκριβῶς γιατί πολυκοίταζα μὲ ἰδιαίτερο τρόπο
τὴ σκυλίτσα της.

—Γιὰ κοίτα μόμολο γιὰ σκυλλί; Νὰ τὸ πνίξω π' ἀνάθεμα τῇ διασταύ-
ρωσὴ του, ἔλεγα στὴ γυναίκα μου.

—Ἀφοῦ εὐχαριστῆ τὸν κύριό του τί σ' ἐνδιαφέρει ἔσένα;

—Μά... δυστυχῶς ἔχω μάτια καὶ κοιτάζω. Μοῦ κάθονται τὰ στραβά
της πόδια ἐδῶ στὸ στήθος.

—Μὴν εἶσαι ὑπερβολικός.

—Καὶ νὰ παίρνη τοῦτο τὸ ἔκτρομα κοτζάμ Λαίδη στὸ πάρκο νὰ κάνη
τὸ πιτί του. Ἐ! ἄσ' τὸ καλό!

Ἡ Λαίδη μᾶς ἔβλεπε πού κοιτάζαμε τὸ σκυλλί της. Αὐτὸ τὴν κολάκευε
ὑπερβολικά. Στόλωνε τ' αὐτί της μὰ δὲν ἔβγαζε λέξη.

—Ἐλληνικά μιλάτε; ρωτᾷ.

—Γιὰ τὴ σκυλίτσα σας μιᾶ ὁ ἄντρας μου. Τοῦ κάνει διαρκῶς ἐντύ-
πωση. Κάθε μέρα καὶ πὺδ πολὺ.

—Ἄ! Εὐχαριστῶ. Εἶναι ἔξυπνο σκυλλί.

Κι' ἡ παρεξήγησι στέρωσε τὴ συμπάθεια τῆς Λαίδης πρὸς ἐμέ. Καὶ
μοῦ συγχαροῦσε γι' αὐτὸ τὸ μεγάλο σφάλμα μου νὰ μιῶ δυνατὰ στὴν
τραπεζαρία καὶ νὰ φωνάζω ἢ νὰ τραγουδῶ ὅταν ἔκανα μπάνιο ἀκριβῶς
δίπλα ἀπὸ τὸ διαμέρισμά της.

* * *

Οἱ σημειώσεις τῆς Λαίδης ἦταν γραμμένες σ' ἓνα χοντρὸ γαλάζιο χαρτί
μὲ ἀρκετὴ ἐπιμέλεια καὶ προσοχή. Ἡ κριτικὴ πειριτεῦει ὅταν τὸ κείμενο
δίνεται. Μιὰ τέτοια κριτικὴ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι μάλιστα, δημι-

ουργεί προκαταλήψεις. Δεν είναι τόσο έντιμο να δημιουργήεις με την άξίτητη γνώμη σου προκαταλήψεις.

—Δεν τὸ διαβάσεις δυνατὰ ν' ἀκούω κι' ἐγώ; λέει ἡ γυναίκα μου. Ἦ... εἶναι μυστικά.

—Μπά! νὰ τὸ διαβάσω. Ἔχεις διάθεση;

—Γιατί;

—Γιατὶ χωρὶς νάγης διάθεση δὲν θὰ τὸ παρακολουθήσης. Ἔτσι θὰ χάσω τὸν κόπο μου νὰ τό... ψάλλω, ξεοδεύοντας ἐγγλέζικες θεομίδες.

—Ἀκούω. Μοῦ εἶναι συμπαθὴς ἡ ὑπόθεση τῆς λαίδης. Ἡ Ἰρλανδέζα καθαρίστρια μοῦ τὴν ἔχει ἐκθειάσει.

—Προκατάληψη.

—Μὴν ἔγης συνεχῶς προκαταλήψεις μ' αὐτὴ τὴν προκατάληψη.

Ἄπάνω ἦταν γραμμένο: «Κίττυ».

Δεξιὰ στὴν ἀπάνω γωνία: «Κι' οἱ δύο γονιοὶ τῆς ἦταν τσάμπιον γιὰ τρεῖς γενιές».

Ἀριστερὰ στὴν ἀπάνω γωνία: «Γεννήθηκε στὴν 21 τοῦ Νιόβρη 1938, φερμένη σ' ἐμένα τὴν 21 τοῦ Φλεβάρη 1939, πέθανε σήμερα».

—Ὡραῖο τὸ «πέθανε σήμερα» χωρὶς ἡμερομηνία καὶ χωρὶς κάτι τέτοιο σ' ὄλο τὸ χειρόγραφο γιὰ τὴν Κίττυ. Εἶναι τόσο σημαντικὸ στὴ ζωὴ τῆς καυμένης.

—Μπορεῖ. Πάντως εἶναι εὖρημα.

Κι' ἄρχισε ἡ ἀνάγνωση τοῦ χειρογράφου:

«Στὴν 21 τοῦ Φλεβάρη 1939, νοιώθοντας ἀκόμα λυπημένη γιὰ τὸ χαμὸ τῆς Τσιγκουίνας μου, πού τὴν πῆρα ὅταν ἦταν μόλις πέντε μηνῶν καὶ ζήσαμε μαζὶ οἱ δύο μας ἑπτὰ ὀλάκερα εὐτυχισμένα χρόνια, πῆγα στὰ κυνοτροφεῖα στὸ Welhamfreen καὶ εἶδα τρία ἀξιολάτρευτα κουτάβια: εἶχαν γεννηθῆ πρὶν τρεῖς μῆνες, ἡ Τίνα πού ἦταν ἐλαφρὰ κιτρινωποῦ χρώματος, ἡ Κίττυ πού εἶχε ἀνάμυχο τὸ κίτρινο καὶ μαῦρο χρῶμα μὲ ἀξιαγάπητο μαῦρο μουτράκι λίγο πὸ σκληρὰ μαῦρο γύρω στὴ μυτίτσα τῆς καὶ τ' ἀδερφάκι τῆς ἡ Γκρέτα πού ἦταν ὀλάκαιρο κατάμαυρο μὲ κιτρινωπὲς τὶς πατούσες.

»Δυσκολεύτηκα νὰ διαλέξω μεταξὺ Κίττυς καὶ Γκρέτας, ἀλλὰ ἡ Κίττυ ὑπῆρξε ἡ τυχερή. Τὴν ἔφερα σπίτι κάτω ἀπὸ τὸ παλτό μου. Ὅταν ἔμεινε μὰ ἑβδομάδα μαζὶ μου, τὴν πῆρα στὸν «Οἶκο Ντιστέμπερ» γιὰ νὰ μοῦ τὴν ἐμβολιάσουν κατὰ τῆς ἀρρώστιας αὐτῆς. Ἐκεῖ ἔμεινε μὰ ἑβδομάδα μὲς τοὺς θαλάμους μὲ τ' ἄλλα σκυλλιά. Τὰ κρατοῦσαν ἐκεῖ μετὰ τὸν ἐμβολιασμὸ γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν ἂν ἔπιασε τὸ ἐμβόλιο.

»Μοῦ τὴν φέρανε ἀπ' ἐκεῖ μέσα σὲ εἰδικὸ κλουβί. Τότε τῆς ἔφτιαξα τὸ κρεβατάκι τῆς: πῆρα ἓνα χαρτονένιο κουτί τῶν καπέλλων, ἔκοψα τὴν μὰ πλευρά, χρησιμοποίησα τὸ κάλυμα σὰν σκέπη κλουβιοῦ κι' ἔβαλα μέσα ἓνα μαλακὸ μαξιλαράκι. Ἡ Κίττυ ἐκεῖ ἔνοιωθε πολὺ ἀναπαυτικά.

»Εἶχε ἡ Κίττυ μου τρία γεύματα κάθε μέρα, κυρίως μπισκότα βουτηγμένα σὲ ψιλοκομμένον κρεατάκι.

»Ἡ Κίττυ ἀγαποῦσε νὰ κάθεται σὲ μὰ ἀπὸ τὶς γούνινες παντοῦφλες μου ἢ νὰ τὶς πειράζει ἢ νὰ παίξει παιγνίδια μὲ τὴ ρούχινη μπάλα τῆς.

»Κάθε πρωτὶ ὅταν τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρὸς θὰ πηγαίναμε περίπατο στὸ πάρκο κι' αὐτὴ θὰ κυνηγοῦσε τὸ κατόπιν τ' ἄλλα σκυλλιά ἢ θάπαιζε μὲ τὴ

ρούχινη μπάλα της ή τὸ μαστούνι μου.

»Στὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου 1939, ὅταν ἡ Κίττυ ἦταν ἑννὰ μηνῶν, τὴν πήρα πίσω στὰ κυνοτροφεῖα γιατί θάλειπα ἕνα δεκαπενθήμερο στὴν Οὐαλία. Γύρισα ὅμως σὲ μιὰ ἐβδομάδα, γιατί ξέσπασε ὁ πόλεμος. Ἀμέσως ξέτρεξα στὸ Πόστο Πρώτων Βοηθειῶν πού εἶχα καθῆκον, ἀναβάλλοντας τὴν ἄλλη μέρα τὴν ἐπίσκεψή μου στὴν Κίττυ. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ πόλεμος κηρύχθηκε ἐπίσημως. Δὲν θάξαιρα πιά τίς ὥρες μου στὸ Πόστο. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισα ν' ἀφήσω τὴν Κίττυ στὰ κυνοτροφεῖα.

»Ἡ Κίττυ ἔνοιωθε ὀλότελα εὐτυχισμένη ἐκεῖ στὰ κυνοτροφεῖα. Μιὰ μέρα μου κάθε μῆνα τὴν ἀφιέρωνα σ' αὐτή. Πήγαινα καὶ τὴν ἔβλεπα καὶ τὴν ἔπαιρνα περίπατο. Πάντοτε μὲ ὑποδεχόταν ἐνθουσιαστικά. Ὅταν τὴν ἀφήνα νὰ γυρίσω οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ τὴ θάζανε μέσα γιὰ λίγο, προτοῦ τὴν ἀφήσουν νὰ πάη κοντὰ στ' ἄλλα σκυλιά. Πάντοτε ἡ Κίττυ ἦταν ὁ ἀρχηγὸς σ' ὅλα τὰ παιγνίδια τῶν σκυλιῶν. Μιὰ μέρα ἡ Κίττυ κ' ἕνα ἄλλο σκυλλὶ φύγανε καὶ τραβήξανε πέρα στὰ χωράφια κάπου μισὸ μίλι μακρὰ καὶ χαθῆκανε γιὰ λίγο. Ὅσοτερα κατέλυσαν σ' ἕνα πανδοχεῖο. Ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ πανδοχείου ἔτρεξε καὶ εἰδοποίησε τὰ κυνοτροφεῖα ὅτι φτάσανε δυὸ σκυλλὰ τους στὸ πανδοχεῖο του.

»Ἐνα ἀρσενικὸ κουτάβι γεννήθηκε στὰ κυνοτροφεῖα ὅταν εἶχε μείνει ἐκεῖ γιὰ λίγο καιρὸ ἡ Κίττυ. Ὅταν τὸ κουτάβι μεγάλωσε λίγο γιὰ νάχη πιά ἐνδιαφέρον γιὰ τ' ἄλλα σκυλιά, ἡ Κίττυ ὑπῆρξε ὁ μοναδικὸς σύντροφος καὶ τῆς τὸ ἐμπιστεύονταν, γιατί πάντοτε ἀγαποῦσε τὰ παιδιὰ. Ὅταν ἡ Κίττυ ἔγινε λιγάκι πιὸ μεγάλη ἀπὸ ἐνὸς χρόνου εἶχα ἕνα Σαββατοκυριακο ἀναρωρωτικὴ ἄδεια, ἔτσι τὴν ἔφερα σπίτι. Τὸ ἀπογευματάκι τοῦ Σαββάτου ἐγὼ καὶ δυὸ φίλοι μου μὲ δυὸ σκυλλὰ σκοτωσέζικης ράτσας κ' ἡ Κίττυ πήγαμε περίπατο στὸ Ρίτσομοντ Πάρκ. Οἱ δυὸ σκοτωσέζικοι σκύλλοι ἀγαποῦσανε νὰ μπαίνουν στὸ νερὸ. Ἡξαιραν ποῦ εἶναι ἡ λιμνοῦλα καὶ τραβήξαν ὀλότιστα γ' αὐτὴν μαζί μὲ τὴν Κίττυ. Μόλις εἶδαν τὸ νερὸ ὀρμήσανε ὀλότιστα μέσα. Ἡ Κίττυ τοὺς ἀκολούθησε χωρὶς νάχη ἰδέα πῶς μπαίνει σὲ νερὸ. Ἐτσι ὑποχρεώθηκε νὰ κολυμπᾷ παρόλο πὸν κατετρόμαξε. Γύρισε ὅμως στὴν ὄχθη ὅταν τὴ φώναξα. Ἐτρεξε ἐδῶ κ' ἐκεῖ καὶ στέγνωσε γρήγορα.

»Στὰ 1942 ἐγκατέλειπα πιά τὸ Πόστο τῶν Πρώτων Βοηθειῶν, κ' ἔτσι ἔφερα σπίτι τὴν Κίττυ ἀπ' τὰ κυνοτροφεῖα, ὅπου ἔμεινε τρία ὀλόκληρα χρόνια.

»Ξαναρχίσαμε τοὺς καθημερινούς μας πρωϊνοὺς περιπάτους στὸ Πάρκο τὰ παλιὰ μας παιγνίδια, πὸν ἔπαιζε μὲ τὰ σκυλλὰ, χωρὶς νὰ τὴ γνωιάζει πόσο χοντρά ἦταν τοῦτα. Δὲ συμπεριφερόταν φιλικὰ πρὸς ὅλα τὰ σκυλλὰ, ἰδίως ὅμως μὲ κείνα ποῦχανε τρίχα στὸ χροῶμα τοῦ μεταξιοῦ, καὶ πὸν τ' ἀντιπαθοῦσε φοβερά. Τὰ πρόβατα διασκεδάσανε μ' αὐτὴ καὶ θὰ τὴν πλησιάζανε νὰ τῆς ρίξουν μιὰ ματιά. Αὐτὴ δὲν τρώμαζε ἀπ' αὐτὰ.

»Τὸ δωμάτιό μου στὸ Club, ὅπου ζοῦσα ἦταν ἀπάνω στὴ σοφίτα. Ὅταν τὴ νύχτα ἀρχίζανε τ' ἀντιαεροπορικὰ στὸ Πάρκο νὰ θορυβοῦν, γιατί βούιζαν κοντὰ τὰ ἐχθρικά ἀεροπλάνα, ἔπρεπε ἐμεῖς νὰ κατέβουμε καὶ νὰ φυλαχτοῦμε στὸ σαλόνι πὸν θρισκόταν στὸ ἰσόγειο, περιμένοντας ἐκεῖ ὥσπου νὰ ἡσυχάσουν τὰ πράγματα. Ἡ Κίττυ συνήθως τὰβλεπε ὅλ' αὐτὰ σὰν μεγάλη διασκέδαση.

(συνεχίζεται)

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΙΑ ΕΙΔΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΛΕΜΕΣΩ, ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΥ «ΙΣΟΤΗΣ»

Εἰς τὰ Πρακτικά τῆς Φβ' (ἐκτάκτου) συνεδριάσεως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τῆ 8 Μαΐου 1877, γίνεται μείνα ἐπιστολῆς σταλείσης — κατ' Ἀπόλιον τοῦ 1876 — πρὸς τὸν Σύλλογον τοῦτον, ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐν Λεμεσῷ Ἀναγνωστηρίου «Ἰσότης». Τὸ Ἀναγνωστήριον αὐτὸ, ἐξ ὧν συνάγεται ἐκ τῶν πρακτικῶν, συνστήθη περὶ τὰ 1866, διὰ δὲ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ «ἐπεκαλεῖτο τὴν τοῦ Συλλόγου ὑποστήριξιν» πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποτελεσματικωτέρας διεξαγωγῆς τοῦ ἔργου του, τῆς ἐκπαίδευσως τῆς νεολαίας εἰς τὴν ζωμόπολιν Λεμεσῶν.

Τὸ σχετικὸν μέρος τῶν Πρακτικῶν ἔχει ὡς ἀκολουθῶς:

«Μεταβαίνοντες τώρα εἰς τὴν τῶν νήσων ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν εὐρίσκομεν...

δ) καὶ τελευταίαν νησιωτικὴν ἐπιστολὴν ἀπαντήσαν τὴν ἐκ Λεμησσοῦ τῆς Κύπρου, πρωτότυπον μὲν, ἀλλὰ τῆ ἀληθείᾳ οὐχί ἀξιόμιστον διὰ τὸ εἶδος τῆς πρωτοτυπίας· αὕτη ἐπέμφθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ ζωμόπολει ἐκείνῃ Ἀναγνωστηρίου, ὅπερ ὑπὸ τῆς ἐπωνυμίας Ἰσοτῆς διατέλεε ἦδη ἐν τῷ θῶα καὶ ἐνεργεῖ ἀπὸ δεκαετίας περίπου, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου τὴν σύστασιν μόλις κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1876 ἀναγγέλλουσιν ἡμῖν οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ, ἀναλαθόντες, ὡς λέγουσι, νὰ πράξωσι τοῦτο ἐν δέοντι ἵνα μὴ τὴν θνησιγενῆ ἀναγγέλωσι, πρὶν ἢ τὰς παντοειδεῖς ὑπερβάλλουσι δυσχερείας. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν ἐσωτερικὸν καταρτισμὸν τοῦ σωματείου ἐκείνου ὑπὸ ὕλικὴν ἐποψιν εἶναι ἀρκούντως εὐάρεστος, διότι καὶ ἐφημερίδας ἱκανὰς ἔχει καὶ θελοθήκην μικρὰν προσεκτήσατο τῶν δὲ ὑπὲρ τῆς κοινωνίας ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐπελάθετο ἀμέσως μετὰ τὴν σύστασίν του διὰ τῆς καθ' ἑορτὴν παραδόσεως δημοσίων μαθημάτων καὶ διαλέξεων προτιθέμενον, καθ' ἃ ἔγραπον οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον, καὶ νυκτερινὰ μαθήματα νὰ διοργανώσῃ, ἀλλὰ οὐδὲν ἠδυνήθη, ὡς θεσπισαὶσιν αὐτοὶ οὗτοι νὰ καθορθῶσι διὰ τὴν πρακτικὴν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐνεργειαν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας, καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ἐπικαλεῖται τὴν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν ὑποστήριξιν. Ἄλλ' ἵνα ἐτι μᾶλλον ἐλκύσῃ τὸ ἡμέτερον ἐνδιαφέρον τὸ σωματεῖον ἐκεῖνο, ὥριλε νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς ἐν Λεμησῶ ἐκπαιδεύσεως, νὰ ἐκθέσῃ ἡμῖν τινα καὶ πόσα σχολεῖα ὑπάρχουσι, πόσοι οἱ μαθητέμενοι καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὅπως δὴποτε ἡ Ἐκπαιδευτικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπὴ ἐπαινοῦσα τὸν ζῆλον μεθ' οὗ τὸ ἀναγνωστήριον ἐκεῖνο ἐργάζεται, κατὰ τὰ ἐνόντα, πρὸς πνευματικὴν τινα καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν ἐν Λεμησῶ ὁμοεθνῶν ἔτι θερμότερον συχαίρει τοῖς ἐπιτρό-

ποις αὐτοῦ διανοηθεῖσι τὴν διοργανώσιν νυκτερινῶν μαθημάτων. Τὸ σύστημα τοῦτο κατὰ ὠρισμένην τινὰ μέθοδον ἐφαρμοζόμενον παρ' ἀπάσας τὰς ἑλληνικὰς τῆς αὐτοκρατορίας Κοινοτήσιν ἤθελεν ἀποφέρει ἀγλαστότας καρποῦς, καὶ ἂν οἱ πανταχοῦ διεσπαρμένοι λόγοι, ἐπιστήμονες ἢ καὶ ἀπλῶς διδάσκαλοι κατῶρθον κατὰ ῥητὰς τῆς ἐθδομάδος ἐσπέρας, ἢ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἑσπέραν καὶ κατὰ μίαν ἢ δύο ὥρας τῆς Κυριακῆς νὰ συναγείρωσι τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ, τὰ μὴ ἔχοντα τὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ τακτικά σχολεῖα, νὰ διδάσκωσιν αὐτοῖς, συνήθως, ἐπάγγελμα τι μετερχομένοι, πρακτικά τινα μαθήματα καὶ νὰ ἀσκῶσιν αὐτὰ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν, περὶ τὴν πραγματολογίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν (τοῦλάχιστον τὴν ἐθνικὴν) καὶ περὶ τὴν ἰχθυογραφίαν, θὰ κατέβαλλον τὰ θεμέλια βασίμου καὶ ὕψους ἀνατροφῆς καὶ θὰ παρεῖχον οὕτω τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ πολλὰ σπουδαιότερας πολλακῆς ἐκδουλεύσεως ἔκεινων ἄς παρέχουσιν ἐνίοτε αἱ μὴ περὶ ῥητὰ καὶ συνεχῆ ζητήματα πραγματευόμεναι δημόσια διαλέξεις. Οὐδαμῶς ἐνοουθῶμεν νὰ ψεζῶμεν ταύτας· ἀλλὰ ποιοῦθαμεν καὶ φρονοῦμεν ὅτι τὰ κατὰ τόπους ἐκπαιδευτικὰ σωματεῖα καὶ ἰδίως αἱ λέσχαι καὶ τὰ ἀναγνωστήρια δύνανται χρησιμώτατα εἰς τὸ ἔθνος· ἀποθῶσιν, ἂν ἐπιτὸ πρακτικώτερον διοργανώσωσι καὶ διευθύνωσι τὰς πάντως ἀξιεπαίνους αὐτῶν ἡμερίνας» 1

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἐπιδείξει, ὡς τυγχάνει γνωστόν, μέγιστον ἐνδιαφέρον καὶ μέριμναν διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ, μεταξὺ δὲ τούτων εἶχε συμπεριλάβει καὶ τὴν Κύπρον, ζητήσας τὰς δεούσας ἐκθέσεις ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως, μέσω τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σωφρονίου². Εἰς δύο τοῦλάχιστον περιπτώσεις ἢ Ἐκπαιδευτικῆ Ἐπιτροπῆ τοῦ Συλλόγου φέρεται ψηφίσασα ποσὰ ἐξ εἰκοσι (τουρκικῶν) λιρῶν διὰ τὴν Κύπρον, τοῦ πρώτου ποσοῦ προοριζόμενον ῥητῶς «διὰ τὰ ἀπορῶτα σχολεῖα Λευκωσίας καὶ Κιτιῶν» (sic) καὶ ψηφισθέντος τὸ 1872, τοῦ δ' ἑτέρου, ἐξ εἰκοσιν ἐπίσης λιρῶν καὶ ψηφισθέντος τὸ 1874, ἀναφερομένου κάπως γενικώτερον «Εἰς Κύπρον»³.

Οἱ ἐπίτροποι τῆς «Ἰσότητος» δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχον ἐνθαρρυνθῆ ἀπὸ ἐνεργείας τοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως ὡς αἱ ἀνωτέρω, διὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς παρακλητικῆς ἐπιστολῆς των. Παρὰ τὸ γεγονός ὅμως ὅτι αἱ κρίσεις τοῦ εισηγητοῦ⁴ εἶναι λίαν ἐπιανεκτικαί

διὰ τὴν δρασίαν καὶ τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ Ἀναγνώστηριου, δὲν φαίνεται νὰ ἐψηφίσθη τότε οἰαδήποτε χρηματικὴ βοήθεια πρὸς αὐτό, ἴσως διότι ἐγένετο διάκρισις μεταξὺ Ἀναγνώστηριου καὶ Σχολείου.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

1. Βλ. τὸ Περιοδικὸν Σύγγραμμα (Ἐπετηρίδα) τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ., Τόμ. ΙΑ' (1876 - 77), ΚΠ. 1878, σελ. 205 - 6. Δημοσιεύω τὴν περικοπὴν διότι δὲν εἶδον ταύτην δημοσιευομένην, μέχρι τῆς στιγμῆς.
2. Λοῖζου Φιλίππου. Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμ-

ματα ἐν Κύπρῳ (Α'), Λευκωσία 1930, σελ. 177 - 8. Πρὸς ἐπίσης Ε.Φ.Σ.Κ. τόμ. Στ' (1871-72), Κ. Π. 1873, σελ. 205-6 καὶ 208.

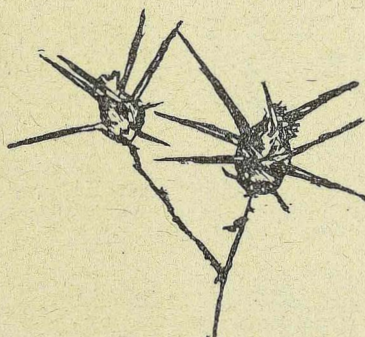
3. Τοῦ τελευταίου τούτου ποσοῦ δὲν γίνεται, ἐξ ὧσων γνωρίζω, μνεία εἰς τὸ ἀνωτέρω ἔργον τοῦ Λοῖζου Φιλίππου. Ἐβρίθαι εἰς τὸν τόμον Ζ' (1874), σελ. 218 τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ.
4. Εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν ὡς ἄνω συνεδρίασιν ἦτο ὁ Ο. Ἰάλεμος, Πρόεδρος ταύτης ὁ Δ. Σταματιάδης καὶ μέλη οἱ Κ. Καλλιᾶδης, Πρ. Βασιάδης, Μ. Πανταζῆς, Α. Λιούμας, Θ. Σαλτέλης, Ν. Παρανίκας, Χρ. Χ. Χρήστου καὶ Β. Σαρακιώτης.

Κ. Ε. ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΤΙ ΛΥΠΑΣΤΕ !

Καλοὶ μου φίλοι, τί λυπᾶστε
 κι' ὅλη τὴ νύχτα δὲν κοιμᾶστε;
 Τοὺς πόθους σας χαϊδέψετε τους
 κι' ὡς φυλαχτὸ πὰ κρύψετε τους.
 Γιατὶ στὸν κόσμον οἱ χαρὲς μας
 ἴδιο χαρὲς μαζί κι' ἄρες μας.
 Ὅντας πεταλουδίτσες πιάνεις
 τὸν κόπο σου τάχα δὲν χάνεις;
 Κι' ὅ,τι δικό σου ξάφνου γίνει
 μόνο μι' ἀνάμνηση θὰ μείνη!
 Γι' αὐτὸ κι' ἐσεῖς, καλοὶ μου φίλοι,
 κοντὰ στὸ σούρουπο, τὸ δεῖλι,
 ξεχάστε τὴν ἀλήθεια
 ἀπὸ συνήθεια.

Π. Ν. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΑΝΑΓΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ

Ἐνῶ στὸ προηγούμενο σημεῖωμα μιλήσαμε γιὰ τὴν πνευματικὴ δοκιμασία ποὺ ἀντιμετωπίζει σήμερα ὁ τόπος, παραλείψαμε νὰ θίξωμε θέμα ἠθικῆς κρίσης. Γι' αὐτὸ καὶ φίλοι ποὺ συνέδη ν' ἀκούσουν γιὰ τὶς σχετικὲς ἀπόψεις βρήκαν πὼς ἡ εἰκόνα ἔμεινε ἐλλιπής. Ἄδυνατῶ, ὅμως, ν' ἀντιληφθῶ τὴν παρατήρηση — ὄχι γιατί δὲν βλέπω τὰ συμπτώματα τῆς ἠθικῆς κρίσης (ποὺ εἶναι συχνὰ ἔντονα κ' ἀνησυχητικὰ) ἀλλὰ γιατί, ἀπλούστατα, νομίζω πὼς κ' αὐτὰ ἀνάγονται στὴ βασική αἰτία ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ ρευστότητα καὶ τὴ σύγχυση τῶν πνευματικῶν μας πραγμάτων.

Ὅταν τὸ Πνεῦμα πασπατεύη μέσα στὴν ἀβεβαιότητα κ' ὅταν τὰ ἰδανικὰ ἀπομένουν μετέωρα, πὼς εἶναι δυνατό ν' ἀναμένῃ κανεὶς ἠθικὴ συνέπεια ἢ προκοπή; Τὸ ποῖόν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ποὺ δίνει τὴ συνιστοιχίαν τῶν ἐνδιαφερόντων, τῶν δραστηριοτήτων καὶ τῶν ἀξιώσεων τους, σφραγίζει καὶ τὸ ἠθικό-τους περιεχόμενο. Ἀφοῦ τὸ Πνεῦμα εἶναι ποὺ ἀδράχει καὶ πλάθει τὸ «μῦθος» ὁ ὁποῖος πληροῖ καὶ κινεῖ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ. Ὅσο πὺ ἀληθινὸς καὶ ζωντανὸς ὁ «μῦθος» τόσο φωτεινότερη ἀποβαίνει κ' ἡ ἠθικὴ αἰθρία. Αὐτό, τοῦλάχιστο, ἀποκαλύπτει ἢ ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῶν πολιτισμῶν.

Ἐδῶ στὴν Κύπρο, ὅμως, τὴ δύσκολη ὥρα τὸ Πνεῦμα βρέθηκε, εἶδαμε, διστακτικὸ καὶ διχασμένο. Κι' ἐνῶ εἶχαν ὅλα τὰ δεδομένα — τὴν ἀνεξάντλητη Κυπριακὴ κ' εὐφύτερη ἔθνικὴ παράδοση, καὶ τὸ μεγάλο θρόυλο τοῦ Ἁγῶνα (ἀληθινὸ δῶρο Θεοῦ ὑπῆρξε τὸ '55) — γιὰ νὰ ἀρθῇ πάνω ἀπὸ τὴν τύφωση τῶν γεγονότων καὶ νὰ ἀπλώσῃ, μετὰ τὸ λόγο καὶ τὸ παράδειγμα, τὴ ζωογόνα ἐμπνοὴ τῆς ἔξαρσης καὶ τῆς δημιουργίας, στάθηκε (μετὰ τὴν τιμητικὴ ἐξαίρεση τῆς Παιδείας) ἀδύναμη νὰ ἀναλάβῃ ἐνεργητικὰ κ' ἀποτελεσματικὰ τὶς εὐθύνες του. Φυσικὰ οἱ αἰτίες ὑπάρχουν· ἀλλ' ἂ-

πὸ τὴ στιγμή ποὺ ἐπισημαίνονται οἱ αἰτίες αὐτές — καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ τὶς ἀγνοῇ — δὲν εἶναι λογικὰ νὰ ἀφήνονται ἀναντιμετώπιστες. Ἡ συνειδητοποίηση μπορεῖ νὰ ζυμώσῃ μεγάλες καὶ σωστικὲς ἀλλαγές.

Ὅμως, τὸ κακὸ συνεχίζεται, καὶ, προπαντός, μετὰ τὶς δλοένα καὶ περισσότερο ἐκδηλούμενες τάσεις ἐμπλοκῆς τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς στὶς πολιτικὲς διαφορὰς μας. Κι' ἐκεῖ ποὺ τὸ Πνεῦμα ἔπρεπε νὰ ἐνώνῃ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς ἄρχισε νὰ κατευθύνῃ τὴ διάσπαση.

Οἱ πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι, ὅποιες κ' ἂν εἶναι οἱ πολιτικὲς ἀντιλήψεις τους, ὀφείλουν νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ πνευματικοῦ διχασμοῦ μόνο σὲ τραγωδία μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ. Ὅχι μονάχα γιατί καθιστᾷ τὶς διαφορὰς ἐμφανεστερες κ' ὀξύτερες, ἀλλὰ καὶ γιατί ὑπάρχει ὁ κίνδυνος μετὰ τὶς συνεπακόλουθες μοιραῖες παρεξηγήσεις νὰ προκληθῇ σοβαρότερη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ σύγχυση καὶ νὰ σημειωθοῦν ἀνεπιθύμητα ξεστρατίσματα.

Ἡ ἀποκατάσταση τῆς πνευματικῆς ἐνότητος, μετὰ τὴν ἀσφαλῆ συνείσθησιν τῆς «κοινότητος» τῆς πορείας μας, θὰ μπορούσεν, ἀντίθετα, νὰ συμβάλῃ στὴν ἀποσαφήνιση τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς μας, στὴν περιστολὴ τῶν ἠθικῶν ἀνωμαλιῶν, στὴ σύμπτωσις τοῦ ἐλληνισμοῦ τῆς Νήσου, στὸν ἐθνικὸν πραγμαγματισμὸν μας. Παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σήμερα, ἔχομεν ἀνάγκη καθαρῆς καὶ νηφάλιας σκέψης, ἐθνικῆς ἀνάτασης, συστηματικῆς καὶ δημιουργικῆς ἐργασίας. Γι' αὐτὸ καὶ παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ χρειάζεται ν' ἀκουστῇ τὸ σάλπισμα γιὰ πνευματικὴ ἐνότητα — τὴν ἴδια αὐτὴ ἐνότητα ποὺ προωθείται, ἄλλωστε, ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς Ἀλλαγῆς στὴν Παιδεία μας.

Ἐγραφεν, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, σεβαστὸς φίλος κ' ἐκλεκτὸς ἐκπαιδευτικὸς, ὁ κ. Θ. Σοφοκλέους: «Κάθε λαὸς, διὰ νὰ ἀναπτύξῃ δραστηριότητα καὶ διὰ νὰ ζήσῃ, θέλει νὰ ἔχῃ τὰ ἰδανικά του. Ἄνευ αὐτῶν θὰ ὀμοιάζε πρὸς ὄχημα ἄνευ ἐλκτικῆς δυνάμεως. Τὰ ἰδανικά αὐτὰ τοῦ Ἑλλήνος συνορίζονται εἰς τὴν παράδοσίν του, ἡ ὁποία καὶ διὰ τοῦτο ἔχει χαρακτῆρα ἐξῆχος ἐθνικόν. Ἡ

έλληνική παράδοσις ἔχει ἐν ἐπὶ πλέον χαρακτηριστικόν γνώρισμα, τὸ ἀδιαίρετον αὐτῆς, ὅπως τὸ ἀποκαλεῖ διακεκομμένους ἐρευνητῆς αὐτῆς, ἥτοι τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς συνέχειαν ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι σήμερον. «Ἡ ἴδια ιδιουσυγκρασία, ὁ ἴδιος ἔθνικὸς χαρακτήρας, παρόμοιαι ἀντιδράσεις, ψυχικῆς, πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς... Ὁ ἀνυπόκριτος θαυμασμὸς μπρὸς τὴν ἀντροπεία, σὺν κάλλος, στὴν ἀξιοπρεπῆ στάση ἀντικρὺ στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς... Ἡ ἀγάπη στὴ φύση, ἡ περιφρόνησις στὴ βία καὶ τὶς βάρβαρας πράξεις. Γεννιέται ἔτσι μιὰ περιφραγμένη ψυχὴ, γεμάτη ἀνθρωπιά καὶ εὐγένεια», συνεχίζει ὁ ἴδιος μελετητῆς. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἔθνικῆς μᾶς παραδόσεως, ἐκ καταβολῆς ἐνυπάρχοντα εἰς τὴν Κυπριακὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν, πρέπει νὰ προβάλῃ καὶ ἡ ἐκπαίδευσίς μας καὶ ἐπ' αὐτῶν νὰ βασισθῇ τὰ ἰδεώδη τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς τοῦ Κυπρίου Ἑλληνόπαιδος. Τοῦτο κατ' ἀνάγκην θὰ σημαίνει τὴν ἐνταξίαν τῆς Κυπριακῆς ἐκπαιδεύσεως μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἔθνικῆς παιδείας τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Οἰαδήποτε προσπάθεια πρὸς ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τὸν ἔθνικὸν κορμὸν θὰ ἐσήμανε διαμελισμὸν τῆς ἔθνικῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα, ὡς γνωστόν, δύναται νὰ μελισθῇ, ἡ ψυχὴ ὅμως ποτέ. Θέλομεν νὰ εἰπωμεν μὲ ἀυτό ὅτι πᾶσα τιοῦτη προσπάθεια ἀποσχίσεως ὀριστικῆς θὰ ἦτο ἐκ φύσεως καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν. Ἔναι διὰ τοῦτο ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἔθνικὴν παράδοσιν τὸ πρωταρχικὸν μέλημα τῆς ὀρθῆς Κυπριακῆς ἐκπαιδεύσεως... Ἡ βαθεῖα γνώσις καὶ ἡ συστηματικὴ καλλιέργεια τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως θὰ τονώσουν τὴν ψυχὴν τοῦ Κυπρίου Ἑλληνόπαιδος τὰ κατ' ἔξοχον γνωρίσματα αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς παραδόσεως: τὴν ἀνθρωπιάν καὶ τὴν ἐλευθερίαν...»

Ἐπάγχει, λοιπόν, τὸ κοινὸ ἔδαφος, τὰ κοινὰ ἰδανικά, ἡ κοινὴ πορεία... Ἀλλὰ οἱ σκέψεις τοῦ κ. Σοφοκλέους μᾶς εἰσάγουν σὲ καινούργιον θέμα πὺθ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ προσεχῶς.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

Ὁ Ἑλληνικὸς ἀθλητισμὸς ἀποτελεῖ γιὰ τὴν Κύπρον μιὰ μακροχρόνια παράδοσις. Στὰ προχριστιανικά χρόνια ἐκδη-

λώνεται ὀριστικὰ μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ νῆσον.

Γιὰ νὰ βροῦμε τὸ ξεκίνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ στὴν Κύπρον, πρέπει νὰ σταματήσωμε στὸ ξεκίνημα τοῦ ἀθλητισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Καὶ τὸ ξεκίνημα αὐτὸ βρίσκεται στὴ μαγευτικὴ πεδιάδα τῆς Ὀλυμπίας ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ μυθικὰ καὶ μὲ πρωτοθεμελιωτῆ του τὸν Πανελλήνιον ἥρωα Ἡρακλῆ. Αὐτός, θέλοντας νὰ τιμῆσῃ τὸν πατέρα του, τὸν Δία, χάραξε μὲ τὸ κοντάρι του τὰ ὄρια τοῦ ἱεροῦ δάσους καὶ μέσα στὸ δάσος αὐτὸ ἔστησε 6 βομῶν γιὰ τὴ λατρεία τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἀποῦ ἔκανε τὶς θυσίαις πὺθ ἔπρεπε στοὺς θεοὺς, ὀργάνωσε ἀθλητικοὺς ἀγῶνες σὺν γιορτῇ γιὰ τὴ νίκη του ἐνάντια στὸν βασιλεῖα Ἀγέαιον, πὺθ δὲν τῆρασε τὴν ὑπόσχασή του, νὰ παραχωρήσῃ στὸν Ἡρακλῆ τὸ 1)10 τῶν κοπαδιῶν του, ἀν τὰ κατάφερε νὰ καθαρῆσῃ τοὺς σταύλους του.

Ἀπὸ τὰ μυθικὰ ἐκεῖνα χρόνια ἀρχισαν οἱ Ἑλληνικοὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι σὲ λίγα χρόνια ἐξελώθησαν σὲ ὄλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ γιορτῆς γιὰ τοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς ἦταν οἱ μεγαλύτερες καὶ σημαντικότερες εἰς ὄλους τοὺς Ἑλληνας. Οἱ ἀθλητικῆς αὐτῆς ἐκδηλώσεις τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ πὺθ περιορίζονταν μονάχα στὴν Ὀλυμπία, στὴ Νεμέα, στὸν Ἰσθμὸν καὶ στοὺς Δελφοὺς. Κάθε πολιτεία εἶχε τὸ δικὸ της Στάδιον καὶ, δέκα μῆνας προτοῦ ἀρχίσουν οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες, εἶτε στὴν Ὀλυμπία, εἶτε στὴ Νεμέα, εἶτε στὸν Ἰσθμὸν, εἶτε στοὺς Δελφοὺς, ἔπρεπε νὰ προπονηθοῦν οἱ ἀθλητῆς τῆς κάθε πολιτείας στὸ δικὸ τους Στάδιον γιὰ νὰ μωρέσουν νὰ ὀριστοῦν, ὅταν ἄρχιζαν οἱ ἀγῶνες, πὺθ προπονήθησαν κατὰ τοὺς προηγουμένους δέκα μῆνας. Ἔτσι οἱ ἀθλητικῆς ἐκδηλώσεις τῶν Ἑλλήνων ἀρχιζαν στὴν κάθε Ἑλληνικὴ πολιτεία πὺθ εἶχε τὸ δικὸ της Στάδιον, ἢ Γυμνάσιον, ὅπως τὸ ἐλεγον τότε. Καὶ ἦταν ἀπαραίτητο, σὲ κάθε Στάδιον — Γυμνάσιον, νὰ ὑπάρχῃ τὸ ἀγαλμὰ τοῦ ἰδρυτῆ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, τοῦ ἥρωα Ἡρακλῆ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια κατάντησε σύμβολο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀνδρείας.

Ἡ Κύπρος δὲν ὑπέστησε σὲ τίποτε ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἑλληνικὸν ἀθλητισμὸν, μὲ τὸν ὅποιο ἡ κάθε πολιτεία εἶχε τὴ δική της ἀμύλλα στὴν ἐκδήλωσιν σεβασμοῦ καὶ ἐχτίμησιν πρὸς τὴν ἀνδρεία καὶ

τὴν ἀρετή. Τὸ σύμβολο τῆς ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς, ὁ Ἡρακλῆς, κυριόρχισε σὲ ὄλες τις πολιτείες τῆς Κύπρου, ὅπως ἀκριβῶς κυριόρχισε καὶ στίς πολιτείες τῆς Ἑλλάδας, ὄχι μόνο μὲ τὸ στόλισμα τῶν Γυμνασίων μὲ τὸ δικό του ἄγαλμα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀποτύπωση τῆς μορφῆς του ἀπάνω σὲ νομίσματα.

Στὴ Σαλαμίνα, στὴ Λάπηθο, στὴν Ἀμαθούττα καὶ σὲ ἄλλες Κυπριακές πολιτείες βρέθηκαν νομίσματα μὲ τὴ μορφή τοῦ Ἡρακλῆ.

Στὴν Ἀγροκλιπιά βρέθηκε ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλῆ πὺρ τετνόει τὸ τόξο του καὶ ὀχνεὶ ἓνα Γιγάντα.

Στὴ Βώνη, πὺρ ἦταν τὸ κέντρο τῶν ἀρχαίων Χύτρων, βρέθηκε μὰ ἐπιγραφὴ πὺρ τιμὰ τὸν Ἡρακλῆ σὰν ἰδρυτὴ καὶ ἀρχηγὸ τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων. Στὸ ἀρχαῖο Κίτιο βρέθηκε ναὸς ἀφιερωμένος στὸν ἦρωα Ἡρακλῆ. Στούς Γόλγους βρέθηκαν νομίσματα πὺρ παριστάνουν τὸν Ἡρακλῆ μὲ τὴ λεοντὴ του.

Στὴν Ἀγίαν Εἰρήνη μὰ παράσταση δείχνει τὸν Ἡρακλῆ πὺρ σκοτόνει τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας.

Σὲ μὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Γυμνασίου τῶν Χύτρων, πὺρ ἀναφέρεται σὲ τέλεση ἀγῶνων, εἶναι γραμμένο καὶ τοῦ Ἡρακλῆ τὸ ὄνομα.

Σ' ἓνα λύχνο τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου παριστάνεται ὁ Ἡρακλῆς νὰ σκοτόνει τὴ Λερναίαν Ὑδρα καὶ, νομίσματα ἀγνώστου πολιτείας τὸν δείχνουν μὲ τις ἀνελάδες τοῦ Γηρούνη, ἀπὸ τὴ μιά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ θανατόνει τὸν Εὐρύτιονα, τὸν βοσκὸ τοῦ Γηρούνη.

Ἐχτός ὅμως τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν πρὸς τὸν ἰδρυτὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ὑπάρχουν καὶ τὰ διάφορα Γυμνάσια, στὰ ὁποῖα γυμνάζουνταν οἱ νέοι, καὶ τὰ ὁποῖα ἀνακαλύφθηκαν στὰ ἐρεῖλια διαφόρων Κυπριακῶν πόλεων, ἐχτός βέβαια ἐκείνων πὺρ εἶναι τυχόν θαμμένα στὴ γῆ καὶ περριμένου τὴ σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου.

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τρανές ἀποδείξεις πὺρ ἡ Κύπρος δὲν ὑστέρησε καθόλου στὸν Ἑλληνικὸν ἀθλητισμὸ, καὶ μὲ ὄλο πὺρ φλόγιζε τις καρδιές τῶν Κυπρίων ἢ θεὰ τῶν ἐρώτων καὶ τῆς ὁμορφιάς, δὲν ἐγκατέλειψαν τὸν ἀνδρισμὸ καὶ τὴν παληκαριά, ὅπως θέλου νὰ τοὺς παραστήσουν μερικοί.

Κι ἂν ὑπῆρξε γενικὰ κάποια περιφρόνηση πρὸς τὸ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ κάποια παραμέλησή του ἐξ αἰτίας τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἢ ὁποῖα ἐπεδίωκε τὴν καλλιέργεια τοῦ πνεύματος

τῆς ψυχῆς, βάζοντας τὴν ἴλη σὲ δεύτερη μοῖρα, δὲ θάσταξε πολλὴν καιρὸ ἢ κατεύθυνση αὐτὴ, μὴτε στίς ἄλλες Ἑλληνικές χώρες, μὴτε καὶ στὴν Κύπρο.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ τῶν Ἀράβων στὴ σηνή τῆς Ἱστορίας δημοῦρησαν τοὺς ἀγῶνες ὑπερασπίσεως τῆς πατρώας θρησκείας, καὶ ὁ ἀνδρισμὸς καὶ ἡ παληκαριά ἔπρεπε νὰ παροῦν τὴ θέση πὺρ τοὺς ἄξιζε. Ἔτσι δημιουργοῦνται οἱ θρόλοι γιὰ τις παληκαριές τῶν Ἀκριτῶν καὶ στὸ Βυζάντιο καὶ στὴν Κύπρο, καὶ ἐμφανίζεται καινούριος μυθικός ἦρωας σὰν τὸν ἀρχαῖο Ἡρακλῆ, ὁ Βασίλειος Διγενής Ἀκρίτας. Οἱ ἄθλοι του γίνονται τραγοῦδι καὶ τὰ κοτρόνια πὺρ πετοῦσε στούς Σαρακηνοὺς καὶ ἔδειχναν μὴ μυθικὴ δύναμη στὸ κορμί του, δημιουργοῦν στὴν Κύπρο τὸ δῖο τξιμίον, πὺρ δὲν ἔλειπε ἀπὸ κανένα σχεδὸν χωριὸ σὲ παλαιότερα χρόνια, καὶ πὺρ ἔπρεπε νὰ διοτξιμάσουν σ' αὐτὸ τὴν παληκαριά τοὺς κάθε Κιοιακὴ καὶ γιορτὴ καὶ πανηγύρι, καὶ προπαντός κάθε Λαμπρῆ, τὰ παληκαρία τοῦ χωριοῦ. Ἔτσι δημιουργήθηκε στὴν Κύπρο καὶ τὸ περιφρημο δίστιχο:

«Ἐθελα νάμου ὁμορφος, νάμου τζαὶ παλληκάρι
Τραουδιστῆς τζαὶ χορευτῆς, τζ' ἔν
ἔθελ' ἄλλη χάρη».

Δὲν περιορίστηκε ὅμως ἡ ἐκδήλωση τῆς παληκαριάς μονάχα στὸ δῖο τξιμίον. Ὀλόκληρη σειρά ἀθλοπαιδιῶν δημιουργήθηκε γιὰ τις γιορτές τῆς Λαμπρῆς, πὺρ μοιάζουν πολὺ μὲ τις Πανελληνίες γιορτές τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων τῶν παλιῶν χρόνων. Ὁ περιόλος τοῦ κάθε ναοῦ στὰ Κυπριακὰ χωριά μεταβάλλεται σὲ Στάδιο καὶ, τὰ παλιὰ ἀγωνισματὰ, τὸ ἄλλα ἄλλοι μετὰ φορῶς καὶ ἀνευφορῶς, τὸ ἄλμα τριπλοῦν, ἡ πάλη καὶ ἡ διελευστίονδα, καὶ πληθὸς ἄλλων παρομοίων, δημιουργημένων ἐπιτοπῶς ἔξαναζοῦν καὶ ἔξαναβρίσκουν τὴν ἐφαρμογὴ τους ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ νάτα. Καὶ εἶναι ἐκκληρικῶν τὸ ὅτι τὰ 4 ἀρχικά αὐτὰ ἀγωνισματὰ ἔγιναν αἰτία νὰ δημιουργηθοῦν, ἄλλα 10 ἀνάλογα, μὲ τὸ δλοκάθαρο Κυπριακὸ τοὺς χρώμα καὶ χαρακτήρα.

Τὸ ἐρώτημα ὅμως πὺρ τίθεται ἀμείλικτο εἶναι:

α) Πότε ξεθάφτηκαν τὰ παλιὰ αὐτὰ

ἀγωνίσματα τῶν Ὀλυμπιακῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν ἀγόνων, καὶ παρουσιάστηκαν στοὺς περιβόλους τῶν ναῶν τῶν Κυπριακῶν χωριῶν;

β) Ποῖος Παιδοτριβῆς τῆ-
βγαλε στή φόρα, ὥστε νὰ παραδοθοῦν ἀπὸ γενιά σὲ γενιά καὶ νὰ διατηρηθοῦν στοὺς περιβόλους τῶν ναῶν τῆς Κύπρου σὲ χρόνους μακρᾶς δουλείας;

Θετική καὶ σίγουρη ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ εἶναι δύσκολο νὰ δοθῇ. Οἱ νέες ὅμως τάσεις ἐδῶ στὸ νησί, νιοθετημένες ἀπὸ τὸ Γραφεῖον Ἑλληνικῆς Παιδείας, σκοποῦν νὰ ἀναζωογονήσουν τὸν Ἑλληνικὸν ἀθλητισμὸν, τὸν κλασικό, ποὺ εἶναι μιά παράδοση ριζωμένη μες τὴν ψυχὴ τῶν Κυπρίων.

N. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ

1. Στὴν Κώμα τοῦ Γιαλοῦ, οἱ βοσκοὶ συνηθίζουν νὰ μαζεύουν ἀπὸ τὰ χωράφια διπλοὺς βολβοὺς ἀβρόσ'σillas (σκίλλας τῆς παρῶλου), τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς ρίχνουν μέσα στὶς μάντρες τῶν προβάτων τους. Κάνοντας ἔτσι πιστεύουν ὅτι οἱ προβατίνες τους θὰ γεννήσουν διδύμα.

2. Στὸ ἴδιο χωριό, ὁ πρῶτος ποὺ θὰ μπῆ μέσα στὸ σπίτι μετὰ τὴ θεία λειτουργία τῆς πρωτοχρονιάς, ρίχνει μέσα σ' αὐτὸ βολβοὺς ἀβρόσ'σillas γιὰ νὰ εἶναι καλότυχο τὸ σπίτι.

3. Τὸ σκόρπισμα βολβῶν σκίλλας τῆς παραλίου μέσα στοὺς σταύλους καὶ τὶς μάντρες τῶν ζώων, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς, πιστεύεται ὅτι συντελεῖ στὸ νὰ ζήσουν πολὺν χρόνον τὰ ζῶα. (Κώμη Κεπή).

4. Ἡ ἐπίσκεψη ξένων κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς πιστεύεται ὅτι φέρνει δυστυχία στὸ σπίτι, (Κώμη Κεπή). Στὰ χωριά ἐν τούτοις Μαροθάσας πιστεύουν τὸ ἀντίθετο. Ἐπίσης στὰ Κρασοχώρια τῆς ἐπαρχίας Δεμεσοῦ καὶ ἄλλαχού, ἡ φιλοξενία κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς θεωρεῖται ὅτι φέρνει εὐτυχία στὰ σπίτια. Στὸ Καίμακλι πιστεύουν ὅτι ἂν ὁ ἐπισκέπτης κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς εἶναι ἀνθρώπος μὲ καλὸ χαρακτῆρα, θὰ φέρῃ εὐτυχία στὸ σπίτι, ἂν ἔχει, θὰ φέρῃ δυστυχία.

5. Τὴν αὐγὴ τῆς πρωτοχρονιάς ὁ γε-

ωργὸς παίρνει τὸ καλύτερὸ τοῦ ἀρσενικό βῶδι, τὸ μπάζει στὸ σπίτι, ποὺ ὁ ἴδιος κοιμάται, καὶ τὸ δίνει μαζί με τὴν ἄλλη συνηθισμένη τροφὴ καὶ κόλλυβα (Γεράνι). Στὸ Τρίκωμο καὶ ἄλλα χωριά τῆς Μεσοαρίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κόλλυβα ποὺ δίνουν στὰ βῶδια, κολλοῦν καὶ κερὰ ἀναμένα ἐπάνω στὰ κέρατα τῶν ζώων. Στὸ χωριὸ Ξυλοφάγου ἀνάβουν καὶ λάμπα μέσα στοὺς σταύλους τῶν ζώων. Ὅλα αὐτὰ πιστεύουν ὅτι θὰ φέρουν εὐτυχία στὰ σπίτια τους.

Στὸ χωριὸ Λύση τῆ στιγμῆ ποὺ ὁ γεωργὸς δίνει κόλλυβα στὰ βῶδια του λέγει: «Φάτε νὰ φάμεν ποὺ τοὺς κόπους μας». Ἄν τὰ βῶδια συμπῆση νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο χροῶμα καὶ τὴν ἴδιαν ἡλικία, ἢ ἂν εἶναι ἀδέρφια, τότε πιστεῖται πῶς τὰ ἴδια λόγια τοῦ γεωργοῦ τὰ ἐπαναλαμβάνουν μεταξύ τους καὶ τὰ ζῶα.

6. Θεωρεῖται κάκιστος οἰωνὸς νὰ μπῆ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς πρῶτος στὸ σπίτι σκύλλος. Ἀντίθετα θεωρεῖται κάλλιστος οἰωνὸς ἂν κατὰ τὴν ἴδια ἡμέρα μπῆ τὸ βῶδι. (ΡΙζοκάρασο).

7. Τὴν πρωτοχρονιά μερικοὶ βοσκοὶ τοῦ χωριοῦ Φλαμοῦδι, συνηθίζουν νὰ κόβουν τὶς ἄκρες τῶν αὐτιῶν τῶν εϊφιῶν γιὰ νὰ τὰ ἀναγνωρίζουν. Τὰ κομμάτια τῶν αὐτιῶν τὰ βάζουν μέσα σὲ κάποιον ρούχινο σακκούλι, ποὺ τὸ τοποθετοῦν στὴ γωνία τοῦ στυποῦ τους. Τὴν ἐπομένη μέρα ὁ βοσκὸς ἀνοίγει τὸ σακκούλι, τὸ ὁποῖο στὸ μεταξύ ἔχει γεμίσει «μυρμόνια» (μικρὰ μυρμήκια), ἀνακατεῖ με κάποιον ξύλο τὰ κομμάτια τῶν αὐτιῶν καὶ λέγει: «Ἐτσι νὰ λιμπρίζουν (=νὰ πολλαπλασιασθοῦν) καὶ τὰ κτηνὰ ἢ τὰ σφακτὰ τους».

8. Στὸ χωριὸ Λύμπια οἱ γεωργοὶ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς βάζουν σπόρους σιταριοῦ μέσα σὲ κάποιον πάτο, ἢ ἄλλο ξέβαθο δοχεῖο, στὸ ὁποῖον προσθέτουν καὶ λίγο νερὸ ὥστε οἱ σπόροι νὰ διαβραχοῦν καὶ φυτρώσουν. Στὶς 17 Ἰανουαρίου παίρνουν τὸ βλαστημένο σιτάρι ἀπὸ τὸ δοχεῖο, τὸ χωρίζουν σὲ τέσσερα ἴσα μέρη καὶ τὸ μεταφέρουν καὶ τὸ μεταφυτεύουν σὲ σχῆμα σταυροῦ μέσα σὲ κάποιον ἀπὸ τὰ χωράφια τους, ποὺ ἐπάραη με σιτάρι. Πιστεύουν ὅτι τὰ σπαρτὰ τους θὰ εὐλογηθοῦν καὶ θὰ ἀποδώσουν μεγάλες ἐσοδεῖς.

Στὸ ἴδιο χωριὸ φύτρωμα τοῦ σιταριοῦ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο κάμνουν καὶ τὰ κορίτσια. Ἄν τὸ σιτάρι φυτρώσῃ καλά, ἐλπίζουν νὰ βροῦν καὶ νὰ παν-

τρευτοῦν καλὸν ἄντρα, ἂν ὅμως ἡ βλάστηση τοῦ σπόρου εἶναι ἀραιά, ὁ ἄντρας ποῦ θὰ βροῦν δὲν θὰ εἶναι καὶ τόσο καλός. Ἄν συμβῆ νὰ μὴ βλαστήσῃ καθόλου ὁ σπόρος, τότε πιστεύουν πὼς κανένας δὲν θὰ τὶς ζητήσῃ σὲ γάμο.

9. Πιστεύεται πὼς ἂν ἓνας κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς εἶναι χαρούμενος ἢ λυπημένος, ἢ δόση ἢ πάρη χρήματα, αὐτὸ θὰ συνεχιστῆ ὄλο τὸ χρόνο. (Πολλαχοῦ).

10. Στὰ Λύμπα καὶ ἄλλου τὴν παραμονὴ τῆς νύκτας τῆς πρωτοχρονιάς τὰ κορίτσια παίρνουν δυὸ φύλλα ἑληᾶς, σχηματίζουν μὲ αὐτὰ τὸ σχῆμα σταυροῦ, τὰ οἰχνουν ἐπάνω σὲ ἀναμένα κάρβουνα ἢ ἐπάνω σὲ φωτιά καὶ λέγουν:

«Ἄι Βασίλη, βασιλιά, δεῖξε τῆς φανέρωσε ἂν ὁ τάδε μ' ἀγαπᾶ»,

ἢ «Ἄι Βασίλη, βασιλιά τῆς πρωτολειτούργητε δεῖξε τῆς φανέρωσε τῆς τὴν δικήμ μου τύχη».

Ἄν τὰ φύλλα τῆς ἑληᾶς καοῖν χωρὶς νὰ ἀναιρηθῆσαν ἀπὸ τὴν φωτιά, αὐτὸ ἐκλαμβάνεται ὅτι ὁ Ἅγιος Βασίλειος δὲν ἀνταπεκρίθηκε στὴν παράκληση, ἂν ὅμως τὰ φύλλα χοροπηθῆσουν, αὐτὸ θεωρεῖται ὅτι ὁ Ἅγιος τοὺς ἔχει φανερώσει αὐτὸ ποῦ ἐξήγησαν νὰ μάθουν καὶ τότε καὶ αὐτὲς χοροπηθοῦν ἀπὸ χαρά.

11. Ἡ ἀνταλλαγὴ εὐχῶν καὶ δώρων κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς εἶναι γενικὴ σὲ ὅλα τὰ χωριά. Εἶναι συνηθισμένο σὲ πολλὰ χωριά οἱ μικροὶ νὰ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς μεγάλους «πλούμισμα ἢ πλουμιστίσιν», δηλ. φιλοδώρημα. Κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς «παννίζουν», φοροῦν δηλ. καινούργια ρούχα ἢ παπούτσια, γιὰ νὰ εἶναι ὀλόχρονα καὶ ντυμένοι καὶ χαρούμενοι. (Πολλαχοῦ).

12. Τὴν πρωτοχρονιά κáμουν κόλλυβα, τὰ βάζουν σ' ἓνα πιάτο, τὰ σκεπάζουν μ' ἓνα ψωμὶ πάνω στὸ ὅποιον ἀνάβουν κεριά, καὶ τὰ τοποθετοῦν πάνω στὸ λαδοκούμνι. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο πιστεύουν ὅτι θὰ περάσῃ ὁ Ἅγιος Βασίλειος καὶ θὰ εὐλογῆσῃ τόσον τὸ ψωμὶ ὅσον καὶ τὸ λάδι τοῦ σπιτιοῦ. (Ἄγιος Βαβατινιάς).

13. Παραμονὴ τῆς πρωτοχρονιάς καὶ κατὰ τὸ ἡλιοβασίλημα βάζουν στὴν ἐξώπορτα τῶν σπιτιῶν τους κλαδίσκου εἰληᾶς γιὰ νὰ ὑπάρξῃ εἰρήνη καὶ ἀγάπη παντοῦ καὶ γιὰ ὄλους. (Ἀργάκι καὶ ἄλλοι).

14. Τὴν νύκτα τῆς πρωτοχρονιάς βάζουν ἐπάνω στὰ κάρβουνα φύλλα ἑληᾶς ἀνάποδα καὶ λέγουν:

«Ἄι Βασίλη, βασιλιά,
ἔβγα πάνω στὴν ἑληᾶ,
κόψε μοῦττες τῆς κλωνιά,
νὰ μυρίση ἢ γειτονιά,
τῆς δεῖξε τῆς φανέρωσε
ποῖς μ' ἀγαπᾶ». (Πολλαχοῦ).

15. Τὴν παραμονὴ τῆς πρωτοχρονιάς κáμουν μὲ ζυμάρι ὁμοίωμα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ τὸ τοποθετοῦν μέσα σὲ πιάτο γεμάτο σιτάρι. Δίπλα ἀπὸ τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἁγίου ἀνάβουν κεριά καὶ κοντὰ του τοποθετοῦν ἓνα ποτήρι μὲ κρασί. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο πιστεύουν ὅτι ὁ Ἅγιος θὰ εὐλογῆσῃ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρασί τοῦ σπιτιοῦ τους. (Περιοχὴ Μόρφου).

16. Τὴν πρωτοχρονιά βάζουν σ' ἓνα πιάτο στοῦμα θαμβακιοῦ, ποῦ τὸ διαβρέχουν μ' ἑλαφρὰ χλιαρὸ νερὸ καὶ μετὰ βάζουν ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ θρεγμένο θαμβάκι σπόρους σιταριοῦ. Προσθέτουν λίγο νερὸ, καὶ ὅταν ἡ ὑγρασία τοῦ θαμβακιοῦ κάπνισ ἐξατμιστῆ, ὑποδοχεῖται ἢ βλάστηση τοῦ σιταριοῦ. Τὸ βλαστημένον αὐτὸ σιτάρι τὸ ὀνομάζουν «Βασίλη». Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐλπίζουν πὼς ὁ Ἅγιος Βασίλειος θὰ εὐλογῆσῃ τὰ σπαρτὰ τους. (Πολλαχοῦ).

A. ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

ΕΙΣ ΚΥΡΙΑΚΟΝ ΜΑΤΣΗΝ

(20 Νοεμβρίου 1960)

«Ὅστις θέλῃ ὀπίσω μου ἔλθει ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ὁ ἰδρυτὴς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐκάλεσε τοὺς ἀνθρώπους εἰς πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ἐξεπροσώπει αὐτός, θεὸς ὢν, ἐπὶ τῆς γῆς. Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ἐκήρυσσε τὴν ὑπὲρ νίκην τοῦ γηίνου ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔξαρσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον.

Ἄν ἡ μνημεῖωδης αὕτη γνώμη ἔχη τὴν ἀπόλυτον ἐφαρμογὴν τῆς εἰς τὴν θρησκείαν, ὄχι ὀλιγωτέραν ἐφαρμογὴν ἔχει αὕτη προκειμένην περὶ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ ὑμίστης ἰδεολογίας, ἢ ὁποία δημιουργεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν. Διότι τὸ ἔθνος ἀποτελεῖ ἰδέαν, ὅπως εἶναι καὶ ἡ θρησκεία. Ἡ φωνὴ τοῦ θεανθρώπου μεταφέρεται ὅπου εἰς

πάσαν περίπτωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιτύχη τὴν κατάρτησιν τοῦ ἰδανικοῦ.

Τὸ προσκλητήριον σάλπισμα ἤρχισεν ἀνὰ τὴν μακαρίαν νῆσον τῶν ἀγίων καὶ ἦτο τοῦτο προσκλητήριον σάλπισμα ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἐκκλησίας καὶ ἐνὸς στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ. Τὸ «ὄσοι πιστοὶ» τοῦ μεγάλου ποιητοῦ ἦτο ὁ ἦχος τοῦ σαλπίσματος τούτου. Ἡ ἀπάρνησις ἑαυτοῦ καὶ ἡ ἄρσις τοῦ σταυροῦ ἦτο ἡ ἀναγκαία προϋπόθεσις. Ἄλλ' ἐνώπιον τοῦ ἀκολουθοῦντος τοῦς κήρυκας τοῦ σαλπίσματος εὗρισκετο τὸ δράμα τῆς ἐλευθερίας ἐνὸς τόπου ἀγωνιζομένου ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῶν δεσμῶν τῆς δουλείας. Νὰ ἀπαρνηθῇ ἕνας τὸν ἑαυτόν του ἦτο ἡ ἀπαίτησις. Ὅποια ὅμως μεγάλη ἀπαίτησις! διότι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελούμενος ἀπὸ πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀπ' ἐνὸς καὶ ἀπὸ σῶμα ἀπ' ἑτέρου λαμβάνει ὑπόστασιν μόνον διὰ τοῦ σώματος καὶ τὸ ὑλικὸν βάρος αὐτοῦ τὸν κρατεῖ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ πνεῦμα εἶναι δέσμιον αὐτοῦ. Πῶς νὰ ἀρνηθῇ ἐπομένως τὸν ἑαυτόν του; Καὶ πῶς νὰ ἀρῆ τὸν σταυρόν, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ πρὸς τὸν Γολγοθᾶν, τὰ βασάνα, τὰ μαρτύρια, τὴν θυσίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀνυπαρξίαν ἐπὶ τῆς γῆς;

Ἀκριβῶς ἐδῶ εἶναι ὅπου εὗρσκεται τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀπαρνούμενου ἑαυτόν. Διὰ νὰ ἀποσπᾷ οὗτος τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς γῆτινης ζωῆς, χρειάζεται μεγάλους ἀγῶν. Χρειάζεται ἕξαρσις ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου. Χρειάζεται πίστις εἰς τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει μόνον διὰ τὸ πνεῦμα καὶ ὄχι διὰ τὴν ὕλην. Χρειάζεται καταβολὴ μεγάλης ψυχικῆς δυνάμεως ἀκατανόητου εἰς τοὺς πολλούς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κλήσις τοῦ θεανθρώπου νὰ ἀπαρνηθῇ ἕνας τὸν ἑαυτόν του. Ἄλλ' ὅστις θέλη καὶ μόνον, εἶπεν Ἐκεῖνος.

Εἰς τὴν τοιαύτην κλήσιν πρὸς ἀπάρνησιν ἑαυτοῦ ἀπήνησεν ὁ μέγας μαχητῆς τοῦ ὑπερ ἐλευθερίας Κυριακοῦ ἀγῶνος Κυριακοῦ Μάτσης. Ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους ἀντήχησε διὰ τοῦ προσκλητηρίου τῶν ἀρχηγῶν. ἦτο τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' καὶ τοῦ περικλεοῦς στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ Διγενῆ καὶ εἰς αὐτὸ ἀπήνησεν ὁ Κυριακοῦ Μάτσης κληρὸν. Ἐτοιμος διὰ τὴν ἀπάρνησιν ταύτην, ἔτοιμος διὰ τὴν ἄρσιν τοῦ σταυροῦ, ἔτοιμος νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς καλοῦντας ἀρχηγούς. Ἄλλὰ ποῦ; Εἰς τὴν θυσίαν καὶ τὸν ἀγῶνα, οἱ ὁποῖοι ὀδῆγουν πρὸς τὴν κατάρτησιν

τῆς ιδέας καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀθανασίαν.

Μικρὸς καὶ περιορισμένος εἰς ἕκτασιν καὶ δύνανται τὸ πρῶτον ὁ ἀγὼν ἐλάμβανε σὺν τῷ χρόνῳ διαστάσεις καὶ παρέσουσεν ὡς θύελλα πιστεῦντας καὶ μὴ πιστεῦντας εἰς αὐτόν. Καὶ ἔτσι ἡ ἀπάρνησις ἑαυτοῦ ἔγινε τὸ σύνθημα πάντος τοῦ ἐλληνικοῦ Κυριακοῦ λαοῦ. Ὁ θρύλος περιέβαλεν ἀμέσως τοὺς ἡρωϊκοὺς μαχητὰς, οἱ ὁποῖοι κατέκτησαν τὰς καρδίας τῶν συμπατριωτῶν τῶν καὶ τὰς συμπαθείας δλοκλήρου τοῦ εὐγενεοῦς κόσμου. Ἐνας μικρὸς λαὸς μερικῶν ἐκατοντάδων χιλιάδων ἠγέρθη καὶ ἐστάθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὰ ἑκατομμύρια τῆς κρατοῦσας δυνάμεως. Ἐνας μικρὸς στρατός, ὁ στρατός τῶν ἡρωϊκῶν μαχητῶν τῆς θρυλικῆς ΕΟΚΑ, ἀντίκρουσε τὰς δεκάδας χιλιάδων τῶν λογχοφόρων καὶ πυροφόρων στρατιωτῶν τῆς πανισχύρου Αὐτοκρατορίας. Τὰ βουνά, αἱ χαράδρα καὶ αἱ πεδιάδες ἔγιναν τὰ κρησφύγετα τῶν μεγάλων ἀγωνιστῶν. Ἄλλ' ἔγιναν αὐτὰ καὶ τὰ πεδία ταυτοχρόνως τῶν ἐνδόξων μαχῶν. Ἡ ἐλληνικὴ παράδοσις τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς ἐξανέστη εἰς τὰ στήθη τῶν ἡρωϊκῶν μαχητῶν. Τὸ «εἰς οἰωνὸς ἀριστος, ἀμύνησθα περὶ πάτρου», ἦτο καὶ πάλιν τὸ σύνθημα τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἡ εὐλογία τοῦ θεοῦ θὰ ἤρχετο πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους διὰ τὴν ιδέαν καὶ ἡ κατάρα τοῦ σατανᾶ θὰ κατεκρανῶνε τοὺς κήρυκας τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροῦ καὶ τοὺς βασανιστὰς ἐνὸς μικροῦ, ἀλλ' εὐγενεοῦ λαοῦ. Τὸ προσκλητήριον σάλπισμα πὸν ἀπηρνήθη πρὸς τοὺς Σαλαμνομάχους ἐπανελαμβάνετο καὶ πάλιν: «Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων, ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας θεῶν τε πατρῶων ἔδη, θήκας τε προγόνων, νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν». Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἐξανέστη καὶ ἠρῶνετο τὸ προσκλητήριον τοῦτο σάλπισμα.

Δὲν θὰ περιγράψω τοὺς ἀγῶνας καὶ δὲν θὰ ἐξιστορήσω τὰς θυσίας, τὰ ἀνδραγαθμᾶτα, τοὺς ἡρωϊσμούς. Αὐτὸ δὲν γίνεται εἰς τὰ στενά ὄρια μᾶς συντόμου προσφανήσεως ἐπ' εὐκαιρίᾳ μνημοσύνου. Τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος τὴν ἔγραψαν οἱ μαχηταί, δὲν χρειάζεται νὰ τὴν γράψουν συγγραφεῖς καὶ ὀμηλισταί. Αὐτοὶ εἶναι ἡ ζῶσα ἱστορία εἴτε νεκροὶ εἶναι οὗτοι εἴτε ἐπιζήσαντες τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Οἱ Σόλοι, ἡ Ζωοπηγῆ, τὰ Σπήλια, ὁ Μαχαριάς, τὸ Διοπέτρον, τὸ Δίκωμον καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι τόποι τῶν

μεγάλων συγκρούσεων, τῶν ἀφθάστων ἡρωϊσμῶν, τῆς αὐτοθυσίας, δὲν χρειάζονται ὑμνήτας. Ὑμνος εἶναι αὐτοὶ οἱ ἀγωνισταί, ὕμνος εἶναι αὐτὴ ἡ θυσία των.

Ὁ Κυριάκος Μάτσης, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τῇ ἐπετειῷ τῆς μεγάλης θυσίας του, τῆς ἀποτελοῦσης αἰώνιον δίδαγμα ὄχι μόνον δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ δι' ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς ἀνθρωπότητος, τιμῶμεν, εἶναι ὁ ἐνσφαιρωτικὴς τῆς ἰδέας τῆς μεγάλης θυσίας καὶ τῆς ἀπαρνήσεως ἑαυτοῦ. Εἶναι τὸ αἰώνιον δίδαγμα τοῦ ὅτι εἶναι ἡθὺ καὶ ἐντιμον τὸ νὰ ἀποθνήσκῃ τις ὑπὲρ πατρίδος. «Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐνὶ προμάχοισι πεσόντ' ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ἧ πατρίδι μαρτυρούμενον». Ὁ μέγας ἥρωας, ὁ ὁποῖος ἀπήντησεν εὐθὺς εἰς τὸ προσκλήτηρον σάλπισμα τῆς πατρίδος διὰ τοῦ «παρών», δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαντήσῃ ἄλλως εἰς τὴν στιγμὴν τῆς κρίσεως. Μέσα ἀπὸ τὸ κρησφύγετον τοῦ ὁ Γεηγόρης Αὐξεντίου ἀπήντησε εἰς τὴν πρόσκλησιν περὶ παραδόσεως διὰ τῆς περιώνιμου ἀπαντήσεως τοῦ Λεωνίδα «μολὼν λαβέ». Καὶ ὁ Κυριάκος Μάτσης μέσα ἀπὸ ἀνάλογον κρησφύγετον ἀπήντησε διὰ τοῦ ἰσοτιμοῦ «Ἀπὸ ἐδῶ δὲν θὰ ἐξέλθω ζωντανός». Τὸ γῆινον σῶμα του ἐξετινάχθη καὶ τὸ πνεῦμά του κατέκτησε τὸν γύρω κόσμον ἀμέσως. Σπανίως συνέβη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν τὸ σῶμα, τὸ δεσμοτῆριον τοῦτο τοῦ πνεύματος, διαλύεται, ἐκείνην τὴν στιγμὴν τὸ πνεῦμα νὰ ξεχύνεται γύρω καὶ νὰ κατακτᾷ τὸν κόσμον. Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου ἥρωος Κυριάκου Μάτσης ἀπηλλάγη τοῦ δεσμοτῆριου του καὶ ἐξεχύθη ὀλόφωτον εἰς τὸν γύρω κόσμον καὶ τὸν κατέκτησε. Τὴν ἴδιαν στιγμὴν ἢ θεὰ ἀθανασία τὸ παρέλαβε καὶ τὸ ἔστησε θραμβεντικὸν εἰς τὸ πάνθεον τῶν μεγάλων ὑπὲρ πατρίδος ἀπαρνησάμενων ἑαυτοὺς καὶ θυσιασθέντων ἡρώων.

Σήμερον δὲν τελοῦμεν ἀπλῶς μνημόσυνα τοῦ ἥρωος. Δὲν τελοῦμεν ἀπλῶς εὐχαριστήρια πρὸς αὐτόν, διότι ἡ θυσία αὐτοῦ ὅπως καὶ τῶν ἄλλων ἡρωϊκῶν μαχητῶν οἱ ἄγιῶνες καὶ αἱ θυσίαι, ἐχάρισεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν κυπριακὸν λαὸν ἔστω περιορισμένην ἐλευθερίαν. Σήμερον ἐπὶ τῷ μνημοσύνῳ τελοῦμεν, παρ' αὐτὰ τὰ χρεῖα, τὰ θριαμβευτήρια τοῦ ἥρωος καὶ τῆς ὑπὲρ πατρίδος ἀρετῆς. Αὐτοῦ ὑψηλὰ στήθεον τὴν μορφήν του εἰς τὸν θρόνον τοῦ θριαμβίου, ὁποῖον σπανίως ἐγνώρισαν ἄνθρωποι θνητοὶ καθ' ὅλην

τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν. Πρὸς δὲ τὴν εὐανδρον καὶ ἀριστοτόκον γενέτειράν του καὶ πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς ἀπευθύνομεν τὴν θουκιδίδειον ἐκ τοῦ ἐπιταφίου τοῦ Περικλέους ῥῆσιν: «ἐν πολυτρόποις γὰρ ξυμφοραῖς ἐπίστανται τραφέντες, τὸ δ' εὐτυχῆς οἷ ἂν τῆς εὐτρεπεστάτης λάχουσι ἀρετῆς, ὑμεῖς δὲ λύπης». Χαίρετε, ὑπερηφανοὶ γονεῖς, τὴν χαρὰν τοῦ νικητοῦ, τὴν χαρὰν τοῦ θριαμβευτοῦ. Πολλοὶ γονεῖς θὰ ἐξήλενον τὴν ἰδιὴν σας εὐτυχίαν. Ἡ ἀρετὴ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς διὰ τῆς θυσίας τοῦ ἡρωῖου υἱοῦ σας. Καὶ δὲν πρόκειται νὰ καταβῇ ἀπὸ αὐτὸν ἐφ' ὅσον καὶ ἄλλοι γονεῖς θὰ τυγχάνωσι τῆς ἰδιῆς σας «εὐτρεπεστάτης λύπης».

Διὰ τοῦτο ὁ Κυριάκος Μάτσης δὲν ἀπέθανε. Ζῆ καὶ θὰ ζῆ εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων αἰωνίως.

Δρ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ
Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς
Κοινοτικῆς Βουλῆς.

ΠΕΝΘΗ

MARY O' CONNOR

Εἶναι χαρὰ Θεοῦ νὰ νικᾷς τὸν πόνο καὶ νὰ κερδίῃς μὴ αἰσιόδοξῃ ἀπογῆ τῆς ζωῆς, ἔστω κ' ἂν ἡ ζωὴ σου ἀρνήθηκε σὲ μὴ ἰδιότροπῆ τῆς ὥρα τὴν κίνηση τοῦ σώματος. Μὰ εἶναι πὰ εὐλογία Θεοῦ, ἕνα εἶδος διακονίας, ἀπὸ τὸν αἰσιόδοξόν σου χῶρον ν' ἀκτινοβολῆς τὴν κατάρτισίν σου καὶ νὰ ἀνυψώῃς ἔστω στὸ χῶρον σου τοὺς γενομισμένους σὶν ἀπαισιοδοξία συνανθρώπους σου. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ μορεῖς νὰ τὸ πετύχῃς μὲ προσφορὰ ὕλικῶν ἀγαθῶν ἢ μὲ χορηγίαν ψυχικῶν τονατικῶν. Καὶ τὰ δύο ἔχουν τὴν ἀξία τους. Μὰ πάντοτε τὰ ψυχικὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀπὸ τῆ φύσιν τους ἀνώτερα καὶ διαρκέστερα.

Ἡ παράλυτη ποιήτρια Μαίρη Ο' Κόννορ εἶναι μὴ διακόνισσα τῆς αἰσιοδοξίας, τῆς ἀγάπης, ποὺ προσφέρει στοὺς πάσχοντες πνευματικὰ ἀγαθὰ. Μὲ τὴν Τέχνην πασχίζει νὰ τοὺς ἀνυψώσῃ σ' ἕνα ψηλὸ σημεῖο, ποὺ νὰ θεωροῦν ὀλόγυρα τῆ ζωῆ σὰν ἕνα εὐχάριστο ἀγαθόν. Ἄν ἕνας εἶναι παράλυτος ἢ στερεῖται τὴν ἐλεύθερον κίνηση (φυλακισμένος π.χ.) δὲ σημαίνει πὸς πέθανον οἱ εὐχαριστήσεις τῆς ζωῆς γ' αὐτόν. Ὑπάρχει ἀνοικτὸς ὁ χῶρος τῆς ψυχῆς μὲ τὰ πετάγματα καὶ τὴς δονήσεις, μὲ τὸ καθαρό φῶς καὶ τὰ χρώματα. Ἐνα συχνὸ γράμμα γεμάτο καλωσύνη καὶ ἀ-

γάπη, ένα βιβλίο με τὸν παλμὸ του, μὰ προπαντὸς ἡ μουσικὴ κ' ὁ κόσμος τῆς ποίησης πλαταίνουν τὸν χῶρο τῆς ψυχῆς, ἔσκεπάζουν τὴ μαγεία του καὶ παίρνει ξανά ἡ ζωὴ τὸ πραγματικὸ τῆς μεγάλου νόημα. Ἔτσι ἡ παράλυτη ποιήτρια ἀλληλογραφεῖ μ' ἕνα σωρὸ καθηλωμένους συνανθρώπους τῆς, τοὺς στέλλει σίχους καὶ θάρρος κ' ἕνα φυλλάδιο με ποίηση, σύντομο διήγημα, σίτσα, ὅλα δωρεάν. Τὸ φυλλάδιό τῆς ἔχει τὸν τίτλο «Ἐνα λεπτὸ κερί». Τὸν τίτλο αὐτὸν τὸν πήρε ἀπὸ μιὰ κινέζικη παροιμία ποὺ λέει: «εἶναι καλύτερο τὸ φῶς ἐνὸς κεριοῦ παρά ἡ κατάρρα τοῦ σποταδιοῦ».

Κάποτε ἡ παράλυτη ποιήτρια, ποὺ ἔχει καὶ ζωγραφικὸ ταλέντο, ζούσε τὴν ἔντονην ζωὴ τοῦ λυρικοῦ θεάτρου. Μιά μέρα στὰ 37 τῆς χρόνια γλύστρησε στὸν πάγο κ' ἀπὸ τότε καθηλώθηκε μόνιμα παράλυτη ἀπὸ τοὺς ὤμους καὶ κάτω. Οἱ πρῶτες τῆς μέρες πέρασαν σὲ μιὰ ἀπελπισία. Τὸ ἐκφράζει τόσο λιτά, σ' ἕνα ποιημὰ τῆς με τίτλο: «Μιά τόση δὰ σταλιά οὐρανὸ», ποὺ εἶναι μιὰ κλασσικὸ σ' ἀμερικάνικα γράμματα:

Δὲν πεθυμῶ νέους κόσμους νάχα,
μῆτε φτερά γιὰ νὰ πετά.
Τὴν ποὺ μπορῶ ζητῶ μονάχα
τὴν τόση δὰ σταλιά οὐρανὸ.

Μακρυὰ μοῦ τ' ὄνειρο ὡς πετάξει
καὶ στέκει ἡ μοῖρα στὸ πλευρό,
μικρούλα ἐκπλήρωση θὰ στάξει
στὴν τόση δὰ σταλιά οὐρανὸ.

Τρέχει ἡ καρδιά γιὰ θέες μεγάλες,
κί' ὥστόσο πρέπει νὰ πεισθῶ
πὺς δὲν ὑπάρουν χάρες ἄλλες
ἀπὸ τὴ μιὰ σταλιά οὐρανὸ. *

Πέρασε ὅμως γρήγορα στὴν αἰσιόδοξη ζωὴ. Ἄν παράλυσε ἀπὸ τὸν τραῦμα καὶ κάτω δὲν σημαίνει πὺς πρέπει τὸ μυαλό τῆς νὰ πάψῃ νὰ ζῆ.

Ἀκτινοβολώντας στοὺς ὅμοιους τῆς τὸ ἀνώτερο ἦθος, ποὺ κέρδισε περῶντας ἀπὸ τὴν ἀπελπισία, δίνει συγχρόνως καὶ μιὰ διάσπαση τῆς προσοχῆς τῆς ἀπὸ τὴν καθηλωμένη τῆς στάση. Τὴν πείρα τῆς αὐτὴ διδάσκει καὶ στοὺς ἄλλους. Καὶ τοὺς παροτρύνει.

Σὰ συγγραφέας ἡ Ο' Κόννορ ἔχει δώσει ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ ποιημάτων, διασκορπισμένων σ' ὅλα τ' ἀμερικανικὰ περιοδικὰ. Τὸ θάρρος τῆς ζωῆς, ἡ ἀγάπη, ἡ συναδέλφωση, ἡ καλωσύνη, ἡ συμ-

παράσταση καὶ κατανόηση εἶναι τὰ κεντρικὰ θέματα τῆς ποίησής τῆς. Ἡ ποιητικὴ τῶν ἑλικῶν εἶναι μεγάλη. Ὁ λυρισμὸς τῆς καθαρὸς κ' ἄγνος, χωρὶς ἀκρότητες, ἐπιδείξεις ἢ ἀδόκιμες τάσεις κνηρητοῦ πρωτοτυπίας καὶ παρομοιῶν ξιπασμάτων. Ἔχει πολλὰ νὰ πῆ καὶ μᾶς τὰ λέει με τὸν ποὺ λιτὸ τρόπο. Καὶ πάντοτε ἀγγίζει τὴν καρδιά μας. Τάχα τοῦτο δὲν ἐπιδιώκει ἡ Τέχνη; Ἄκουστε ἕνα ποιημὰ τῆς:

ΚΛΕΙΣΕ ΤΗΝ ΠΥΛΗ

Ἔχουν τὰ μάτια, μὰ ποτὲ δὲν
ἀντικρύσαν
τοὺς φίλους π' ἄξιζαν πολλὴ στοργή.

Ἔχουν ἀκοή, μὰ τῆς φιλίας δὲ ζῆσαν
τὴν εὐθυμὴ, λαλήστρα μουσική.

Ἔχουν μιλιὰ, μὰ γιὰ νὰ πούν
ἀργήσαν:
οἱ φίλοι ἐφύγαν πίσω ἀπ' τὴν αὐλή.

Ἡ Ο' Κόννορ ἔχει ἐπίσης διακριθῆ στὸ μικρὸ διήγημα — ἰδίως ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ παρασκήνια τοῦ λυρικοῦ θεάτρου — καὶ στὴ ζωγραφικὴ. Σὲ πολλὰς δημόσιες πινακοθήκας βρισκονται ἔργα τῆς. Καὶ δίπλα στὴ δημιουργικὴ τῆς ἐργασία στέκει ἡ προσοχὴ τῆς πρὸς διάδοση τῆς ποίησης ὅσο τὸ δυνατό σ' εὐρύτερα στρώματα. Ἀπὸ χρόνια προῦσταται τῆς «Μέρας τῆς Ποίησης» στὴν Πενσυλβανία. Ἡ μέρα αὐτὴ — 15 τοῦ Ὀκτώβριου — γιορτάζεται με ἀνάγνωσις στίχων παντοῦ: στὸ ραδιόφωνο, στὰ σχολεῖα, στὴν ἐκκλησία, στὶς λέσχες. Στὰ 1955 ἀνέλαβε καὶ προσπαθεῖ νὰ καθιερώσῃ διεθνῶς τὴ μέρα τοῦτη ὡς «Παγκόσμια Μέρα». Ἔχει τὴ δικαιολογημένη ἀποψη πὺς με τὴν Τέχνη καὶ ἰδίως τὴν ποίηση μπορεῖ νὰ προωθηθῆ ἡ συναδέλφωση τῶν λαῶν.

Κι' ὅμως τώρα καὶ λίγες μέρες πέρασε ἡ Μαίρη Ο' Κόννορ. Τὴν ἔλλειψή τῆς θὰ τὴν νοιώσουν τὰ ἀμερικάνικα γράμματα. Μὰ κυρίως θὰ τὴν νοιώσουν οἱ πάμπολλοι φίλοι τῆς, οἱ δυστυχημένοι, οἱ ἐγκλειστοί, ποὺ θὰ περιμένουν τὸ μήνυμά τῆς.

Δέκα μέρες περίπου προτοῦ πεθάνῃ μοῦ ἔγραφε ὑπαγορευόντας στὸ σύζυγό τῆς πὺς γρήγορα θὰ γίνῃ καλὰ καὶ θὰ ξαναρχίσῃ τὴν προηγουμένη δραστήρια ζωὴ τῆς. Τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς τὴν εἶχε κουράσει ἀρκετά. Μοῦ ἔγραφε ἀκόμα πὺς εἶχε διαβάσει ἕνα βιβλίο, ποὺ

έκφραση τοῦ βαθιὰ ἀνθρώπινου, μόνο γιὰ νὰ συνενώνη τοὺς λαοὺς μπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦθῃ. Ἡ Ἐπιστήμη, ὡς ἀγνό κνηρητὸ τῆς ἀλήθειας, μόνο γιὰ ἀλληλοκατανόηση, συμπλήρωση καὶ βοήθεια τῶν λαῶν μπορεῖ νὰ ἐπιστρατευθῇ.

Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀλληλοκατανόησεως δὲν θ' ἀρῆγη νὰ ἐπισκιάσῃ κάθε ταπεινὸ λογισμὸ καὶ προσπάθεια. Θὰ ἐπικρατήσῃ πολὺ σύντομα ἡ «ἀνθρωπιά». Γιατὶ ὅλοι μας νὰ μὴν προχωροῦμε στὴ ζωὴ χεῖρ με χεῖρ, παιδιὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, μακρὰν ἀπὸ πολιτικὲς προκαταλήψεις; Διαφορὲς θὰ ὑπάρχουν πάντοτε. Εἶναι μὲς τῆ φύση τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀνησυχία κι' ἡ ἀναζήτησή τῃ. Μὰ ἡ διαφορὰ δὲν λύεται ποτὲ μετὸ μαχαίρι. Ἄνεται μὲ τὸν ἀδερφικὸ λόγο καὶ μετὴν ἀγάπῃ τῆς καρδιάς.

Ἐλπίζουμε πὺς ἡ καινούρια χρονιά μᾶς ἐπιφυλάσσει ἕνα τέτοιο μεγάλο δῶρο: ὄχι τὴν κατάρτησιν τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀλληλοκατανόησεως.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

Ἡ ποίηση εἶναι βασικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς μας. Δὲν ἔχει σημασία ἂν πολλοὶ δὲν τὸ ἀντιλαμβάνονται. Σάμπως ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι ὑψιστὸ ἀγαθὸ; Κι' ὅμως ὀλόγυρα μᾶς κι' ἐπισημῶς ἐμπαίζεται ἀπὸ τὰ πῶ ὑπεύθυνα πρόσωπα. Δὲν εἶναι τὸ ζυγὶ τῶν ἀκαταποπίστων ἢ τῶν κακοπίστων ποὺ δηλώνει τὴν ἀξία ἐνὸς πράγματος ἢ μᾶς ιδέας. Εἶναι τῶν εἰδικῶν ποὺ ὁ λόγος ἔχει βαρύτητα. Γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνω τὴν ἀποψη τῶν εἰδικῶν, ποὺ λέει πὺς ἡ ποίηση εἶναι βασικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς μας.

Εἶναι τὰ Χριστοῦγεννα ἕνα μεγάλο γεγονός γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα (κι' ὄχι μονάχα γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς). Ἡ μέρα τότε σφράγισε τὴν πορεία τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀνάμνησιν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ὑποσυνειδήτως μᾶς μιλά γιὰ τὴν μεγάλη ἀλλαγὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Θέμε δὲ θέμε ἔχουμε ἕνα ἰδιαίτερο ἀνώτερος ποιότητος συναισθηματισμὸ τῆ μέρα αὐτῇ.

Κι' ὅμως ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, οἱ πατέρες καὶ ζηλωτὲς τῆς ποίησης, δὲν ἔχουμε τοῦτο τὸ μεγάλο γεγονός τραγουδήσει ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς ὅπως θάπρεπε. Ἀσφαλῶς εἴμαστε θερηκενόμενος λαὸς παρ' ὄλη τὴ δημοκρατικὴτητα στὴ σκέψιν μας. Στὸ κάτω κάτω γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ ὡς θερηκεία

ὑπῆρξαμε οἱ δημιουργοί.

Οἱ λόγοι εἶναι πολλοὶ γιὰ τούτῃ τὴν καθυστέρησίν μας ἔναντι τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν λαῶν. Οἱ σπουδαιότεροι εἶναι οἱ ἐξῆς: Κοσμικῶς στὰ παλιότερα χρόνια νίκησε ἡ Πρωτοχρονιά. Μόλις τελευταίως τὰ Χριστοῦγεννα πῆρανε κοσμικὸ χαραχτήρα κι' αὐτὸν πάλιν πολὺ βόρειο, πολὺ ξένο πρὸς τὰ κοσμικά μας ἔθιμα, τὰ γησιῶς δικὰ μας. Ὁ φιλανθρωπισμὸς πάλιν τόνος ποὺ προσδίδεται τὶς μέρες τοῦτες ἀποσπᾷ πολὺ συναισθηματισμὸ, γίνεται ἐπίδειξιν, ὑπολογισμὸς, λογικὴ. Τοῦτα ὅλα ὅμως δὲν ξυπνᾶνε τὶς μύχιες χορδὲς μας, δὲν στρατεύουν τὴν ποίησιν, τὸν ἀνθὸ τοῦ συναισθηματισμοῦ.

Μὰ ὁ σπουδαιότερος λόγος εἶναι γιὰ τὴν καὶ θερηκενικῶς καὶ κλιματολογικῶς γιὰ μᾶς μιὰ πολὺ τὸ Πάσχα, τὸ Πάσχα τῶν Ἑλλήνων. Μονάχα μετὸ μακρὸν καὶ προπαντὸς τὴν Ἀνάστασιν πραγματοποιήθηκε ἡ ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ. Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες τὸ νοιθώουμε τοῦτο. Μᾶς τὸ μολογᾷ καὶ τριγύρω ἡ ἄνοιξιν. Ὁ κάμπος μετὰ τὰ σπαρτὰ του ὑπόσχεται. Ἡ θάλασσα καλεῖ. Ὁ ἥλιος εἶναι δικὸς μας. Νικᾷ τὸ Πάσχα τὴν καθεὶ ἄλλῃ θερηκενικῇ γιορτῇ καὶ προπαντὸς τὰ Χριστοῦγεννα.

Ὡστόσο ὑπῆρξαν οἱ βαθεῖα θερηκενόμενες μορφὲς ποὺ δὲν τὶς νίκησε ὀλόγελα ἢ φυλὴ. Ὁ Ναζωραῖος ὡς ἡ μεγίστη μορφὴ ὑπῆρξε τὸ μεγάλο πάθος τους. Ὁ Παπαδιαμαντῆς ἔγραψε τὰ Χριστογεννιάτικα τὸν διηγήματα, τὰ γέμισε ποίησιν, δὲν τὴν πρὸδωσε, μᾶς ἔδωσε δικαίωμα.

Ἄλλὰ... καὶ τοῦτος μίλησε καλύτερα στὸ Πάσχα τῶν Ἑλλήνων..!

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΖΩΓΡΑΦΟ Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ἡ συμπλήρωση ἐνὸς κύκλου δραστηριότητος καὶ ἡ ἀποχώρησιν πᾶ δίνει εὐκαιρίες νὰ ἐκφρασθῇ ἕνας δίχως παρεξήγησιν. Ἡ ἀποχώρησιν λόγος ὀρίου ἡλικίας (ἂν τᾶθελε ὁ ἴδιος μποροῦσε νὰ παραταθῇ ἢ θητεία του) τοῦ κ. Ἀ. Διαμαντῆ ἀπὸ τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον συμπληρώνει τοῖς ἀριστοτὸν διδαχτικὸν κύκλον τοῦ ζωγράφου αὐτοῦ ποὺ ἀπὸ τὰ φωτισμένα χεῖρα του ἔχει περάσει μιὰ ὀλόκληρη γενιά.

Πραγματικῶς δ. κ. Διαμαντῆς ἔχει καθιερώσει ἕνα ἰδιαίτερον διδαχτικὸν τρόπο τῶν καλλιτεχνικῶν μαθημάτων κι' ἔχει πᾶ δημιουργήσει παράδοσιν. Ἡ παρὰ

δοση αυτή βαραίνει όλες τις σχετικές έκδηλώσεις του σχολείου αυτού και κατ' ἀντανάκλαση και τ' ἄλλα σχολεία.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡρωϊκῆς τετραετίας, ἀπὸ μιὰ ἐσώτερη ἀνάγκη συμβολικῆς συμβολῆς στὸν ἀγώνα, εἶχε ἐκθέσει ὁ κ. Ἄ. Διαμαντῆς ἀναδρομικῶς ἓνα ἔργο προσωπικό, καθαρῶς κυπριακό, τὸ ἔργο τῆς ζωῆς του, ἢ τὴν ἱστορία τῶν κυπριώτικῶν του χρόνων, δοσμένο μὲ χρῶμα, σχῆμα κ' αἴσθημα. Ἡ ἔκθεση αὐτὴ (8—16 τοῦ Μᾶη 1957) ἦταν ἓνα καλλιτεχνικό γεγονός μὲ μεγάλη σημασία. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο και παρ' ὄλη τὴ δύσκολη στιγμή τοῦ τόπου μας οἱ διάφορες ὀργανώσεις και σώματα χαιρέτησαν τὸ γεγονός αὐτό. Ἡ «Παγκύπρια Ἐνωσις Φιλοτέχνων» ποῦ τῆς ἦταν ὁ κ. Διαμαντῆς ἐπίτιμο και καθοδηγητικό μέλος, διοργάνωσε εἰδικὸ συμπόσιο γιὰ τὸ ζωγράφο.

Ἀπὸ τὸ συμπόσιο αὐτὸ μεταφέρω ἐδῶ τὴν προσφώνησή μου:

«Ἀγαπητὲ φίλε και δάσκαλε,

Ἐνὸς ἔργου ἔργο δὲν εἶναι μόνο μιὰ κατασταλαγμένη ἀξία, ποῦ ἀφορᾷ τὸ δημιουργό του. Εἶναι και μιὰ ὀλοκληρωμένη και συγκροτημένη αἰσθητικὴ χαρὰ γιὰ τὸ κοινό. Εἶναι τὸ σύνολο ὀλικῆ γιὰ τὸν κριτικὸ νοῦ πρὸς κατατάξεις και ἀξιοποιήσεις. Εἶναι γὰρ τοὺς φίλους και μαθητὲς τοῦ δημιουργοῦ ἢ ἱστορία τῆς δημιουργίας σὲ ὅλα τῆς τὰ στάδια γιὰ νὰ φτάσουν αὐτοὶ μὲ τὴν ἐνατένισή της στὸ ὕψος τῆς αἰσθητικῆς λατρείας, μῆς λατρείας ποῦ ἔχει μέσα της κάτι ἀπὸ θρησκευτικὸν παλιό.

Ἡ ἀναδρομικὴ σας ἔκθεση δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ προσωπικὴ σας ὑπόθεση. Ἡ σημασία της ἔχει εὐρύτερο χαρακτήρα. Ὅχι γιατί ἔχει ἀποτελέσει τὸ σοβαρότερο καλλιτεχνικό γεγονός τῶν μεταπολεμικῶν μας χρόνων ἐδῶ. Ἄλλα γιὰ ἓνα σύνολο ἀξιῶν ποῦ περιέχει και ποῦ εἶναι τοπικῆς προπαντὸς σημασίας. Κι' οἱ ἀξίες αὐτὲς εἶναι οἱ ἐξῆς: πρῶτα ὁ φίλος κ' ὁ δάσκαλος δὲ μᾶς γέλασε στὸν τομέα τῆς αἰσθητικῆς χαρῆς. Ἐπῆρξε πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ κάθε προσδοκία. Δεύτερο τὸ ἀπλωμένο, πολύχρονο και πολὺπλευρον ἔργο σας εἶναι μιὰ πιστὴ ἱστορία ὄχι ἀπλῶς τοῦ ἐαυτοῦ σας, ἀλλὰ τοῦ βαθύτερου Κύπρου χαρακτῆρα σας. Εἶναι νὰ ποῦμε ἓνα εἶδος ἀποκαλύψεως τῶν ἐνδοτέγων μας καμωμένων μὲ χρῶματα, σχήματα και θέματα. Τρίτον εἶναι μιὰ ὄψη στὸν καλλιτεχνικό κόσμο γιὰ περαιτέρω δημιουργίες, ἀφοῦ τοῦτο τὸ νησιώτικο στενὸ περιβά-

λον ἔχει ἀνθρώπινο βάθος και πολὺ προπαντὸς πάθος. Καὶ τέταρτον ὑπῆρξε γιὰ μᾶς ἡ ἔκθεση ἓνα κίνητρο ἰδεῶν, ἀπόψεων και συμπεριφορῶν. Σχεφτήκαμε, συζητήσαμε κ' ἐδείξαμε τὴν ἠθική μας στάση ἐναντι αὐτῶν ποῦ δαπανηθῆκανε γιὰ μᾶς στὸν καλλιτεχνικὸν τομέα.

Ἐνα ἄλλο και ἀπέριττο συμπόσιο μὲ καθαρὰ πνευματικὸ χαρακτήρα, στὴν κατὰλληλὴ εὐκαιρία, ὅπως εἶναι στὴν παρούσα περίπτωσι, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ ἐκδήλωσις εὐχαριστίας. Ὅστόσο τοῦτο ἀποτελεῖ και μιὰ ἔντονη στιγμή γιὰ τὸ δημιουργὸ καλλιτέχνη. Βλέπει αὐτά, τὰ νεαρὰ κυρίως πρόσωπα νὰ τὸν ἀνεβάζουν στὴν «κοινὴ τράπεζα» μὲ τὴ λιτότητα τῶν διψασμένων παιδικῶν ματιῶν. Ἡ εὐκρίνειά τους εἶναι μιὰ ἀμοιβή.

Ἄλλα και αὐτὰ τὰ νιάτα ζοῦν τὴν ἔντονη στιγμή τους. Ἐκδηλώνονται — κ' εἶναι ἡ ἐκδήλωσις μιὰ μεγάλης χαρᾶ τῆς ζωῆς — και παραδειγματίζονται. Παραδειγματίζονται και ποτεῦν κατὰ ἓνα τρόπο πὼς ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ προσφέρει σὲ μιὰ ἔντονη και φευγαλέα της ὥρα τὶς πὺ μεγάλες ἀμοιβές.

Κύριε Διαμαντῆ! Τοῦτο τὸ ποτήρι ποῦ προσφέρει ἡ «Παγκύπριος Ἐνωσις Φιλοτέχνων» ἄς θεωρηθῆ μιὰ ἔντονη στιγμή της. Τὰ νιάτα σὲ ἀνακηρῶσσουν. Αὐτὸ γιὰ τὸν κάθε καλλιτέχνη εἶναι τὸ πᾶν».

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Πενήντα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Παπαδιαμαντῆ ἔχει γίνει κοσμογονία στοὺς ἐκφραστικούς τρόπους τῆς πεζογραφίας. Ἡ ἄδολη ἠθογραφία τοῦ Παπαδιαμαντῆ ξεπεράστηκε ἀπὸ καιρὸ και ἡ ἀπλότητα στὴ σκέψις ἢ στὴν ἔκφρασις ἔχει ἀνεπανόρθωτα χαθῆ. Δυὸ πόλεμοι στὴν Ἑλλάδα και στὸν κόσμο, δυὸ γενεὲς μεταπολεμικῆς, ἢ μιὰ δὲ και μεσοπολεμικῆ, ἔχουν μεταβάλει ριζικὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ καλλιτέχνης ἀντιμετωπίζει τὴ ζωὴ ὁ πεσσιμισμὸς πέρασε ὀριστικά και στὴν πεζογραφία, ποῦ ἔπαψε πᾶ νὰ εἶναι ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῆς ἡσυχῆς ἐπιφάνειας τοῦ νεροῦ. Τὰ νερὰ ταραγμένα ἀπὸ τὴν ἀνήσυχι ἐποχὴ ἄφρασαν τὸ βυθὸ μ' ὄλη τὴ λάσπη νὰ βγῆ πάνω. Ὁ Μυριόβηλος κ' ὁ Βενέζης γράφουν μὲ πίκρα τὴν πολεμικὴ τους ἐμπειρία και δημιουργοῦν τὸ ἰδιαίτερο ἐκείνο κλίμα τοῦ μεσοπολέμου, ποῦ τὸ κοινὸ τὸ δέχτηκε πολὺ εὐνοικά. Ὅμως ὁ «Βασίλης ὁ Ἀρβα-

νίτης», ἡ «Παναγιά ἡ Γοργόνα» κι ἡ «Αἰολική Γῆ», ἴσως τὰ πρῶτα σημαντικὰ ἔργα ποὺ ἔδωσαν, ἂν ἐξαφῆσουμε τὸ «Ζωὴ ἐν τάφῳ», εἶναι ἐκφράσεις νοσταλγίας γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ χάθηκε.

Ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι ἡ μετουσίωση τῆς ἀνεπανόρθωτα χαμένης αὐτῆς ἐποχῆς, ἡ θεμελιώδης ἔκφραση αὐτῆς τῆς νοσταλγίας. Οἱ ἀμέτρητοι τύποι ποὺ βρίσκονται στὰ ἔργα του, οἱ λαμπριάτικοι ψάλτες, οἱ βουκόλοι τῶν νησιῶν του, οἱ ἀγιάτρευτοι ἐρωτευμένοι μετὰ τῆ θάλασσα ψαράδες (ὅπως ὁ γραφικὸς «ἐξαδέλφος Γιαννιὸς» στὴν ἐξαιρετὰ σκιτσορισμένη ἀλληγορία τῆς θάλασσας στὴ Μαυροματηλοῦ) οἱ ἀπλοῖκοι παπάδες, οἱ μελανόμορφες μανάδες ποὺ πάντα κατευδώνουν κι αἰῶνια καρτεροῦν τὸ γυρισμὸ, πάντοτε ἐπικαιροὶ ἐπανερχοῦνται, θύμησης τῶν παιδικῶν μας χρόνων, κι ὄχι μόνο τὰ Χριστούγεννα ἢ τὴ Λαμπρῆ, ἰδιαίτερα βέβαια τότε ἡ ψυχὴ ποὺ διατήρησε μέρος ἀπὸ τὴν παιδικότητα της στρέφεται ἐπίμονα στὸν Παπαδιαμάντη καὶ στὴ Σκιάθου καὶ λησμονεῖ τὴ μεταβολὴ τοῦ κόσμου (τοῦλάχιστο τοῦ δικοῦ του κόσμου).

Ἡ ἠθογραφία χάνει πρὸ πολλοῦ ἀπὸ κάθε εἶδος τὴν ἐπικαιρότητα. Συνήθως ἐπιπόλαιες εἰκόνες χρονικὰ καὶ τοπικὰ περιορισμένης ἐποχῆς μάταια προσπαθοῦν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὰ ὄρια τους καὶ γίνονται τελικὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς ιστορικῆς ἔρευνας παίρνοντας λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὴν Γραμματιολογία τοῦ τόπου. Ἄν ἡ ἠθογραφία εἶναι ἀνεπίκαιρη, ἡ ποίηση διατηρεῖ πάντοτε τὸ στοιχεῖο τῆς ἐπικαιρότητας. Τὰ εἰδυλῆλια τοῦ Θεοκρίτου ἐξακολουθοῦν νὰ προσφέρουν τὴ δροσιά χρόνων ἀλλοτινῶν, ἡ ἐξαιρετὴ Βοσκοπούλα ἀκόμα σφραγισμένη κι ὁ Παπαδιαμάντης ἐπιμένει νὰ μὴ μπαίνει στὸ σκονισμένο ράφι τοῦ «πάλαι ποτέ». Ἔχει τὶς ἀποτυχίες του. Διηγήματα ποὺ φαίνονται βεβιασμένη προσπάθεια συγγραφῆς, ἀντιγραφὴ ἄλλων παλαιότερων μετὰ τὸν τύπου ἐπιμάνδρα γνώριμους, μετὰ γλώσσα ποὺ δείχνει φτιαχτὴ ἀντὶ αὐθόρμητο δημιούργημα. Αὐτὰ εἶναι λίγο πολὺ τὰ μειονεκτήματα ὄλων τῶν ἔργων του, ποὺ ξεχνιοῦνται ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐπιτυχία. (Ἡ λογοτεχνία εἶναι Μαυραβελικὸ εἶδος: Μπορεῖς νὰ μεταχειρίζεσαι κάθε μέσο ἐφ' ὅσο πετυχαίνει). Καὶ συχνότατα εἶναι: Οἱ ἐξαίστες σελίδες ἀπὸ τὸ «Ὀνειρο στὸ Κῶμα», τὴν «Μαυρομαντηλοῦ» κι' ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀνάλογες ὁμορφιάς δι-

γήματα τοῦ Παπαδιαμάντη ἀποζημιώνουν γιὰ τὴν σχετικὴ κούραση καὶ ἀνία μερικῶν ἄλλων σελίδων του.

Ὁ Παπαδιαμάντης ὄριμασε μεταφράζοντας τοὺς Ρώσους κλασσικοὺς μυθιστοριογράφους καὶ θὰ ὑπέθετε κανεὶς ὅτι θὰ ἔπαιρνε ἄλλην τροπὴν ἀπὸ τὴν ἠθογραφίαν. Τὸ ψυχολογικὸ πεζογράφημα στὴν Εὐρώπην τότε βρίσκονταν σὲ μεγάλη ἀκμῆ, ἄνκα στὴν Ἑλλάδα ποὺ μόλις εἶχε ἀπελευθερωθῆ ἡ ἀναλυτικὴ διείσδυση δὲν εἶχε γίνει ἡ κύρια μέθοδος τοῦ ἀφηγητῆ. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἔμεινε ἐντελῶς ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὸ Εὐρωπαϊκὸ κλίμα. Ἡ «Φόνισσα» του εἶναι πρότυπο ψυχολογικοῦ ἀφηγήματος, νοβέλλα μετὰ δύναμη ποὺ δείχνει τὶς δυνατότητες τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ στὸ εἶδος τοῦτο. Βέβαια, σταμάτησε ἐδῶ προτιμώντας τὸ ἠθογραφικὸ διήγημα. Ἄν τὸ ψυχολογικὸν ἔχασε ἓνα ἰκανὸν δημιούργημα, τὸ ἠθογραφικὸν κέρδισε τὸν δημιουργόν του καὶ δικαιώθηκε σὰν εἶδος στὴν Ἑλληνικὴ λογοτεχνία.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΜΙΛΩ ΣΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗ ΡΑΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ

1

Τὸ χόρτο γέμισε φαρμάκι ράδιο.
Ἡ πρᾶα ποὺ πέρασε ἀγελάδα
ἤπλε τὸ πάθος ἀπ' τὴ χλόη
κι' ἔγινε τὸ μαστάρι της μὰ ρόγα,
μὰ ρόγα μετὰ τοῦ ράδιου τὸ κρασί.
Καὶ τὸ λευκὸ τῆς γάλα φύτεψε
τὸ θάνατο στὸ βροφός
καὶ πάει τὸ μάτι τῆς ζωῆς.

2

Τὰ στραφετερά σας μαντάρια
βλαστοῦνε τώρα μετὰ τὰ ὀστά μου.
Ὁ ἄστρος ἀσέβστης ὑποτάσσεται.
Κι' ἀπλώνεται σὰν περικὸν χαλί
τὸ νέο φαρμάκι κι' εὐθυμεί.

Μιά μέρα θὰ συντάξῃ τοὺς στρατοὺς του
—φουσᾶτα μαντάρια ἀστραφετερά—
νὰ καταφάνῃ τὸ σχῆμα τῶν ὀστών,
σὲν τὸ καθόριε ν' ἀπλωθῆ στὶς σάρκες
καὶ νὰ μοῦ πάρῃ τὴ ζωὴ.

3

Στεκόταν σὰν ὑγεία ὁ ἔφηβος
καὶ σφάδαζε στὰ μάγουλα τὸ χνούδι.
Ἄχτιδας νῆμα πέρασε στὰ μέλη.

Ούτε πού τ'όνοιωσε ή πνοή του χρίνου.
Κι' ἄξαφνα ὁ ὀιστρος μάρανε τὸ σῶμα
πὸν ἐτοιμαζότανε γιὰ γάμο.
Ἄλλαξε χρῶμα τ' ἄνθος κι' ἔγινε
σταφιδωμένη σάρκα σὰν κοιλιά.
Ποῦ στέγνωσε ἀπ' τὴν ἔλλειψη νεροῦ.
Δίχως χυμὸ ἔμεινε ἡ ζωή.

4

Εἶχα στὸ σπύρο μου μάτσο ἀρετὲς
κι' εἶχα στὴ μήτρα γόνιμο ἔργο,
νὰ γίνω θαῦμα στὴ ζωὴ
μὲ τῆς υἰείας τὸ ῥόδο.
Τὸ ράδιο δάγκασε τὶς τρυφερὲς
καταβολάδες τῆς κοιλιάς μου.
Κι' ἀνήξερος ἀμάστησα
κι' ἀλλοίωσα τὴ ζωὴ
μ' αὐτὸ τὸ τέρας τὸ παιδί
ποῦ τρέμει νὰ τὸ δῇ τὸ φῶς.
Δάφνη χρυσὴ στὴν ἐπιστήμη...!

5

Στὴ Χιροσίμα στέκεται μὰ κούπα
μὲ τὴ χολὴ τῆς γῆς.
Ἔνα παιδί ἀλητεύει γιὰ τὸ φῶς.
Μία νέα γυρεύει τὴν καρδιά της.
Ἐξέχασε ἡ μάνα τὴ στοργή.
Δὲν ἔχει μνήμη ὁ γέρος κι' οὔτε
τὴν πέραν τῆς ζωῆς ζητᾷ ζωή.
Τὶ εἶναι τὰ μέλη ὁ ἄντρας σὲ ρωτᾷ.
Ἔνα παράσημο χρυσὸ
γιὰ τὴν ἀντρεία τῆς Χιροσίμας.

6

Πῆρε τὸ πνεῦμα τὸ σπαθί
τὸ πνεῦμα νὰ εὐνουχίσῃ.
Καταδοκεῖ τὸ τέρας σὲ ὅλα
μὲ ἓνα μαχαίρι ἰταλικό.
Ἡ στέπλα ἡ ρωσικὴ ἀμαρτάνει.
Καὶ στὴ Νεβάδα ὁ ὑποπτος καρπός.
Κι' ἔχουμε γύρω οἱ ξύλινοι λαοὶ
γεμᾶτα πίτερο κεφάλια
καὶ μιά χαμοζωή.

7

Μὲ τὰ πουλιά τ' ἀνθρώπου δόδηγησε
καὶ μὲ τὰ ψάρια του μιά φούχτα
θανατερὸ ὕλικὸ
κι' ὁ τόπος χάθηκε ἀπ' τὸν κόσμο.
Σ' ἓνα κελλὶ ζητᾷ νὰ βοῇ
σὲ ποιά μεριά τ' ἀνθρώπου
ὑπάρχει λίγος ἄνθρωπος.
Καὶ χάιδεψε τὸ νύχι του νὰ πῆ.
Κι' ἔπε τὸ νύχι: «Μὰ θαρρῶ
στὸ νύχι μόνο ὑπάρχει».

8

Κάτι τεράστιες κεφαλὲς
καὶ κάτι μύτες, ἴσιοι τοῦ κεριοῦ
σὲ τοίχο ἀσβεστομένο,
καὶ κάτι μάτια σὰν τὶς κόχες
σὲ σπίτια παλαιὰ καὶ χωρὶς
τὸ στόλισμα τῆς γλάστρας,
καὶ κάτι μέλη σὰν κλαδιά
κλιμακωτὸν ξεραμένον,
κάτι μυαλά ποῦ παίζανε
μὲ τὰ μυαλά τοῦ πετεινοῦ,
ὅλα τριγύρω γασσογέλαγαν
ποῦ βλέπαν σὲ θηλιά
νὰ κρέμεται ὁ σοφός.
Κι' ὅμως τὸ ζύμωσε ὁ σοφός
ἐτοῦτα τ' ἄνθη τοῦ χωμάτου...!

9

Στὴ Χιροσίμα πέθανε ὁ Θεὸς
ποῦ λέγεται «ἀνθρωπιά».
Γιὰ μιὰν ἀδέβιαη νίκη
γυμνώσαμε καὶ σῶμα καὶ ψυχὴ.
Πρὸς τί, λοιπόν, οἱ ἰδέες;

(«Ἡπειρωτικὴ Ἔστια»
ἀρ. 98, σελ 503)

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» εὐχε-
ται στοὺς συνεργάτες, συνδρο-
μητὲς καὶ ἀναγνώστες τῆς κάθε
πνευματικῆς χαρᾶς μὲ τὸν και-
νὸ ὄριο χρόνον 1961.

ΚΑΜΙΤΕΧΝΙΚΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ὅταν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1957 ἔφρευγα
βιαστικὰ γιὰ πέντε μέρες στὴν Ἀθήνα
μὲ σκοπὸ νὰ παρευρεθῶ σὲ μιὰ πολὺ
δύσκολη ἐγχείρηση τοῦ Μανώλη Καλο-
μοίρη, ποῦ ἦτανε ἀρρωστος βαρεῖα ἀπὸ
δύο μῆνες στὸ Νοσηλευτικὸ Ἰδρυμα,
εἶχα τὴν ἐντύπωση πὼς τὸ τελευταῖο με-
γάλο ἔργο τοῦ ἐθνικοῦ μας συνθέτη ἦ-
τανε ἡ Παλαμικὴ Συμφωνία.

Ὅταν ἔφτασα στὴν Ἀθήνα ἓνα με-
σημέρι μαζί μὲ τὴν κόρη του Κορινῶ
— ποῦ ἦθε στὴν Κύπρο γιὰ νὰ παρα-
κολουθήσῃ τὶς ἐξετάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ
᾿Ωδείου Κύπρου ἀντικαθιστώντας τὸν

ἄρρωστο πατέρα της — πήγαμε κατ' εὐθείαν στο νοσοκομείο.

Συγκινήθηκε πού μᾶς εἶδε, ἔκλαψε λιγάκι καί ἔπειτα μᾶς διηγήθηκε τήν πορεία τῆς ἀρρώστειας του καί ὅλη τήν ἐτοιμασία γιά τήν ἐγχείρηση πού θά γινότανε τήν ἄλλη μέρα.

«Μέ τὸ καλὸ νὰ τελειώσω κ' αὐτὴ ἡ ἐγχείρηση» τοῦ εἶπα «καί θά σέ πάρω γιά ἀνάρρωση στὴν Κύπρο». Χαμογέλασε καί κούνησε τὸ χέρι του μὲ κείνο τὸ γνώριμο τρόπο πάνω καί κάτω δυό - τρεῖς φορές καί μοῦ εἶπε: «Ὅχι τώρα. Μόλις φῶς ὁ Θεὸς καί γίνω καλά, θά ἀρχίσω νὰ γράφω τὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο. Μετὰ ὅταν στρώσω τὴν δουλειά μου, ὅπως τήνε θέλω, τότε θάρθῶ νὰ καθίσω ἥσυχος, νὰ συνεχίσω τὸ γράφημό μου. Ἐξέρετε, μέσα στοῦ χαροτάλέμα μου ἡ εἰκόνα τῆς ἐγνοσιύλας μου τῆς Χαράς καί τὸ ὄραμα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου μοῦ δυνάμωσανε τὴν θέληση νὰ παλαίωω γιά νὰ ζήσω. Καί ἔζησα. Τώρα μοῦ μένει ἡ δεύτερη δοκιμασία, ἀλλὰ ὁ Θεὸς θά μὲ ἀξιώσει νὰ ζήσω γιά νὰ γράψω τὸν Παλαιολόγο». Τὰ μάτια του βουρκώσανε ὅπως φυσικὰ καί τὰ δικά μας. Μόλις λοιπὸν βγήκε ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο μετὰ τὴν δευτέρη ἐγχείρηση καί ἀνέρωσε, ἄρχισε νὰ γράφῃ καί ἔτσι τὸν θοῆκα σκυμένο στοῦ γραφείου του στοῦ μεγάλο δωμάτιο τοῦ σπιτοῦ του στοῦ Φάληρο ὅταν ξαναγύρισα στὰ τέλη Ἰουλίου στὴν Ἀθήνα γιά νὰ περάσω μαζί του τὸ καλοκαίρι. Ὅρες ὀλόκληρες σκυμένους στοῦ πεντάγραμμο μὲ τὸ κείμενο τοῦ Παλαιολόγου δεξιά του καί ἀριστερά του ἓνα μικρὸ ἠλεκτρικὸ πιανάκι ἔγραφε συνέχεια.

Καί ἦτανε θυμῶμα ἓνα βραδάκι τοῦ Αὐγούστου ἥσυχο καί τόσο ζεστό πού τὸν κούραζε καί δὲν μπορούσε νὰ δουλέψῃ. Γύρισε ξαφνικὰ τὸν διακόπτη τῆς ἠλεκτροκλιῆς λάμπας πού εἶχε πάνω σ' ἓνα τραπέζι κ' ἔσβυσε τὸ φῶς. Στὸ μισοκόταδο, λοιπὸν, μοῦ διηγήθηκε πῶς ἀπεφάσισε νὰ καταπιεσθῆ μὲ τὸν Παλαιολόγο. «Πᾶνε δυὸ χρόνια ἀπὸ τὸ προαῖνὸ ἐκεῖνο στὶς Ἀντίβες πού ὁ Μεγάλος Δημιουργὸς ὅπως ὀνομάζει τὸν Καζαντζάκη μοῦ χάρισε ἓνα ἀντίτυπο τῆς «Νέας Ἐστίας» μὲ τὴν τραγωδία τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Ὅταν ἀρχισα νὰ διαβάζω μέσα στοῦ τραῖνο πηγαίνοντας ἀπὸ τὶς Antibes στοῦ Παρισι, ἀισθάνθηκα τόση συγκίνηση νὰ συνεπαίρηθ' ὅλο τὸ εἶναι μου. Δὲν

μποροῦσα νὰ κρατήσω τὰ δάκρυά μου. Μὲ δονούσανε μελωδίες, ἀρμονίες, θέματα καί ἔνοιωθα ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκδηλώσω αὐτὴ τὴ συγκίνηση μου σὲ ἦχος καί ρυθμούς, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀισθανόμουνα δειλία νὰ καταπιασθῶ μὲ ἓνα τέτοιο κολοσιαιὸ ἔργο.

Τὸ πῆρα ὅμως ἀπόφαση! θά ἔγραφα τὸν Παλαιολόγο. Θά τὸν ἔγραφα ὅπως τὸν ἀισθανόμουνα καί ἀφοῦ τὸν τελειώνα θά ἔλεγα: νῦν ἀπολύεις τὸν δούλο σου, Κύριε. Πέρασαν ἀπὸ τότε δυὸ χρόνια. Ἡ ἀπόφαση μου ὀλοένα δυνάμωανε καί στοῦ κεφάλι μου ἀρχισα νὰ σιγοτραγουδῶ τὰ διάφορα μοτίβα. Μπήκε στοῦ μέσο ἡ ἀρρώστεια μου. Κινδύνεψα μὰ ἔζησα. Αὐτὸ σημαίνει πῶς εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ ὑλοποιήσω σὲ ἦχος καί ρυθμούς τὴν συγκίνηση πού ἔνοιωσα διαβάζοντας τὸν Παλαιολόγο. Θά ἐπιστρατεύσω ὅλες τὶς τελευταῖες μου δυνάμεις γιά νὰ τὸν τραγουδήσω»

Πέρασαν ἀπὸ τότες ἄλλα τρεῖς χρόνια. Ὁ Παλαιολόγος δουλεύεται συνέχεια χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀκόμη τελειώση.

Ἐνάμισον χρόνον χρειάστηκε γιά νὰ τελειώσῃ τὸ πρῶτο μέρος. Τὸ φρόντισε πολὺ σὲ κάθε τεχνικὴ λεπτομέρεια, στὴν ἐνορχήστρωση, διασκευὲς γιά τὴν πρακτικὴ του ἐκτέλεση ἀκόμη καί μέρος χωροδίας καί ὀρχήστρας γιά νὰ μορῆ νὰ ἐκτελεστῇ αὐτότελα. «Εἶμαι λέει, 77 χρόνον καί δὲν ξέρω ἂν θά ἀξιωθῶ νὰ ὀλοκληρώσω τὸ ἔργο».

Μετὰ τὸ πρῶτο μέρος ἀρχισε ἀμέσως τὸ δεύτερο πού συνέχισε στὴν Αἴγυπτο καί στὴν Κύπρο τὸν περασμένο Ἀπρίλη καί τελείωσε τὸν Μάη. Ὅταν ἔφυγα ποῖν μέρος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα εἶχε ἤδη γραμμένο καί τὸ μισὸ τοῦ τρίτου μέρους πού δούλεψε καί λίγο στὴν ἀγαπημένη του Κύπρο. Στὸ μεταξὺ ἡ ἐπιδείνωση τῆς ἀρρώστειας του σταμάτησε κάθε ἐργασία του. Καί τελευταῖα ἀκόμη ὅταν ἦμουνα στὴν Ἀθήνα μετὰ ἀπὸ δυὸ μῆνες παραμονῆ στοῦ Νοσηλευτικῶ, μόλις γύρισε σπίτι, τὶς λίγες ὄρες πού σηκωνόταν ἀπὸ τὸ κρεβάτι, πήγαυε κατ' εὐθείαν στοῦ γραφείου του καί συνέχιζε τὸ γράφημο. «Τάχα θά τὸν τελειώσω;» Μοῦ εἶπε ἐφέτος ἓνα βραδάκι στοῦ γραφείου του στοῦ Φάληρο. «Ἐλπίζω νὰ τὸν τελειώσω. Καί μέσα στὴ Μουσικῇ τοῦ Παλαιολόγου ἔκτισα ὅ,τι καλύτερο εἶχα στοῦ εἶναι μου ἀπὸ δύναμη, ἀπὸ ψυχὴ, ἀπὸ καρδιά, ἀπὸ

ώνειρο, από άπελπισία. Πιστεύω πώς έ-
πρόσθεσα μιá σελίδα στην ιστορία της
Ελληνικής Μουσικής. Θέλω νά τελει-
ώσω με τό τελευταίο Έθνικό δραματικό
μεγαλόσημα του Μεγάλου Δημοιογο-
υ, όπως άρχισα τό έργο μου με την
νεανική του δημιουργία — τόν Πρω-
τομάστορα—»

Ό Θεός νά δώσει και τελειώση. Νά
τελειώση και νά σταθή πλάι στις άλλες
μεγάλες του δημιουργίες: τόν Πρωτο-
μάστορα, τή Συμφωνία τής Λεβεντιάς,
τήν Παλαμική Συμφωνία, τό ώραιότε-
ρο και πιο μεγαλόπνοο από όλα τά έρ-
γα του Μεγάλου Δασκάλου.

ΛΟΥΛΟΥ ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ

Η 30η ΕΚΘΕΣΗ
«ΜΠΙΕΝΝΑΛΕ» ΣΤΟ ΖΙΑΡΤΙΝΙ
ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Στήν Διεθνή Έκθεση Μπιεννάλε έλά-
θαν μέρος 33 έν όλω χώρες και από
τά δύο ήμισφαίρια μεταξύ τών οποίων
ή Ίσπανία, Γαλλία, Ίσραήλ, Ένωμένη
Άραβική Δημοκρατία, Γιουγκοσλαβία,
Άμερική, Ρωσία, Ίαπωνία, Άγγλία,
Πολωνία, Βενεζουέλα, Ελλάδα, Τσεχο-
σλοβακία κλπ.

Τό γεγονός ότι χώρες με διαφορε-
τικούς πολιτισμούς, κοινωνικά συστήμα-
τα, θρησκείματα και φυλές, συμμετέ-
χουν, δείχνει τόν ιερό σκοπό τής διε-
θνοϋς αυτής γλώσσας ως μέσου ένώσεως
των λαών και τής προβολής τής ιδέας
τής ένιαίας Άνθρωπότητας.

Η έκθεση, τά έργα των καλλιτεχνών
με την σειρά τους, είναι οι καθρέφτες
τής σημερινής ψυχολογίας — μέσον τής
τέχνης — και δείχνουν πολλά από τά
προβλήματα και τις ιδέες που αντιμε-
τωπίζει ή σημερινή Άνθρωπότητα.

Τό ότι ή βλη έκθεση γίνεται επάνω
σε επίσημη ή ήμειπίσημη κρατική βάση
και μέγμνα, δείχνει την σοβαροτάτην
στάση των εθνών για τόν τομέα τής
τέχνης ως μέσου συνενώσεως των λα-
ών των διαφόρων χωρών.

Έκτός τής προβολής των τελευταίων
τάσεων τής συγχρόνου Τέχνης που κά-
θε χώρα έχει νά δείξη, γίνεται τιμής
ένεκεν αναδρομική έκθεση παλαιότερων
συγχρόνων καλλιτεχνών. Έφέτος είχαν
έκτεθη έργα των Mendelssohn, Schw-
itters, και Fautrier. Του πρώτου άο-
χτεκτονικά σχέδια, του δευτέρου papier
colloges και του τρίτου ζωγραφική.

Τό Ίταλικό περίπτερο, που είναι και
τό μεγαλύτερο, στεγάζει τά έργα 36

Ίταλών ζωογράφων, γλυπτών και χα-
ρακτών σε ξεχωριστή για τόν καθένα
αίθουσα. Στο Ίταλικό περίπτερο έχει
γίνει έκθεση έργων του Φουτουρισμού
που είναι Ίταλικής επινόησης και τι-
μητική Έκθεση του Constantino Bran-
cusi με γλυπτά του από μάρμαρο και
ξύλο διαφόρων περιόδων τής εργασίας
του.

Τά έφετεινά Διεθνή βραβεία τά πή-
ραν ό Jean Fautrier Γαλλία, Ζωογρα-
φική, και ό Hans Hurlung Γαλλία
Ζωογραφική. Τά Έθνικά Ίταλίας, ό
Emilio Vedova Ζωογραφική και ό Pie-
tro Consagra, Γλυπτική.

Τό Έλληνικό Περίπτερο τό αντιπρο-
σώπευαν στην ζωογραφικήν ό Γιάννης
Σπυρόπουλος και Άλέκος Κοινόπουλος,
που είχαμε τήν ευκαιρία νά δούμε έρ-
γα τους στην έκθεση των 10 Έλλή-
νων ζωογράφων στις κυριότερες πόλεις
τής Κύπρου τους τελευταίους 3 μήνες.
Στήν Γλυπτική ό Λάζαρος Λαβερά και
ό Άλέξης Μυλωνάς και στην χαρακτική
ό Ευθύμιος Παπαδημητρίου.

Θά ήθελα νά αναφερθώ στο ότι ή Ί-
ταλία πρωτοπορεί και σε άλλες διεθνείς
έκθέσεις. Έφέτος στο Μιλάνο έγινε
ή Διεθνή Έκθεση «Τριενάλε» βιομη-
χανικής Τέχνης, εκτός των φρεσιβάλ
κινηματογράφου, μουσικής, τραγουδιών,
ποιήσεως κλπ. τά όποια οργανώνονται
στην Ίταλία.

Κάθε κίνηση που σκοπόν έχει νά έ-
νώνη τους λαούς μέσον τής τέχνης δέν
μπορεί παρά νά επιτύχη.

Θά ήθελα προτού κλείσω τό σημείω-
μα τούτο νά πώ μερικά λόγια γενικής
φύσεως ως προσωπικά συμπεράσματα
τής έφετεινής Μπιεννάλε. Άν είναι δυ-
νατό κανείς νά εκφράση τό γενικό πνεύ-
μα τής έκθέσεως θά έλεγα ότι στα πλεί-
στα των έκθέσεων ύπάρχει ή έγωπάθεια,
ή τάση προς τό άνεξέλεκτον, τό άσάφες,
τό άτοπον (absurd) τό νοσηρόν και
τό πνεύμα τής άσκήσεως τής ζωής. Εί-
ναι τό πνεύμα ένός κόσμου που εξαπέ-
λησε τόν έαυτό του ζητώντας την αλή-
θεια σε λανθασμένους δρόμους και σε
σκοτεινά μονοπάτια χωρίς διέξοδο.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΟΤΗΣΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Άρ η Δικταίου: Άνθολογία
Παγκοσμίου Ποίησης, έκδ. Γ. Φέ-
ξη, Άθήνα 1960, σελ. 688.

Την τελευταία δεκαετία οι Άνθολο-
γίες έχουν πλημμυρίσει την Ελλάδα,

τόσο οι γενικά Έλληνικές, όσο και οι των Έλλαδικών τμημάτων. Αντιλαμβάνομαστε τη σκοπιμότητά τους, όταν προπαντός δεν έχουν τη διάθεση βαθμολογήσεως ποιητών, αλλά βαθμολογήσεως ποιημάτων. Έξ άλλου δεν υποτιμούμε και την ανθολογική — ως την ποιήμα — διάθεση πολλών.

Από τις παγκοσμίου τύπου ανθολογίες ξεχωρίζουν σαφώς η Παγκόσμιος Ανθολογία, επιμέλεια Ρίτας Μπούμη και Νίκου Παπα και η Ανθολογία Παγκοσμίου Ποιήσεως του Άρη Δικταίου. Η καθεμιά απ' αυτές τις δυο έχει τα καλά της και τα κακά της.

Η Ανθολογία του Δικταίου έχει μια όμοιομορφία εξωτερική κι' εσωτερική και μια όφθαλμοφανή δημιουργικότητα εν τη μεταφράσει. Είναι ολοκάθαρο πώς πολλά από τα ποιήματα τάζησε και τα ξανάδωσε ο μεταφραστής με ποιητικήν ειλικρίνεια.

Η Ανθολογία της Ρίτας και Νίκου Παπα έχει πολλές πληροφορίες και εισάγει, ενημερώνει, κατατοπίζει. Οι μεταφράσεις όμως δεν είναι του ίδιου καινούριου δικό του ποιήμα, ίσως καλύτερο και δεν μεταδίδουν την πρότυπα συγκίνηση.

Ο Δικταίος όμως δείχνει μια διάθεση παραπλανητική: δεν δηλώνει από ποιά γλώσσα μεταφράζει και δεν δίνει πλήρη παραπομπή στα κείμενα μεταφράσεων πώς και υπόψη του. Η πράξη αυτή είναι ασυμβίβαστη όταν λάβουμε υπόψη μας τα τρία σημειώματα — ειδικώς το δεύτερο — που προτάσσει στην ανθολογία. Γιατί αν η μετάφρασή του είναι δεύτερο ή και τρίτο χέρι τότε παύει νάχη αξία ως μετάφραση, αλλά απλώς είναι μια καλή διασκευή ή ένα καινούριο δικό του ποιήμα, ίσως καλύτερο κι' από το πρωτότυπο. Η μόνη δικαιολογία που μπορεί να υπάρξει είναι τ' ότι οι μεταφράσεις δίνονται για να διαβαστούν ως καλά ποιήματα — μερικά και εξαιρετικά — ανεξαρτήτως πιστότητας (δχι θέβαια λεκτικής αλλά και διαθεσεως). Θά προτιμούσαμε αυτό. Άλλά τότε γιατί τα τρία σημειώματα και προπαντός το περί «μεταφραστικής» (επιτυχής όρος) που τα θεωρούμε και τα τρία άραδες κοινοτοπιών; Το ότι ξέρει τη σημασία των παραπομπών και της βιβλιογραφίας φαίνεται από μια παλιά του μελέτη πάνω στη γλωσσολογική ποιήση, που την εκτιμούμε για όλα της.

Πάντως την προσφορά του Άρη Δικταίου την αναγνωρίζουμε και στο έργο

του αυτό, ανεξαρτήτως των επιφυλάξεών μας, που δεν επηρεάζουν το έργο αυτό καθ' έαυτο ως ποιητικό κείμενο.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Κ. Χρυσάνθη: Κρησφύγετο, ΑΠΟΠ Πελλάπαίς.

Όταν έπερνα την πρόσκληση του ΑΠΟΠ να παρακολουθήσω στο Πέλλαπαίς την παράσταση που μέλη του θάβαναν στην αίθουσα του Άββαείου στις 3 του Άπριλη του 1960 δεν μπορούσα να φανταστώ πώς τα φιλότιμα παιδιά που θά ερχήνευαν τους διάφορους ρόλους του «Κρησφύγετο» θά έκαμαν τους θεατές που άσφυκτικά γέμισαν τον χώρο της άπέραντης αίθουσας να νιώσουν τα ρίγη έκεινα συγκινήσεως που άντάκουσα στα πρόσωπα όλων. Κι' ήταν για μένα μια άποκάλιψη να δω όλον εκείνο τον κόσμο των άπλοϊκών ανθρώπων να αισθάνοντανι υπερήφανοι στην άνάμνηση σκηνών που τις ζωντάνευαν μπροστά τους τα φιλότιμα τουτα παιδιά και ή πένα του έλεχτο της λογοτέχνη, που άνάσθησε με τη φαντασία τό μεγαλύτερο ενός άγωνος, και τό ξεδίπλωσε τόσο φανταχτερό και άχτινοόλο στα βουρκωμένα από τη συγκίνηση μάτια μας.

Τό «Κρησφύγετο» του Κύπρου Χρυσάνθη δεν είναι από εκείνα που θά στήση ό κριτικός στο σκαμνι της άιστηρης κριτικής αλλά είναι από εκείνα τα έργα που ξεφεύγουν από τα όρια τουτα, γιατί είναι γραμμένο για να ξαναφέρνει στην ψυχή και στη θύμηση γεγονότα που τα ζήσαμε έντονα και άνατριχιαστικά, γεγονότα συνδεμένα με την πό λαμπρή σελίδα της ιστορίας μας, γεγονότα που μας γιομίζουν χαρές και λαχτάρες και υπερηφάνεια και συγκίνηση, συγκίνηση ιερή. Η φαινομενική σκληρότητα του Λάμπρου που μεταβάλλεται σε παραμίλημα σε ώρες άπίστευτης άγωνίας, τό ξεχείλισμα του πόνου που φέρνει τρέλλα στην εύγενική μορφή του Μιχάλη, ή ήρεμη φυσιογνωμία του παπα κι' ό άπέραντος σεβασμός του Πέτρου, ή άναλγησία του πρώτου Έγγλέζου κι' ή ανθρώπια του δεύτερου, όλα τουτα συνδυασμένα με μερικές επιπτώσεις σαν τό βούλωμα του άεροφόρου σωλήνα, δίνουν μια άληθινή και ζωντανή εικόνα της ζωής των τιμωμένων άνταρτών μας, που με καθήμερινές άγωνίες και στερήσεις αυτοθυσιάζονταν για

τό ξεσκλάβωμα τῆς πατρίδας μας.

Δὲν θὰ κάνω κριτικὴ τοῦ ἔργου, γιατί ποτὲ δὲν ἔκαμα τὴ δουλειὰ τούτῃ. Κι' ἂν γράφω σήμερα αὐτὰ τὰ λίγα πού γράφω εἶναι γιὰ νὰ ἐκφράσω τὴν ἀπόλυτῃ ἱκανοποίησιν πού ἔνωσα σὰν ἀντίκρουσά τὸ θέαμα τῶν ἑκατοντάδων θεατῶν πού παρακολούθησαν τὸ «Κρησφύγετο» ν' ἀφήνουν τὴν μεγάλη αἴθουσα τοῦ Ἀββαείου ὄχι μὲ ἀπλὴ συγκίνηση ἀλλὰ καὶ μὲ ἰερὴ ὑπερφάνεια γι' αὐτὸ πού εἶδαν καὶ πού δὲν ἦταν παρὰ μιὰ σελίδα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἰδίας τους τῆς ζωῆς, τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν τους καὶ τῶν πατεράδων τους. Γι' αὐτὸ ἀκοιῶς, γιατί συγγραφέας καὶ νεαροὶ ἠθοποιοὶ μπόρεσαν νὰ δημιουργήσουν τὰ θεατὰ τούτα συναισθήματα στοὺς θεατῆς τους, εἶναι ἄξιοι τῶν πῶ θερμῶν συγχαρητηρίων καὶ κάνουν τὸ ἔργο τόνον τοῦ πρώτου ὄσο καὶ τῶν ἠθοποιῶν ἄξιό πρὸς μίμησιν. Μιὰ τέτοια μυσταγωγία ἢ Κύπρος καὶ πρὸ πάντων ἢ ὕπαθρος θὰ τὴν ἤθελε πῶ συχνῇ.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

ΤΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

ΤΟ ΡΑΔΙΟΧΡΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ

Μὲ βάση πάλιν τὴ στατιστικὴ τοῦ 1959 γιὰ τὸ θέατρο ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο (ὅπου εἶχε κακῶς συμπεριληφθῆ καὶ τὸ ραδιοχρονικὸ) πληροφοροῦμαστε πὸς τὸ ΡΙΚ ἔχει παρουσιάσει 35 ραδιοχρονικὰ δεκαπεντάλεπτης διάρκειας μὲ ἐπιμέλεια τοῦ κ. Πάνου Ἰωαννίδη. Ἀπὸ αὐτὰ 15 ἦταν «Σκηγὲς ἀπὸ τὴ Βίβλο» καὶ τὰ 20 ἀπὸ τὴ «Ζωὴ τῶν Μεγάλων Ἀνδρῶν» (ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν καὶ ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων).

Κατ' ἀρχὴν τὸ ραδιοχρονικὸ, ἓνα πῶν ραδιοφωνικὸ εἶδος, ἔχει πολλὰς δυνατοῖτητες, καὶ καλλιτεχνικὰ καὶ μορφωτικὰς γενικῶς. Ἔχει πῶν μὲ μεγάλη ἐλευθερία ἀπὸ τὸ θέατρο (εἴτε ραδιοφωνικὸ θέατρο εἶναι εἴτε θέατρο προσαρμωσμένο στὸ ραδιόφωνο). Εἶναι ἓνα πῶν «ξεστὸ» εἶδος καὶ μπορεῖ νὰ δαεισθῆ πολλὰ ἀπὸ πολλὰς τέχνες. Ἔχει μεγάλη εὐρύτητα, μπορεῖ νὰ πάρῃ θέματα ἀπ' ὅπουδήποτε.

Ἔχει ὅμως ἓνα νευραλγικὸ σημεῖο: εὐκόλῃ στὸ ραδιοχρονικὸ μπορεῖ νὰ θυσιασθῆ ὁ παράγοντας τέχνης γιὰ ἄλλους λόγους (μορφωτικούς κλπ.), εἴτε ἐξ ὑποχρέωσως εἴτε τυχαίως. Καὶ γι' αὐτὸ

χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ καὶ περισεψη. Μπορεῖ νὰ ἔξερῃ ὄλα τὰ ραδιοφωνικὰ μυστικὰ καὶ νὰ στερεώσει τοῦ καλλιτεχνικοῦ γούστου ἢ νάχῃς ὄλη τὴ βαρῦτητα τοῦ καλοῦ γνώστη τοῦ θέματος καὶ νὰ μὴ ἔχῃς τὸ καλλιτεχνικὸ γούστο καὶ κείνη τὴν εἰδικὴ «ἐπινοητικότητα» γιὰ νὰ χρησιμοποιῆς ἐπιτυχῶς τὰς ραδιοφωνικὰς δυνατότητες.

Καὶ κατ' ἄλλο: ἡ ἐπιτυχία τοῦ ραδιοχρονικοῦ δὲν μετράται μὲ τὸ ἂν ἀρέσῃ ἢ ὄχι στὸ κοινὸ. Χωρὶς νὰ ὑποτιμῶ τὴν σημασία τοῦ παράγοντα αὐτοῦ θὰ πρέπῃ ἢ βαρῦτητα νὰ δίνεται σ' ὄλα τὰ ἄλλα (μορφωτικὴ, καλλιτεχνικὴ γραμμὴ, στόχοι κλπ.).

Ἄλλὰ ραδιοχρονικὸ δὲ μπορεῖ νάνα ὁ συμφυρμὸς ἐλαφρῶν τραγουδιῶν μὲ εἰσαγωγὰς καὶ συνδέσεις, λίγο διάλογο καὶ καμμιὰ γλυκανάλατη σκηνοῦλα. Τὸ εἶδος αὐτὸ, ἀνεξαρτήτως ἐπιτυχίας, ἀνήκει στὴν ἐπιθεώρηση ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ βάση καλλιτεχνικὴ πάλιν καὶ ὄχι τὴν προχειρότητα.

Καὶ μιὰ τελευταία παρατήρηση: δὲ νομίζουμε πὸς πρέπει στὸ ραδιοχρονικὸ νὰ χρησιμοποιοῦνται καινούργια κείμενα ὅταν ὑπάρχουν ὅμοια καὶ ἐπιτυχῇ στὸ ἀναγνωρισμένο καὶ πιασμένο θέατρο. Θὰ μπορούσε ἀπλῶς νὰ γίνῃ μιὰ νέα προσαρμογὴ τοῦ κειμένου αὐτοῦ πρὸς τὶς νέες ἀπαιτήσεις.

Στὸ ραδιοχρονικὸ ἔχει ἔξωφορεῖ ὁ κ. Πάνος Ἰωαννίδης. Εἶναι ἀλήθεια πὸς πῶν συχνὰ μᾶς ἔχει δώσει πῶν καλὰς δημιουργίεες στὸν τομέα αὐτὸ. Τὸν προτιμοῦμε, ὅμως, σὲ κάπως φιλολογικὰ — νὰ ποῦμε — θέματα. Στὶς σκηγὲς π.χ. ἀπὸ τὴ Βίβλο πέτυχε πῶν ὄραιες καὶ πρωτότυπες στιγμὲς, πραγματικὸ θέατρο.

Ο «ΤΣΙΜΙΣΚΗΣ» ΤΟΥ ΦΩΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Ἦταν μὲ πῶν ἐξυπηρετικὴ χειρονομία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ραδιοφωνίας νὰ καθιερώσῃ μιὰ σειρά ἐκπομπῶν μὲ θεατρικὰ ἔργα πού δὲν ἀξιοθῆκανε νὰ ἐρμηνευτοῦν στὸ φυσικὸ τους χωρὸ, στὴ σκηνῇ τοῦ θεάτρου. Γιατὶ πῶν ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶχαν ἀξία καὶ δὲν εἶχαν ἐμπορικότητα. Ἔτσι μὲ τὶς ἐκπομπὰς ἱκανοποιήθηκε καὶ ὁ συγγραφέας, τ' ἄκουσε καὶ τὸ θεατῶφιλο κοινὸ.

Μιὰ ἄλλη ἐπίσης καλὴ ἰδέα τοῦ ΕΙΡ ἦταν πάλιν οἱ ἐκπομπὰς παλιῶν θεατρικῶν ἐπιτυχιῶν (πῶντοτε βέβαια μὲ τὶς ἀναγκαίεες προσαρμογὰς τους στὸ ραδιόφωνο). Ἄν δὲν ἀπατώμαι τὰ ἐπιμε-

λείτο ὁ Σιδέρης μὲ εἰδικὰ κατατοπιστικούς προλόγους.

Μιά κάποια ἀμφιβολία καὶ σκεπτικισμὸ δείχνουμε γιὰ τὶς ραδιοφωνικὲς προσαρμογὲς ἀρχαίων Τραγωδιῶν. Τὶς τσεκουρεύουν πολὺ, τὶς μεταφέρουν πολὺ ἔξω ἀπὸ τὸ φυσικὸ τους κλίμα... δὲν ξέρουμε, πάντως ἀλλοιώνονται τόσο πού δὲν νομίζουμε πὼς προσφέρουν αἰσθητικῶς.

Δείχνουμε ὅμως πολλὴν ἐπιφύλαξη γιὰ τὶς ραδιοφωνικὲς προσαρμογὲς ἀνεπιτυχῶν ἔργων, ἔστω κ' ἂν ὁ συγγραφέας τοὺς εἶναι μεγάλου ὄνομα. Ἄν τὸ ἔργο ἔχει ληφθῆ ὡς ὑπόθεση καὶ περιστατικά γιὰ νὰ φτιαχθῆ τὸ ραδιοθέατρο μάλιστα. Καὶ δεχτὸ εἶναι καὶ δικαιολογημένο. Ἄλλοιῶς γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ;

Ὁ Μήτσος Λυγίζος προλογίζοντας τὸν «Τσιμισκῆ» τοῦ Φώτου Πολίτη (δημοσιευμένο στὰ 1916 σ' ἓνα αἰγυπτιακὸ περιοδικὸ) τὸν χαρακτηρίζει ὡς ρωμαντικὸ ἔργο (ἀντίδραση κατὰ τοῦ νατουραλισμοῦ στὸ θέατρο) ἀλλὰ πού ἔχει μουσικὸ στίχο. Οἱ τύποι τοῦ ἔργου εἶναι ἀντιφατικοί, ἀμυχολόγητοι, ἀσαφεῖς, πού δὲν ζοῦν, ἀνολοκλήρωτοι.

Καὶ λέμε ἐμεῖς. Γιατί παίχτηκε στὸ ραδιόφωνο; Ὁ Θᾶνος Κοτσόπουλος ὡς Νικηφόρος κ' ἡ Συναδινού ὡς Θεανὸ ὑπέγραψαν πολὺ καλοὶ, προπαντός ὁ Κοτσόπουλος. Ἀλλὰ δὲ σώζεται ἔτσι τὸ ἔργο.

Δὲ ποροῦμε νὰ κρίνουμε τὴ ραδιοφωνικὴ αὐτὴ διασκευή τοῦ Τάσου Παπᾶ, γιὰτὶ δὲν ἔχουμε ὑπόψη μὲς τὸ κείμενο. Ἡ σκηνοθεσία τοῦ Κωστή Μιχαηλίδη ἦταν, ὅπως συνήθως, φροντισμένη. ἔχουμε ὅμως στὸ ἔργο αὐτὸ μιὰ διαφορὰ ἀπόψεων: νομίζουμε πὼς οἱ πολλὲς «μουσικὲς γέφυρες» ἀλλοιώνουν τὸ θεατρικὸ κλίμα, ἔστω κ' ἂν τὸ θεατρικὸ εἶδος εἶναι σὲ μορφή στίχων. Θὰ προτιμούσαμε πολὺ πὸ σύντομες τὶς «μουσικὲς γέφυρες» στὸ συναισθηματικὸ κλίμα τῆς σκηνῆς πού τελείωσε καὶ νὰ παρεμβάλετε μιὰ «σιγῆ» σύντομη προτοῦ ἀρχίσῃ τὸ ἐπόμενο μέρος.

Τὸ ΡΙΚ ἔχει παρουσιάσει ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ ΕἰΡ τὸν «Τσιμισκῆ». Ἔτσι ὅμως ξεκαρφωτά, χωρὶς νᾶναι δηλαδὴ μιὰ σειρά «ἔργων παλαιῶν ἐπιτυχιῶν» ἢ «ἔργων μὲ ἀξία πού δὲν παίχτηκε στὴ σκηνή», δὲ νομίζω νᾶχε θεατρικὴ σημασία. Θὰ προτιμούσαμε νὰ μᾶς δά-νειζε τὸ ΕἰΡ τὶς σειρὲς πού ἔχω προαναφέρει καὶ πού θάναυ τοῦλάχιστον

μὰ διδασκαλία στὸν τομέα θεάτρου καὶ μὰ εἰσαγωγή στὸ νεοελληνικὸ θέατρο.

Ο «ΕΓΚΜΟΝΤ» ΤΟΤ ΓΚΑΙΤΕ

Διάφορα ἦταν τὰ συναισθήματά μας ἀπὸ τὸν «Ἐγκμοντ» τοῦ Γκαίτε, πού συνοδεύεταν ἀπὸ τὴν μουσικὴ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Μπετόβεν (ἐπιλογή Σκιαδαρέση). Παρ' ὅλο πού κ' ἐδῶ οἱ «μουσικὲς γέφυρες» ἦταν πολλὲς, ὥστόσο τὸ ἔργο στεκόταν ἀφ' ἑαυτοῦ, πρᾶγμα πού δείχνει πὼς ἔχουμε δικαίω στὴν ἀποψή μας γιὰ τὸν «Τσιμισκῆ» (δηλ. ραδιοφωνικὲς προσαρμογὲς ἀνεπιτυχῶν στὸ σύνολο θεατρικῶν ἔργων).

Μὲ τὸν «Ἐγκμοντ» ὅμως φαίνεται ἔνα ἄλλο πρᾶγμα. Πὼς θὸ θέατρο τοῦ ρωμαντικοῦ τύπου στέκει πολὺ καλύτερα ραδιοφωνικῶς παρὰ ἡ ἀρχαία τραγωδία. ἔχει τὸ θέατρο αὐτὸ πολὺ λόγο καὶ πολλὲς δυνατότητες ραδιοφωνικῆς προσαρμογῆς.

Ἐνα σημεῖο ὅμως μού ἔχει ἀποκαλύψει ἡ παρακολούθησή τοῦ «Ἐγκμοντ»: πὼς οἱ ἐρμηνευτὲς πρέπει νᾶχουν ἓνα σαφὲς διάφορο τόνο φωνῆς. Στὸ θέατρο τοὺς βλέπεις καὶ δὲν σ' ἐνοχλεῖ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἂν δηλαδὴ μοιάζουν πολὺ οἱ φωνὲς τοὺς. Στὸ ραδιόφωνο ὅμως ἔστω κ' ἂν ἀναφέρουν τὰ ὀνόματά τοὺς κάθε λίγο, συγχύζεσαι καὶ δὲν ξεχωρίζεις σαφῶς πὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ μιλά. Αὐτὸ ἀκριβῶς πρόσεξα σὲ δυὸ - τρία σημεία τῆς ἐκπομπῆς.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΡΕΣΙΤΑΛ

ΤΟ ΡΕΣΙΤΑΛ ΤΟΥ ΠΙΑΝΙΣΤΑ
ΜΑΡΙΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ ΣΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ
(Μουσικὸς Σύλλογος Κύπρου)

Στὴ μουσικῆ, ὅπως ἀσφαλῶς καὶ σ' ἄλλες τέχνες, συμβαίνει ἓνας καλλιτέχνης νὰ μᾶς κάνει κάποτε νὰ διαφωνοῦμε μὲ τὶς ἐρμηνεῖες του καὶ μὲ τὴν ἀποψη πού παίρνει ὀρισμένων ἔργων, καὶ μ' ὄλων τοῦτο νὰ παραμένει ἓνας ἐνδιαφέρων καλλιτέχνης. Μπορεῖ σ' ὀρισμένους ἐκτελέσεις του νὰ μᾶς κάνουν νὰ ποῦμε, «Ἄ, αὐτὴ εἶναι ἡ ἐρμηνεία τοῦ συγκεκριμένου αὐτοῦ ἔργου πού θάθελα γιὰ πάντα νὰ θυμᾶμαι, ἢ νᾶχω», χωρὶς ὅμως καὶ νὰ σημαίνει πὼς θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ ποῦμε πὼς μετανοιώσαμε πού τὸν ἀκούσαμε ἢ πὼς δὲν ἀξίζε τὸν κόπο.

Μὲ κάποιο τρόπο, ὁ θαυμασμός καὶ οἱ

επιφυλάξεις πού γεννά ὁ σοβαρότατος Ἑλληνας καλλιτέχνης, Μάριος Λάσκαρις, παρουσιάζουν κάπως ἀνάλογη εικόνα. Κι' αὐτὸ δὲ σημαίνει καθόλου πὼς ὅλες οἱ ἐκτελέσεις του ἄπλως εἶναι «ἐνδιαφερόουσες» καὶ τίποτ' ἄλλο. Οἱ ἀρετὲς τοῦ καλλιτέχνη αὐτοῦ εἶναι συγκεχυμένες καὶ ἀδιαμφισβήτητες Ἄς ἀσχοληθοῦμε πρῶτα μ' αὐτές.

Πρῶτα, εἶναι μὴ ταπεινότητα στάσεως ἀπέναντι τῶν ἔργων τῶν μεγάλων συνθετῶν, πού σὲ καμμὴ περίπτωση δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ προβάλει τὴν δική του προσωπικότητα εἰς βάρος τοῦ μουσουργοῦ. (Φαίνεται, παρεμπιπτόντως, — πρᾶγμα πού δὲν εἶναι χωρὶς σημασία — πὼς ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι βασικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ Μάριου Λάσκαρι καὶ σ' ἄνθρωπου' κἀνὶ πού πολλές φορὲς ἔχει ἀκούσει κανεὶς καὶ πού τίποτα δὲ φαίνεται νὰ τῷ χει διαφεύσει κατὰ τὴν ἐδῶ παραμονή του).

Τὸ προσόν αὐτοῦ τοῦ Λάσκαρι ἦταν κι' ὅλας φανερό ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τοῦ πρώτου ἔργου τοῦ προγράμματός του — «Τοκιάτας, Ἀντάτζιο καὶ Φούγκας» τοῦ Μπλάχ, στὴ μεγαλοπεπτότατη διασκευὴ τοῦ Φερρούτσιο Μπουζόνι ἀπὸ τὸ πρωτότυπο γιὰ ἐκκλ. ὄργανο. Συνυφασμένη μὲ τὸ προσόν του αὐτοῦ τῆς ταπεινότητος εἶναι καὶ μὴ κτυπητὴ αὐστηρότητα ὕφους, πού εἶναι γεγονὸς ἀδιαμφισβήτητο ὅτι ταίριαζε καλὰ στοὺς κλασσικοὺς συνθέτες: Τίποτε τὸ περιττό, τίποτα τὸ ἐπιτηδευμένο, τίποτα τὸ ἐξεζητημένο. Πάντοτε μὴ βασικὴ ἀπλότητα καὶ ταπεινότητα προσεγγίσεως.

Τὸ πὼς ταίριαζε αὐτὴ ἡ αὐστηρότητα τοῦ ὕφους στὸ δεύτερο μέρος τοῦ προγράμματος, ἀφιερωμένο σὲ ρωμαντικὴ καὶ σύγχρονη μουσικὴ, θὰ τὸ δοῦμε παρακάτω' πάντως, στὸ πρῶτο, καθαρὰ κλασσικὸ μέρος, ἦταν γενικὰ πολὺ ταίριαστὴ. Ἐπίδειγμα ἦταν χωρὶς συζήτηση οἱ ἐκτελέσεις τεσσάρων ἀπὸ τίς συνάτες τοῦ Ντομένικο Σκαρλάττι (πού ἀποτελοῦσαν τὸ δεύτερο ἔργο τοῦ προγράμματος) ὅπου ἡ ἀπαλωσύνη τοῦ «κουρέ», ἡ ἁμαλότητα τῆς διαρθρώσεως τῶν πολλῶν, τεχνικὰ δύσκολων μερῶν, πού εἶναι τόσο «ἐκτεθειμένα» ὥστε καὶ ἡ παραμικρὴ ἀνωμαλία ἢ ἔλλειψη διαύγειας στὴν τεχνικὴ (κλίμακες, ἀρπὲξ κλπ.) ἀμέσως καταστρέφει τὸ ὅλο ἐμφέ, καί, τέλος, ἡ ἀντίληψη τοῦ σ τ ὶ λ αὐτῶν τῶν ἐκλεπτυσμένων ἔργων (πρᾶγμα βασικώτατο), προκάλεσαν δίκαια τὸν ἀνεπιφύλακτο θαυμασμό μας: Θὰ

μποροῦσε ἡ ἑξάισια ἐρημνεῖα τοῦ Σκαρλάττι νὰ θεωρηθῆ σὺν τὸ καλύτερο μέρος τοῦ προγράμματος.

Μιὰ τελευταία ἀρετὴ τοῦ Λάσκαρι, πού κι' αὐτὴ ἔγινε φανερὴ ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἦταν μὴ πολὺ καλὴ τεχνικὴ ἐπάγεια, πού, μ' ὅλον ὅτι σ' ὀρισμένα κορυφώματα καὶ «φόρτε» φανέρωνε ἕνα κάποιο νεῦρο σκληρότητος (πού δὲν ἦταν καὶ τόσο καθαρὸ ἂν ὀφειλόταν στὸ πιάνο μᾶλλον παρὰ στὸν πιανίστα — προσωπικὰ κλίνω ὑπὲρ τῆς πρώτης ἐκδοχῆς) καὶ ἔδειχνε μὴ τάση κουράσεως καὶ προσπάθειας μετὰ ἀπὸ παρατεταμένες ἢ ἀλληλοδιάδοχες τεχνικὲς δυσκολίες, παραμένει σ' ἕνα ἐπιπεδο ἀξιολογὰ ψηλὸ. Πραγματικά, δὲν ὑπῆρχε σοβαρὴ τεχνικὴ ἔλλειψη στὸ ὅλο πρόγραμμα, ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κάποτε τὸ ἀριστερὸ χεῖρ ἐπισκίαζε τὸ κύριο μέρος ἢ μοτίβο τοῦ δεξιοῦ — πρᾶγμα πού θὰ μπορούσε ν' ἀποδοθῆ καὶ σὲ κακὴ τύχη.

Γιὰ νὰ ολοκληρωθῆ ἡ εἰκόνα γιὰ τὸν Μάριο Λάσκαρι, πρέπει τώρα νὰ γίνῃ ἀναφορὰ σὲ κάποιους βασικοὺς παράγοντες πού ἔλειπαν ἀπὸ τὴν τέχνη του. Ἡ ἔλλειψη αὐτὴ ἔγινε φανερὴ στὰ ἐκφραστικὰ μέρη, καὶ μ' ὅλον ὅτι μπορούσε νὰ τὴ διακρίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ προγράμματος, ἦταν κτυπητὴ κυρίως στὸ δεύτερο μέρος, ἀφιερωμένο στοὺς Σιοπέν, Καλομοίρη καὶ Μπλακίρεδ, Στὸ πρῶτο κι' ὅλας μέρος τοῦ προγράμματος πρόσεξε κανεὶς ὅτι στὶς ἀρχὲς κινήσεις καὶ τὰ ἐκφραστικὰ μέρη (τὸ «Ἀντάτζιο» τῆς «Τοκιάτας» τοῦ Μπλάχ καὶ τὸ «Ἀντάτε κὸν βαριατσιόνι» τῆς «Ἀπασσιονάτας» τοῦ Μπετόβεν) ὑπῆρχε μὴ παράξενη ἔλλειψη ἐκφραστικῆς εὐλυγισίας. Αὐτόματα διερωτήθηκε κανεὶς ἂν τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἐπρόκειτο νὰ παρατηρηθῆ σὲ λίγο καὶ στὸν Σιοπέν. Κι' ὅταν ἔφτασε ἡ ὥρα τῆς ἐκτελέσεως τῆς δεύτερης Σονάτας σὲ Σι ὕφ. ἔργ. 35 τοῦ Σιοπέν, ἔβλεπε κανεὶς ἀμέσως πὼς ὀρθὰ εἶχε προβλέψει. Γιατὶ ἦταν φανερό πᾶ ὅτι τὸ ἔ μ φ υ τ α (καθὼς φαίνεται) αὐστηρὸ στίλ τοῦ πιανίστα εἶχε προσδώσει, τὸ λιγώτερο πού μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, μὴ «κλασσικότητα» ἐντελῶς ἀταιρίαστῆ στὸν Σιοπέν. Θὰ μπορούσε ἀπ' αὐτὸ νὰ ὑποστηριχθῆ πὼς ἡ αὐστηρότητα τοῦ στίλ τοῦ Λάσκαρι δὲν ἦταν τόσο συγκαθησιακὴ αὐτοσυγκράτηση (πρᾶγμα πού θὰ ἦταν προσόν), ἀλλὰ κάποια συγκαθησιακὴ στενότητα, ἀφοῦ στὸν Σιοπέν τὸ πρᾶγμα ἄγγιζε τὰ ὄρια

της ψυχῆς ἀκαδημαϊκότητος, ἀλυγίσ-
τας στην ἔκφραση καὶ στὸ σχηματισμὸ
τῶν φράσεων, καὶ μᾶς τάσεως νὰ
παίρνονται τὰ ἀργὰ μέρη γρήγορα. Ἡ
καταστρεπτικώτερη ἐκδήλωση τῆς τε-
λευταίας αὐτῆς τάσεως τῆς βιασύνης
στὰ ἀρογόλητα μέρη ἦταν, νομίζω,
στὸ «Πένθιμο Ἐμβατήριο» τῆς Σονά-
τας τοῦ Σιοπέν, ποὺ παίχτηκε σχεδὸν
τροχάδην! Καί, ἀκριβῶς, τὸ «Μᾶρος
Φυνέμπρ» εἶναι ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα ποῦ,
ἂν ὁ ἐρμηνευτὴς τὰ πάρει σ' ἓνα ρυθμὸ
εἴτε πιὸ γρήγορο εἴτε π ι ὀ
ἀ ρ ὀ ἀ π' ὅ,τι πρέπει, ἀμέσως κα-
ταστρέφονται.

Ἀσφαλῶς, τίθεται ἐδῶ καὶ ζήτημα
ἀσμφωνίας ἰδιοσυγκρασιῶν: Τοῦ συν-
θέτη μὲ τὸν πιανίστα: ὁπότε τὸ συμπέ-
ρασμα εἶναι ὅτι ὁ Σιοπέν καὶ οἱ ὁμο-
γενεῖς δὲν πολυταιριάζουν στὸν Λά-
σκαρι. Ἐχοντας περὶ αὐτὸ ὅμως, πρέπει
ταυτόχρονα νὰ θυμηθοῦμε ὅτι κατὰ ἀνά-
λογο συνέβη σ' ὅλα τὰ ἔκφραστικά μέρη
(ἀργὰς κινήσεις κυρίως) τοῦ προγράμ-
ματος σ' αὐτὸ, οὔτε καὶ τὸ κεντρικὸ
λυρικό τμήμα τῆς κατὰ τὰ ἄλλα δαιμο-
νιῆς «Ἰσλαμέ» τοῦ Μπαλακίρεβ, δὲν
ἀποτέλεσε ἐξαιρέση.

Νομίζω θὰ μπορούσαμε ἐδῶ νὰ στα-
θοῦμε σ' ἓνα σημεῖο. Προσωπικὰ πι-
στεύω πὸς τόσο ἡ ἔλλειψη ἐλαστικότη-
τος στὰ ἀργὰ μέρη ὅπως καὶ ἡ τάση
τῆς βιασύνης, εἶναι ζητήματα ἰδιοσυγ-
κρασίας τοῦ καλλιτέχνη αὐτοῦ — ὅπως
καὶ πολλῶν ἄλλων. Ἡ ἔμφυτη ἀσθη-
ρότητα τοῦ ὕφους εἶναι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ
φύση τῆς τέτοια, ποὺ δὲν ἀφίνει χωρὸ
γιὰ κίνησιν τὴν ἄνεση καὶ τὸ «σταμάτη-
μα» πάνω στὰ ἔκφραστικά μέρη, μὲ ἀν-
τικειμενικὸ σκοπὸ νὰ δοθεῖ σὲ μιὰ δε-
δομένη φράση ἢ μουσικῇ, μιὰ πλαστικό-
τητα, ποὺ ἐξυπακούεται ἀπὸ τὸ συνῆθως
ποιητικὸ πνεῦμα τοῦ μέρους, νὰ χρωμα-
τιστεῖ μὲ ἀνάλογο ἀνώτερο συναίσθημα
καί, γενικὰ, ἡ κρουμένη ἐκλεπτυσμένη
συγκίνηση τοῦ τέτοιου μέρους νὰ βγεῖ
ἀνάγλυφα στὴν ἐπιφάνεια γιὰ νὰ μιλή-
σει... Πράγματα ποῦ ἡ ἀσθηρότης τοῦ
ὕφους (στεγνότης τοῦ ὕφους, θάλεγγαν
ἴσως μερικοὶ) δὲν ἐπιτρέπει, ἀπλούστα-
τα γιὰ τὸ καλλιτέχνη δὲν «περιμένει»
ποτέ πάνω στὶς σχετικὰς μουσικὰς φρά-
σεις, ἀφοῦ, ἂν τὸ κάμει, δὲν πρόκειται
νὰ προσθέσει τίποτα, ἀπὸ ἔμφυτη τάση
νὰ παίξει τὰ μέρη αὐτὰ «ἴσια», καθὼς
θὰ λέγαμε, καὶ σχεδὸν ἀσχολλίαστα.

Ἐνα ἐνδιαφέρου σημεῖο τοῦ προγράμ-
ματος τοῦ Λάσκαρι ἦταν τὸ ὅτι μᾶς
πρόσφερε τὰ τρία ἔργα τοῦ Μανώλη

Καλομοίση (δύο προελόντια καὶ τὴν
1η Ραφωδία), πράγματα ποῦ δὲν ἔχει
κανεὶς τὴν εὐκαιρία ν' ἀκούσει παρὰ σὲ
σπάνιες περιπτώσεις. Ἀπ' ὅ,τι εἶναι
δυνατὸ νὰ καταλάβει κανεὶς ἀπὸ τὴν
πρώτη φορά, τὰ ἔργα αὐτὰ τοῦ Καλο-
μοίση ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ καλοπαιγμένα
τοῦ προγράμματος.

Ἐνα ἄβολο ζήτημα ἰσορροπίας προ-
γράμματος εἶχε προκύψει ἀπὸ τὸ γεγο-
νὸς ὅτι ἡ φαντασία τοῦ Μίλυ Μπαλακί-
ρεβ, «Ἰσλαμέ» — ἓνα τεχνικὰ τρομα-
κτικὰ δύσκολο κομμάτι καὶ βασικὰ ἀνα-
τολικῶς χαρακτηριστὰ — ἐρχόταν ἀμέσως
μετὰ τὴ Ραφωδία ἀρ. 1 τοῦ Καλομοί-
ση, ἓνα ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο τὸ πρῶτο πολ-
λὴ λίγη ἀντίθεση παρουσίαζε, σὲ βαθμὸ
ποῦ ἡ θορυβώδης ἀλληλουχία καὶ ἡ ὁ-
μοιότητα τοῦ χρώματος ἐξασθένησε πολ-
λὴ τὴν ἐντύπωση τῆς «Ἰσλαμέ». Τὸ τε-
λευταῖο κομμάτι χρειαζόταν νὰ πλαισι-
ωθεῖ μέσα στὸ πρόγραμμα μὲ τέτοιο
τρόπο, ὥστε νὰ δημιουργηθεῖ ἕ ξ ε ω ρ ι σ τ ἄ
τὴν ἐντύπωση καὶ τὴν ἀτμό-
σφαιρὰ του. Γιὰ τὴν ἐρμηניה του ἀπὸ
τὸν Λάσκαρι τί νὰ πεῖ κανεὶς; Ἦδη,
γιὰ τὸ μεσαῖο, ἔκφραστικό μέρος ἔχομε
μιλήσει σχετικά μὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ φρι-
κτὰ δύσκολο ὑπόλοιπο μέρος, ὁ Λάσκα-
ρις πέρασε μᾶλλον καλὰ τὴ δοκιμασία.
Ὅμως τὸ μυστικὸ τῆς ἀποδόσεως τοῦ
νόηματος αὐτοῦ τοῦ κομματιοῦ (καί, ἐ-
πομένως, τῆς ἀπολαύσεως του ἀπὸ τὸν
ἀκροατὴ), βρίσκεται μονάχα σὲ μιὰ ἐκ-
τέλεση ὁ λ ὀ τ ε λ α ἄ ν ε τ η ἀπὸ
τεχνικὴ ἄποψη.

Δὲν θάπρεπε οἱ πιὸ πάνω ἐπιφυλάξεις
ν' ἀφίσουν λανθασμένη τελικὴ ἐντύπω-
ση σχετικά μὲ τὸ Μᾶριο Λάσκαρι καὶ
τὸ ρεσιτάλ του: Γι' αὐτὸ, τελειώνοντας,
καὶ συγκεφαλαιώνοντας συνάμα, τονί-
ζουμε γιὰ μιὰ φορά ἀκόμα πὸς ὁ Ἐλ-
ληνας αὐτὸς καλλιτέχνης, μὲ τὴ βασικὴ
του ταπεινότητα ἀπέναντι τῆς μουσικῆς,
ἔχει πολλὰ νὰ προσφέρει μὲ τίς ἐκτελέ-
σεις του, καὶ σ' αὐτὲς πολλὰ θὰ βοεῖ
κανεὶς γιὰ ν' ἀπολαύσει εὐκαιρινὰ. Δὲν
ἀλλάζουν οἱ ἐπιφυλάξεις μας τὸ βασικὸ
αὐτὸ γεγονός.

Ρ. Γ. ΛΟΪΖΙΔΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Στὸν «Κρίκον» ἀρ. 118 (Ἰουλ.)
κριτικὴ γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ Stanley
Mayes «Cyprus and Makarios» καὶ
σημείωμα γιὰ τὴν Κυπριακὴν Ἀνεξαρ-
τησία.

—Τελευταίως ἤρθε στὴν Κύπρο ὁ κ.

Δευτέρης Γιάλλουρος, ένας από τους δυο διευθυντές του περιοδικού «Κρίκος» που εκδίδεται στο Λονδίνο. Ο κ. Α. Γιάλλουρος είναι αδερφός του ηρώα Πετράκη Γιάλλουρος.

—Στις 29 Νοεμβρ. ή Τηλεόραση του ΡΙΚ παρουςίασε τὸ ἔργο τοῦ Κασόνα «Τὰ δέντρα πεθαίνουν ὄρθια» ἐρμηνευμένο ἀπὸ τὸ συγκρότημα «Νέο Θέατρο».

—Ἀπὸ τὶς 26 Νοεμβρ. τὸ «Νέο Θέατρο» παίζει τὴν «Τζουάνα» τοῦ Παύλου Ξιούτα. Ἡ ὑπόθεση εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς φραγκοκρατίας. Μουσικὴ Κ. Κλεάνθους, ἐναρμόνιση Ἄ. Νάταρ, σκηникὰ Λώνια Εὐθυβούλου.

—Στις 3 Δεκ. ἀνοίξε ἐκθεση ζωγραφικῆς τοῦ Τζών Κόρπιτζ (Corbidge) στὸ «Κυπριακὸ Μουσεῖο». Ἐξετέθησαν 40 πίνακες. Τὸ ἀνοιγμα ἔγινε ἀπὸ τὸν δρ. Κ. Σπυριδάκι.

—Στις 28 Νοεμβρ. τὸ ΡΙΚ μετέδωσε τὸν «Ἐγκοντο» τοῦ Γκαϊτε με ὑπόκρουση ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Μπετόβεν.

—Στις 28 Νοεμβρ. ὁ Γ. Ἀρβανιτάκης μίλησε γιὰ τὸν Σοπὲν με τὴν εὐκαιρίαν τοῦ ἔτους Σοπὲν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς «Πνευματικῆς Ἀδελφότητος». Ὁ ἴδιος ἐρμήνευσε ἔργα Σοπὲν στὸ πιάνο.

—Τέλη Νοεμβρ. καὶ ἀρχὲς Δεκ. ὁ Θίασος Χατζηχρήστου σὲ διάφορες πόλεις τῆς Κύπρου μ' ἑλληνικὴ κωμωδία.

—Στὸν «Εὐβοϊκὸ Λόγο» (24 Σεπτ.) ὁ ποιητῆς Τ. Σινόπουλος ἔχει γράφει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς γιὰ τὴ συλλογὴ «Ἐννέα πικρὰ καὶ ρωμαλέα διηγήματα» τοῦ Κ. Χρυσάνθης:

«Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης μᾶς ἔδωσε ἕνα βιβλίον ὑποβλητικόν. Ἀποτύπωσε συγκλονιστικὰ σκηνὰς τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγώνα καὶ μᾶς τὶς ἐπρόβαλε μὲς ἀπὸ σελίδες ὀλοζώντανες. Ἡ αἴσθησις τοῦ περιττοῦ τὸν κυριεύει. Ἐξέει νὰ εἶναι σύντομος· ἐπιγραμματικὸς θὰ ἴλεγε κανεῖς. Ὁ λόγος του κυλάει πεντακάθαρος, ἀφήνοντας στὸ πέρασμά του λυρικοὺς πίδακες· γιὰτὶ εἶναι ποιητῆς ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Μὰ προπαντὸς εἶναι ἄνθρωπος. Ἀνάμεσα στὴν ἀγροτιά βροῖσκει τὸ ὕλικόν τῆς τέχνης του· ἡ ἀγροτικὴ ἀρετὴ» (σ. 9) εἶναι τὸ ἰδανικόν του.

Στὸ διήγημα «Ἡ κυρὰ Ροδῆ» μᾶς ἔδωσε με τὴν ἰσχύαν κάποιες κοι-

νωνικὰς καὶ ψυχικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, προσφέροντάς μας μιάν οὐσίαν ἑλαφρομένη ἀπὸ τὸ βάρος τῆς παράδοσης. Τὸ «Ταξίδεψε...» μᾶς τραβάει με τὴ δεξιότητά τῆς περιγραφῆς του. Ἐξάλλου ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἔχει νὰ μᾶς συγκινή με τὰ πὸ ἀπλά μέσα. Στὸ διήγημα «Στὸν ἴσκιον τοῦ ἀφέντη τῆς» μᾶς λέει: «... Γράψε με πρῶτον στὴν πολιτοφυλακίαν, εἶτε ὁ γέρο Τόφας. Θὰ φυλάξω πρῶτος ἀπόψε... Εἶμαι 84 χρόνων; Ἐγὼ νὰ φυλάξω δυὸ μέτρα γῆ πὸν θὰ κοιμηθῶ ἐγὼ; ἢ γιὰ μου... (σ. 32)».

—Τὴν 1 Δεκ. ἀπὸ τὸ ΡΙΚ ὁ Κύπρος Χρυσάνθης μίλησε γιὰ τὸ ἔργο του, ἐπιστημονικὸ καὶ λογοτεχνικόν. Διαβαστήσανε κομμάτια ἀπὸ τὸ ἔργο του. Προηγουμένως στὴν ὥρα αὐτὴ τοῦ ΡΙΚ ἔχον μιλῆσει οἱ δρ. Κ. Σπυριδάκις, Ἄ. Διαμαντῆς, Ἄ. Περονάρης καὶ Γιάγκος Μιχαηλίδης.

—Στις 16 Νοεμβρ. ὁ ὑφηγητῆς Γ. Σπυριδάκις μίλησε στὸ Παγκύπριον Γενικόν Πνευματικὸν Ὁμίλον Κύπρου γιὰ ἕνα ἀκριτικὸν τραγοῦδι, τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἀρμούρη ἢ Ἀζγουρη, πὸν διασώζεται στὴν Κύπρον.

—Στις 19 Νοεμβρ. ἡ Λουλουῦ Συμεωνίδου μίλησε στὸ θέατρο τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ΕΠΟΚ γιὰ τὸν Σοπὲν. Ὁ πιανίστας Μάριος Λάσκαρις ἐρμήνευσε χαρακτηριστικὰ ἔργα Σοπὲν. Πρὸ τῆς διαλέξεως ἔγινε μνημόσυνον τοῦ Δ. Μητροπούλου. Ὁ Λάσκαρις ἔπαιξε ἕνα ἔργο τοῦ Λιστ ἀντὶ ἄλλης ἐκδηλώσεως.

—Στις 30 Νοεμβρ. ὁ Κ. Στεφάνου, βιβλιοθηκῶρος τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, μίλησε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ΕΠΟΚ γιὰ τὸ «Δεκαδικὸν σύστημα τῆς βιβλιοθηκονομίας» καὶ ἐπέδειξε καὶ εἰδικὸν φιλμ.

—Ἀπὸ τὶς 4—7 Δεκ. ὁ ἀκαδημαϊκὸς καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Κ. Χωρήμες ἔδωσε διαλέξεις τῆς ἐιδικότητάς του στὴ Λευκωσίαν καὶ τὶς ἄλλες πόλεις.

—Στὸ «Κυπριακὸ Θέατρο» παίζεται ὁ «Ἀνακριτῆς ἔρχεται» τοῦ Πρίσλεϋ καὶ στοὺς «Ἠνωμένους Καλλιτέχνες» τὰ «Μαρούλλικα» τοῦ Μάρκου Γεωργίου.

ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

—Στους «Κυπριακούς Καιροὺς» ἀρ. 3 (102) 4 Νοεμβρ. «Μιά μεγάλη κρουαζιέρα στην Κύπρο», ἕνα ἄρθρο ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Ἀτατόρκ, τὸ Γρηγόριος ὁ Κύπριος, Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης 1241—1283» τοῦ Β. Πετριδῆ, τὰ «55 χρόνια ζωῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κινηματογράφου» τοῦ Δ. Χριστοφίδῆ, τὰ «Κύπρια Ἑπὴ» τοῦ Στασίνου τοῦ Ἀ. Περονάρη, Πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις τοῦ Κ. Χρυσάνθη καὶ ἄλλη ὕλη. Στὰ ἀρ. 4 (103) 16 Νοεμβρ. δηλώσεις τοῦ Ν. Κρανιδιώτη γιὰ τὶς στενὲς σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Κύπρου, «Ἐφραίμ ὁ Ἀθηναῖος» τοῦ Β. Πετριδῆ, ἕνα ἄρθρο γιὰ τὸν μ. Δημήτρη Μητρόπουλο, παιδικὸ τοῦ Α. Κ. Ρήγα καὶ ἄλλη ὕλη.

—Στὴ «Νέα Ἐποχὴ» (Δεκ.) μιὰ ἔρευνα γιὰ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ τὴν Κύπρο, Κ. Σταματίου «Ὁ ποιητὴς Σαῖντ-Τζὼν Πέρς», Μ. Παπαϊωάννου «Φάνης Μιχαλόπουλος», Θ. Πιερίδῆ «Ποίηση ἀληθινὰ νέα — χωρὶς εἰσαγωγικά» (τὸ δευτέρου αισθητικοῦ ἄρθρου), καὶ Ἀ. Πυλιώτη, Κριτικὸ θεάτρο καὶ ἄλλη ὕλη.

—Στὴν «Κυπριακὴν Ἐκπαίδευσιν» (Δεκ.) ἀρ. 7, ἄρθρα καὶ μελέτες τῶν Κ. Χρυσάνθη, Χρ. Πετρόωνδα, Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, ἐκπαιδευτικὰ νέα καὶ ἄλλη ὕλη.

—Στὴν «Ἐλευθερίᾳ» 2 Δεκ. τοῦ δρος Π. Δικαίου «Τὸ Κυπριακὸν Μουσεῖον κατέστη ὑπόδειγμα συγχρόνου μουσείου». Στὶς 4 Δεκ. τοῦ Γ. Παπαχαράλαμπους «Ἀπὸ τοὺς Ἀγῶνες ἐναντίον τῆς Ἀγκλοκρατίας».

—Στὰ «Κυπριακὰ Χρονικά», ἀρ. 2, ἄρθρο τοῦ Α. Σίταρου γιὰ τὸν Μητρόπουλο, συνεργασία τοῦ Ροζέ Μιλλιέξ καὶ τῆς Τατιάνας Μιλλιέξ καὶ ἄλλη ὕλη.

—Στὸν «Ἀπόστολον Βαρνάβα» (ἀρ. 9—10, Σεπτ.—Ὀκτ.) ἐχτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη εἰδικὴν ὕλη οἱ συνέχειες τῶν μελετῶν τοῦ Ἰ. Κουτσάκου «Ἡ συνειδήσις καὶ τὰ σύμβολα ὑπὸ τὸ

φῶς τῆς ψυχαναλυτικῆς ἐρμηνείας τῶν μύθων κατὰ τὸν Κ. Jung καὶ Ε. Neumann» καὶ τοῦ Κ. Χατζηστεφάνου «Ἡ ἀρετὴ στὸν Κάλβον».

—Στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ζωὴ» (1 Δεκ.) ἐκκλησιαστικὴ ὕλη καὶ ἄρθρα καὶ τοῦ Στ. Νικολαΐδη «Κομμουνισμοῦ Ὠδές», τῆς Ἀγγελικῆς Ζησίμου «Ἡ Σωτηρολογία Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ» (συνέχεια) κλπ.

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἑλλ. Γυμνάσιον Ἀμμοχώστου: Πυρσός, 1960 (Μάτιος — Ἰούλιος). Ἀγωγή, τεῦχος 11ον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Φ. Κόντογλου: Ἐκφρασις τῆς Ὀρθοδόξου Εἰκονογραφίας, ἔκδ. «Ἀστήρ», 2 τόμοι, Ἀθῆναι, 1960.

Ἀ. Δικαίου: Ἀνθολογία Παγκοσμίου Ποιήσεως, Ἀθῆναι, 1960.

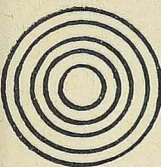
Π. Σπανδωνίδῆ: Ἡ Σύγχρονη λογοτεχνικὴ Σαλονίκη, Θεσσαλονίκη, 1960.

Δ. Ζαδέ: Ἡ ὄρα τοῦ ἀνθρώπου, 1959.

ἈΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Χρ. Μηλιώνη: Εὐχαριστῶς θὰ δημοσιευθῆ. Χρειάζονται κάτι τέτοια, πὺ εἶναι αἰώνιες ἀλήθειες. Ἐλένη Λεοντιάδου: Θὰ δημοσιευθῆ. Εἶναι πολὺ καλὴ συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Τ. Σινόπ, Ἀθῆναι: Στὸ τεῦχος Ἀπριλίου θάχει τὴν καλὴν τὸν θέσι καὶ σημασία. Σαρ. Παυλ., Θεσσαλονάκη: Εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα. Χρ. Κάριμον, Καμερούν: Ἐχουν ληφθῆ τὰ ἀποσταλέντα γιὰ τὴ «Λυρικὴ Κύπρο». Συνεπῶς μορεῖτε μὲ τὸν ἴδιον τρόπο νὰ κανονίσετε τὰ ἄλλα. Σὰς ὑπερευχαριστοῦμε.

Μαρία Παυ., Σκάλα: Θὰ δημοσιευθῆ στὸ τεῦχος Φλεβάρη. Εὐχρόσδεκτη ἢ συνεργασία σας.

AUTO

TELERAMA

Ἡ μεγάλη φίρμα ἐμπιστοσύνης "AUTO—TELERAMA" βρῖσκεται στὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἀναγγείλῃ ὅτι, κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν κατώρθωσε νὰ παρουσιάσῃ στὴν Κυπριακὴν ἀγορὰν προϊόντα τῶν πλέον φημισμένων ἐργοστασίων ΙΤΑΛΙΑΣ, ΓΑΛΛΙΑΣ καὶ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ.

- ★ Τὰ ἀσύγκριτα Ραδιόφωνα "CONDOR καὶ RADIOMATIC" (δι' ὅλες τὲς μῆκρες αὐτοκινήτων) κατασκευασμένα συμφῶνως ὑποδείξεώς μας γιὰ τὴν Κύπρον.
- ★ Τηλεοράσεις "PAM καὶ CONDOR" εἰδικῶς κατασκευασμένες διὰ πλήρη καὶ θαυμασίαν ἀπόδοσιν σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Κύπρου.
- ★ Πλουσία συλλογὴ πουρούδων αὐτοκινήτων ἀπὸ τὲς ὁποῖες εἶναι ἐφοδιασμένα ἑκατομμύρια αὐτοκινήτων.
- ★ Ἀντένες ραδιοφῶνων αὐτοκινήτων καὶ τηλεοράσεων ὅλων τῶν τύπων.
- ★ Μηχανοκίνητα ποδήλατα καὶ μοτοσυκλέττες "PRUMMI". Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ κουράζεσθε ἐφ' ὅσον τὸ μηχανοκίνητο ποδήλατο "PRUMMI" ἔγινε γιὰ σᾶς, τόσο οἰκονομικὸ, στερεὸ καὶ δυναμικὸ, μπορεῖ νὰ σᾶς μεταφέρει παντοῦ.

Διὰ τὰ ὡς ἄνω προϊόντα διαθέτομεν μεγάλο στόκ ἀνταλλακτικῶν, κάθε ἐργασία δέ, γίνεται ἀπὸ προσωπικὸν εἰδικευθὲν εἰς τὰ ἐργοστάσια.

Κάνετε μίαν ἐπίσκεψιν στὰ καταστήματά μας καὶ θὰ πεισθῆτε διὰ τὴν ἀνωτερότητά των.

ΛΟΪΖΟΣ ΠΠΑΣΙΑΣ

Ὁδὸς Θ. Θεοδότου ἀρ. 10 (παραπλεύρως κέντρου «Φιέστα» Τηλ. 72854.

Ἐργαστήρια: Ὁδὸς Κυπραγόρου 4, Παλλουριώτισσα, Τηλ. 4421.

Νὰ θυμᾶστε: AUTO—TELERAMA

Θέλετε ένα θαυμάσιο
γεύμα στη στιγμή για όσα
δήποτε πρόσωπα;

Την απάντησι θα την
βρῆτε στὸν

«ΜΟΣΧΟ ΤΟΝ ΣΙΤΕΥΤΟΝ»

καὶ μάλιστα με ἀπίστευτα χαμηλὴ δαπάνη.

Σὲ πολὺ χαμηλὲς τιμές σας προσφέρομεν
εἶδη ὑψηλῆς ποιότητος:

Μετάλλινα ἐπιπλα γραφείων HARVEY

Κρεβάτια με σούστα REST ASSURED

Ἴταλικὲς ἀμαξοῦδες ZANNONI

Ἄγγλικὲς ἀμαξοῦδες καὶ καρεκλοῦδες WALKER

Ψυγεία EMBASSY

Οὐίσκιν DUKE'S OWN.

τῶν ὁποίων εἴμεθα ἀποκλειστικοὶ εἰσαγωγεῖς καὶ διανομεῖς

Διαθέτομεν ἐπίσης εἰς τὸ κατάστημά μας σωρεῖαν ἄλλων εἰδῶν ὡς πλυν-
τήρια, ραδιόφωνα, θερμάστρες, ἀεριστήρες, ἀεροβόλα, παιγνίδια παιδιῶν,
ἠλεκτρικὲς κουζίνες, κουζίνες γκαζιοῦ, γραφομηχανῆς κ.ἄ.

N. K. ΑΣΠΡΙΔΗΣ & ΣΙΑ

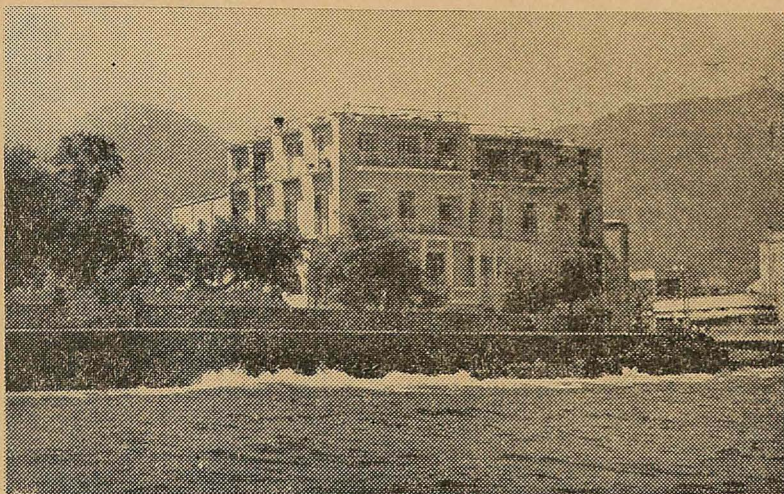
75—79 Φανερωμένης

(ἐναντι Κεντρικῆς εἰσόδου Τραπεζῆς Κύπρου)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Χαμηλὲς τιμές — Ὑψηλὴ ποιότης.

«ΚΕΡ ΝΤΕ ΛΙΟΝ»

Τὸ ἰδεῶδες ξενοδοχεῖο στὴν Κερύνεια —
τὴ μαγευτικώτερη πόλη τῆς Κύπρου.

ΜΙΑ ΜΟΝΙΜΗ ΕΚΘΕΣΗ

ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

Ὅταν μιλάτε μὲ τοὺς φίλους σας σχετικὰ μὲ τὴν
ΚΥΠΡΙΑΚΗΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΝ καὶ τὰ εἶδη τῆς
τὸ καλύτερον πὺ ἔχετε νὰ κάνετε εἶναι
νὰ ἐπισκεφθῆτε τὸ κατάστημα

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

"Ο ΑΡΓΑΛΕΙΟΣ"

πὺ πωλεῖ μόνον Κυπριακὰ εἶδη ἱματισμοῦ.
ΝΑ ΕΙΣΘΕ ΒΕΒΑΙΟΙ ΟΤΙ Η ΚΥΠΡΟΣ ΜΑΣ
ΚΑΙ ΜΥΑΛΑ ΚΑΙ ΧΕΡΙΑ ΔΙΑΘΕΤΕΙ
ὍΠΩΣ ΟΙ ΞΕΝΟΙ.

Λεωφόρος Ὀμήρου

(Ἀκίνητα ΡΟΛΟΓΗ)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ίδρυτής: ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Κεντρικά Γραφεία:

Άκίνητα Τραπεζής Κύπρου,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Τηλ. Διεύθυνσις διὰ Κεντρικόν
καὶ ὅλα τὰ Ὑποκαταστήματα **GENSURANCE**

Ὑποκαταστήματα ἐν: ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ — ΛΑΡΝΑΚΙ — ΛΕΜΕΣΩ
ΠΑΦΩ — ΚΥΡΗΝΕΙΑ — ΜΟΡΦΟΥ
Τηλ. 4444

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ε Δ Ρ Α :

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Ὑποκαταστήματα:

ΕΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ, ΛΑΡΝΑΚΙ, ΛΕΜΕΣΩ,
ΚΥΡΗΝΕΙΑ, ΠΑΦΩ, ΜΟΡΦΟΥ, ΛΕΥΚΑ.

καὶ κατὰ τὴν θερινὴν περιόδον

ΕΝ ΠΡΟΔΡΟΜΩ καὶ ΠΛΑΤΡΕΣ

— Πλήρες δίκτυον ἀνταποκριτῶν εἰς
ὅλας τὰς πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

— Ἀνταποκριτὴς ἐν Κύπρῳ τῶν
μεγαλυτέρων ξένων Τραπεζῶν.

**ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ
ΤΡΑΠΕΖΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ.**

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ (ΛΟΝΔΙΝΟΝ) ΛΤΔ.

212, Shaftesbury Avenue, LONDON W. C. 2

Tel. No. COVent Garden 1142.

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΑΙ ΕΝ ΚΥΠΡΩ

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΡΜΙΑ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ DOMINION